

ÄIDITTÖMÄN NAISEN ÄITIMUISTO ELÄMÄNTARINASSA

– yksilöllisten muistojen ja kollektiivisten käsitysten merkitys äitiystulkinnoissa

Annaleena Saarelainen
Pro gradu -tutkielma
Kuopion yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalipolitiikan ja
sosiaalipsykologian laitos
Sosiaalipsykologian pääaine
Lokakuu 2007

KUOPIOIN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos, Sosiaalipsykologian pääaine

SAARELAINEN, ANNALEENA: Äidittömän naisen äitimuisto elämäntarinassa – yksilöllisten muistojen ja kollektiivisten käsitysten merkitys äitiystulkinnossa

Opinnäytetutkielma, 131 s., 5 liitettä (5s.)

Opinnäytetutkielman ohjaajat: YTT Vilma Hänninen ja YTL Mikko Saastamoinen

Lokakuu 2007

Avainsanat: äidittömyys, äidit - tyttäret, äitiys, muistot, muistelu, omaelämäkerrallisuus (YSA)

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella varhain äitinsä menettäneiden naisten muistoa äidistään aikuisena. Tutkimuksen taustana oli muistoihin, muistelemiseen ja elämäntarinaa liittyvät teoreettiset näkemykset. Tutkimuksessa muistot ja muistelemisen nähtiin sekä yksilöllisinä että sosiaalisina ilmiöinä. Tutkimuksessa oli myös teoreettisia kytkentöjä erityisesti feministisen perinteen ajatuksiin äideistä ja tyttäristä, äitiydestä sekä naisista kirjoittajina. Työn tavoitteena oli eritellä äidittömän tyttären äitimuiston luonnetta ja sisältöä. Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää yksilöllisestä äitimuistosta mahdollisesti välittyviä kollektiivisiä äitiyskäsityksiä. Äitimuiston tarkastelun ohella tutkimus selvitti myös äidittömyyteen liittyviä kokemuksia naisen elämässä.

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostivat yhteensä 123 äitinsä menettäneen naisen elämäntarinat, jotka kerättiin kirjoituspyynnön avulla. Elämäntarinoiden pääteemana oli menetetyn äidin muistelemisen. Tutkimuksen keskittyessä muistoihin lopulliseksi tutkimusaineistoksi rajautui 75 naisen elämäntarinat. Aineiston analyysin lähtökohtana oli hermeneuttis-fenomenologinen näkökulma, ja analyysissä keskityttiin naisten äitimuistojen ymmärtämiseen ja tulkintaan. Aineiston analyysissä naisten äidittömyyskokemusten ja äitimuistojen rinnalle tuotiin teoreettisia näkemyksiä suomalaisesta äitiydestä sekä menetyksestä ja äidittömyydestä.

Äitimuisto jakautui äidittömän naisen elämäntarinassa neljään osaan: muistoihin äidin menetyksestä, muistoihin äidistä henkilönä, muistoihin äidin teoista ja muistoihin hetkistä äidin kanssa. Tutkimus osoittaa, että äidin menetys ja varhain menetetty äiti muistetaan aikuisena edelleen hyvin elävästi ja äitimuisto on merkittävä osa äidittömän tyttären elämäntarinaa. Menetetyn äidin muistelemisen on tunnepitoinen tapahtuma, ja erityisesti äidin ikävä välittyi naisten kirjoituksista huolimatta siitä, muistettiinko äitiä vai ei.

Tutkimuksen perusteella voidaan esittää, että varhain menetetty äiti nousee naisten elämäntarinoissa keskeiseksi ja merkittäväksi hahmoksi. Äitimuiston kautta tarkasteltuna menetetty äiti nähdään hyvin pitkälti suomalaisen äidin mallitarinan mukaisesti. Ajoittain menetetyn äidin muisto saa ideaalisen äitiyden piirteitä. Äitimuisto sijaitsee yksilöllisyyden ja sosiaalisuuden rajalla. Äitimuisto merkitsee jatkuvuutta, sillä tyttärellä on mahdollisuus säilyttää yhteys äitiinsä muistojen välityksellä.

UNIVERSITY OF KUOPIO, Faculty of Social Sciences
Department of Social Policy and Social Psychology, Social Psychology

SAARELAINEN, ANNALEENA: Memories of motherless daughters from their mothers – how do personal memories and collective conceptions encounter in interpretation of motherhood

Master's thesis, 131 p., 5 appendices (5 p.)

Instructors: Vilma Hänninen (Doctor of Social Sciences) and Mikko Saastamoinen (Licentiate in Social Sciences)

October 2007

Keywords: motherless, mothers – daughters, motherhood, memories, remembering, autobiographical

Abstract

The purpose of the study was to examine the ways daughters in their adulthood memorise mothers who they lost at early age. Foundations of this master's thesis rely on theoretical viewpoints of memories, remembering and life stories. This study considers memories and remembering both as personal and social phenomena. The thesis regards thoughts from particularly feminist traditions of mothers and daughters, motherhood and as well as women as writers. Two specific aims were set as follows: firstly, to examine content and nature of memories of lost mother by daughters in their adulthood. Secondly, to explore personal memories and collective conceptions of motherhood encountered in recollection. Furthermore, this study also explored women's experiences of being motherless daughters.

The empirical data consisted of 123 life stories provided by motherless daughters. The subjects were asked to concentrate on personal memories of the lost mother in their accounts. Because the study focused on the memories, the final data were limited to 75 accounts from the collected stories. The data were analysed from the perspective of hermeneutic phenomenology by concentrating on understanding and interpreting women's memories. The analysis of data focused on discussion between data and theoretical viewpoints about conceptions of the Finnish motherhood. Theoretical viewpoints from earlier studies concerning both loss of the nearest and being motherless daughter were also taken into account.

The memory of the mother in the life story was divided into four classes as follows: memories of loss of mother, memories of mother's personality, memories of mother's work and memories of joint moments with mother. The study shows that loss of mother and early lost mother is remembered very vividly at adult age. Memory of mother is a significant part of the life story of motherless daughter. Remembering early lost mother is an emotional event and especially feelings of longing are common regardless whether women remembered their mother or not.

The study concluded that the early lost mother is very central and significant character in the life story of a motherless daughter. The daughter's memory of early lost mother very closely resembles the image of the Finnish mother. Occasionally the memory of early lost mother shares characteristics of ideal motherhood. Finally, memory of mother locates between individuality and sociality. The memory of early lost mother supports continuity in daughters' life, because daughters have possibility to maintain connection with their mothers through memories.

”Kun suru häipy,
tulevat muistot
ja jokainen niistä
koskee yksitellen.”

- Eeva Kilpi -

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	7
1.1 Aiheen löytäminen.....	7
1.2 Aiheen täsmentäminen ja tutkimuksen tavoitteet	8
2 MUISTI JA MUISTOT TÄSSÄ TUTKIMUKSESSA.....	12
2.1 Muistojen merkitys ihmisen elämässä	12
2.2 Muisto kokemuksena ja tunteena.....	13
2.3 Muistojen sosiaalisuus.....	15
2.4 Omaelämäkerralliset muistot.....	16
2.4.1 Eloiset muistot.....	18
3 MUISTOT ELÄMÄNTARINASSA.....	20
3.1 Omaelämäkerran ja elämäntarinan määrittelyä.....	20
3.2 Muistelemisen ja muiston kytkeytyminen elämäntarinaa.....	22
3.2.1 Elämän, elämäntarinan ja muistelemisen keskinäinen suhde.....	22
3.2.2 Muistelu kirjoitusprosessina.....	25
3.3 Muistot menneisyyden heijastajana	28
4 NAISET, ÄITIYS JA NAISTEN ELÄMÄNTARINAT TUTKIMUSKOHTEENA.....	30
4.1 Tutkimuksen sukupuolispesifisyys	30
4.2 Äitiys kulttuurisena konstruktiona.....	32
4.3 Naiset elämäntarinan kirjoittajina	34
5 TEORIAPOHJASTA TARINOITA KOHTI.....	37
5.1 Hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa.....	37
5.2 Elämäntarinat aineistona	40
5.3 Elämäntarinoiden hankkiminen.....	42
5.3.1 Alkuvalmistelut.....	42
5.3.2 Elämäntarinoiden tulva.....	46
5.4 Elämäntarinat käsissäni.....	48
5.5 Analyysiin siirtyminen.....	51
5.5.1 Analyysin lähtökohdat.....	51
5.5.2 Analyysin toteuttaminen.....	54

6 MENETETTY ÄITI JA ÄIDITTÖMYYS ELÄMÄNTARINOISSA – MUISTAMISTA JA MUISTAMATTOMUUTTA.....	58
6.1 Äidittömyys kaikissa elämäntarinoissa.....	58
6.2 Menetetyn äidin muistelemisen.....	65
6.3 ” Olen unohtanut paljon asioita äidistäni, mutta muistan hänet...”	67
7 ÄIDITTÖMÄN NAISEN ÄITIMUISTO JA SIITÄ VÄLITTYVÄT ÄITIYDEN KÄSITYKSET.....	73
7.1 Muistoja äidin menetyksestä.....	74
7.1.1 Äidin kuolemaan liittyviä muistoja.....	74
7.1.2 Muistoja äidin sairastamisesta.....	79
7.2 Muistoja äidistä henkilönä.....	81
7.2.1 Yleistetty, arkinen äiti?.....	81
7.2.2 Rakastava, mutta työtätekevä äiti.....	83
7.2.3 Äiti ei ollut vain rakastava.....	87
7.3 Muistoja äidin teoista.....	91
7.3.1 Äiti oli kotona.....	94
7.4 Muistoja hetkistä äidin kanssa.....	96
7.4.1 Äiti on tärkein?.....	102
8 POHDINTAA.....	105
9 EPILOGI: TUTKIMUKSEN TARKASTELUA.....	111
9.1 Tutkimuksen eettiset ratkaisut.....	111
9.2 Tutkimuksen arviointia.....	113
LÄHTEET.....	117
LIITTEET.....	127

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen löytäminen

Äidin läsnäoloa lapsen elämässä saatetaan pitää normaalina, kyseenalaistamattomana asiana. Jokaisella lapsella oletetaan olevan äiti, joka on aina läsnä ja tarjoaa hoivaa lapselle tämän kehittyessä. Tämä ei kuitenkaan ole väistämätön tosiasia kaikkien lasten kohdalla vaan lapsi voi menettää äitinsä hyvinkin varhain kuoleman kautta. Tällöin lapsi joutuu kasvamaan ja kehittymään ilman äidin läsnäoloa. Äidin merkityksen ja tärkeyden ymmärtää ehkä täysin vasta sitten, kun itse menettää äidin ja elää lapsuutensa ja nuoruutensa ilman äitiä. Tällöin äiti ei ole enää konkreettisesti läsnä lapsen elämässä vaan elää lapsen muistoissa läpi elämän.

Omaelämäkerralliseen muistelemiseen ja muistoihin liittyvät asiat ovat kiinnostaneet minua jo pitkään. Sovellan tässä tutkimuksessa omaelämäkerrallisen muistelun ajatusta äidin menettämisen teemaan, joka on koskettanut myös itseäni henkilökohtaisesti. Vaikka menetin äitini jo varhain lapsuudessani, minulla on yhä eläviä muistikuvia hänestä. Muistot äidistä ovat kulkeneet mukani jo vuosien ajan välillä hämärtyen, vahvistuen ja muuttuen. Muistot omasta äidistä ovat henkilökohtaisia, kenelläkään muulla ei voi olla täysin samanlaisia muistoja. Perttula (2005, 155) toteaaakin kokemuksen tutkijan päätyvän usein tutkimaan aiheeltaan omakohtaisesti tuttuja kokemuksia. Tuttuus on inhimillistä, joskaan ei tarpeellista tutkimuksessa. Olen oman elämäntapahtumien perusteella kiinnostunut äidin menettämisen kokemuksista ja muistoista sekä tavoitteenani on lisätä sekä omaa että muiden ymmärrystä aiheesta. (Mt., 155.)

Kiinnostuttuani pääasiassa omakohtaisen kokemukseni vuoksi äidin menetyksestä ja etsiessäni aiheesta lisätietoa, äidittömyyden tutkiminen erityisesti aikuisen naisen näkökulmasta osoittautui melko vähän tutkituksi aihepiiriksi Suomessa. Harvoin on kuunneltu äitinsä varhain menettäneiden, nyt aikuisten tyttärien ääntä menetyksen kokemuksista. Pitkän etsinnän tuloksena löysin kaksi kasvatustieteellistä pro gradua, joissa oli tutkittu äidittömyyden kokemuksia ja merkitystä aikuisen naisen elämässä elämäkerrallisella tutkimusotteella (ks. Lukin 1999; Tuovinen 2004). Paula Tuovinen (2004) selvitti erityisesti äidittömyyttä naiseksi kasvamisen ja kehittymisen näkökulmasta. Nämä kaksi pro gradua olivat ainoita tutkimuksia, jotka tarkastelivat nimenomaan varhain lapsena äitinsä kuoleman kautta menettäneitä aikuisia naisia. Muut tutkimukset koskivat äidin menetystä lapsena, nuorena tai aikuisässä, jolloin menetyksen ajallisesti pitkää välimatkaa ei ollut huomioitu.

Lapsena äitinsä menettäneet, nyt aikuiset naiset tunnetaan kansainvälisissä tutkimuksissa englanninkielisellä termillä *Motherless Daughters* (ks. Pill & Zabin 1997). Termin on ottanut ensimmäisenä käyttöön hollantilainen Hope Edelman, joka on tarkastellut kattavasti äidittömiä naisia teoksessaan *Motherless daughters: The legacy of loss* (1994). Tulen myös jatkossa käyttämään edellä mainitun termin suomennosta, äidittömät tyttäret, puhuessani tämän tutkimuksen kohdejoukosta. Kansainvälisesti äidittömistä aikuisista naisista on tehty muutamia tutkimuksia viime vuosikymmenen aikana. Tutustuessani kansainvälisiin äidittömyystutkimuksiin, näytti siltä, että aihepiiri on alkanut herättää mielenkiintoa yhä lisääntyvässä määrin. Siten tämä tutkimuksen toteuttaminen on kiinnostuksen ja tiedon tarpeen näkökulmasta katsottuna hyödyllistä.

1.2 Aiheen täsmentäminen ja tutkimuksen tavoitteet

Tarkoitukseni on tarkastella naisten kirjoittamien, osittain omaelämäkerrallisten elämäntarinoiden välityksellä varhain menetetyn äidin muistelemista ja äidin menetyksen kokemista niiden sisältämän kollektiivisen ja kulttuurisen aineksen näkökulmasta käsin. Yksikään löytämistäni tutkimuksista äidittömistä naisista ei ollut tutkinut äidittömyyttä kokonaisvaltaisesti muisteluaspektin kautta. Tavoitteenani on tarkastella aineiston valossa, millainen äitiyden käsitys välittyy muisteltaessa omaa varhain menetettyä äitiä. Tämä aikuinen lapsi tulee tarkastelussani olemaan aikuinen tytär, joka on menettänyt äitinsä kuoleman kautta varhain lapsuudessa. Millaisena aikuinen nainen muistaa äitinsä, kun äiti ei

ole ollut moneen vuoteen läsnä hänen elämässään? Lapsen tärkeä ihmissuhde on katkennut lapsen menettäessä äitinsä varhain ja äiti alkaa elää lapsen muistoissa lapsuudesta aikuisuuteen saakka (Garmezy 1988; Black 1998).

Muisto äidistä rakentuu lapsen omista kokemuksista äidin kanssa. Yksilölliset muistot ovat kuitenkin aina kietoutuneita sosiaaliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin (Korkiakangas 1996). Yleismaailmalliset myyttiset aiheet muotoillaan ja tulkitaan kulttuurisen viitekehyksen puitteissa. Näin myytit saavat eri ajankohtina erilaisia muotoja tietyn kulttuurin sisällä. (Mt., 14.) Myös perinteinen äitimyytti ilmenee monenlaisina äitiyden esityksinä eri aikoina kulttuurimme sisällä, mikä vaikuttaa yksilöllisten äitimuistojen sisältöihin. Tarkoituksenani on hahmottaa yksilön tulkinta menneisyyden tapahtumasta ja kollektiivisten käsitysten merkitys yksilön tulkinnassa. Elämäntarinoiden, ja erityisesti niissä esiintyvien äitimuistojen, suhdetta yhteisön kollektiivisiin käsityksiin äitiydestä ei ole tarkasteltu lainkaan.

Nancy Chodorowin (1974 ref. Kuronen 1989, 2-3) mukaan yhteiskuntatieteissä äitiyttä on tutkittu suhteellisen vähän, koska se on käsitetty biologisena tosiasiana ollen teoreettisesti mielenkiinnoton. Toisaalta äitien omia kokemuksia ja subjektiivutta on lähiaikoina alettu korostaa, ja on ilmestynyt tutkimuksia, jossa äitiyttä on tarkasteltu äitien itse kertomana (esim. Jokinen 1996; Nousiainen 2004). Lisäksi on tutkittu, miten äitiyttä myös tuotetaan kulttuurin ja yhteiskunnan tasolla (esim. Kuronen 1989; Nätkin 1997; Katvala 2001). Suomessa on tehty tutkimuksia myös oman äidin merkityksestä ja äitiydestä sekä lasten ja nuorten että aikuisten kertomana (esim. Innanen 2001; Korhonen 1994). Päivi Naskali (1996) mukaan äitiyttä voidaan tarkastella yhteiskunnallisena instituutiona, yksilöllisenä kokemuksena ja ideologiana. Marjo Kuronen (1989, 3) esittää äitiydellä olevan biologinen perusta, mutta se olisi nähtävä ennen kaikkea yhteiskunnallisena ilmiönä. Täten yksilön äitiyskäsityksiin vaikuttavat äitiyden saamat yhteiskunnalliset määrittelyt.

Kertova tutkimusote ja elämäkerrallisuus ovat lähiaikoina olleet vahvasti esillä sosiaalitieteiden tutkimuskentillä, että voidaan puhua jopa elämäkerrallisesta tai narratiivisesta käännteestä (Syrjälä 2001). Äidittömyyttä ei ole juurikaan käsitelty elämäkerrallisesta näkökulmasta sosiaalipsykologian tutkimuskentällä Suomessa. Yhtenä esimerkkinä omaelämäkerrallisesta äidittömyystutkimuksesta voisi mainita nykykulttuurin tutkijan, sosiologin Katariina Eskolan, joka on kirjoittanut omaelämäkerrallisissa teksteissään omasta äidittömyydestään ja tarkastellut myös muiden äidittömien, sekä naisten että miesten,

kirjoituksia (ks. Eskola 1997). Omaelämäkerrallinen näkökulma haastaa näkemyksen, että elämäkerta heijastaisi elämää juuri niin kuin se on eletty ja myös näkemyksen, että kaikki oli pelkkää representaatiota (Roberts 2002, 92). Korkiakankaan (1996, 28) mukaan omaelämäkerrallisia kirjoituksia ei yleensä tarkastella muistin ja muistelun näkökulmasta, vaan yksittäisten tai toistuvien ja lapsuuden tapahtumien muistelu jää sivuosaan aikuisen elämäntarinan ja sen pääjuonteen analysoinnin ollessa tutkimuksen keskiössä.

Oletan, että äidittömyys on ihmisen elämänkulkua ja siitä kertomista vahvasti ohjaava tekijä. Mielenkiintoista onkin nähdä, miten poissaoleva äiti voi vaikuttaa lapseen niin voimakkaasti läpi elämän muistojen välityksellä. Äidin merkitystä ja äiti-lapsi – suhdetta on ihmistieteissä tutkittu suhteellisen paljon usean vuosikymmenen ajan. Tutkimuksessani tarkastelen äitiä, äitiyttä ja äidin merkitystä lapselle muistelemisen näkökulmasta, ja tällä tavoin toivon voivani paljastaa uudenlaista tietoa äidittömyyden merkityksestä naisten muistojen ja kokemusten välityksellä. Lisäksi osallistun tutkimuksellani keskusteluun äitiyden kulttuurisista käsityksistä siten, kun niitä aineistoni yhteydessä ilmenee.

Tutkimuksessani tulee olemaan myös erityinen feministinen juonne useasta syystä. Ensinnäkin feministisessä tutkimuksessa naisten kokemukset ovat ensiarvoisia feministisen tiedon tuottamisen lähtökohtana. Sivuan myös tutkimuksessani äiti-tytär – suhdetta, joka on ollut feministisellä tutkimuskentällä monen vuosikymmenen ajan suosittu aihe. Feministinen kirjallisuus on erityisesti tuonut äiti-tytär – suhteen tutkimuksen kohteeksi (Lawler 2000, 4). Lisäksi otan tutkimuksellani kantaa äitiyden sekä yksilöllisiin että kollektiivisiin tulkintoihin, joita naistutkimuksessa on käsitelty paljon. Toisaalta myös omaelämäkertojen tarkasteleminen ja muistojen tutkiminen, esimerkiksi muistelutyömenetelmällä, on naistutkimuksessa pitkälle edennyttä, ja tällä on pyritty purkamaan erityisesti perinteisiä rajoja ja jaotteluja (ks. Davies & Gannon 2006).

Tutkimukseni omaelämäkerrallinen tutkimusote, hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa ja muistojen vuorovaikutuksellinen luonne näkevät yksilön ja sosiaalisen maailman toisiinsa kietoutuneina, ja näiden näkökulmien kautta pyrin omalla tutkimuksellani purkamaan yksilön ja yhteisön vastakkainasettelua. Otan tutkimuksellani kantaa yksilöllisyyden ja sosiaalisuuden vastakkainasetteluun näkemällä molemmat toisiansa täydentäviksi näkökulmiksi koko tutkimusprosessissa.

Tarkastelen yksilöllisen ja kollektiivisen kohtaamista muistelussa ja muistoissa asettamalla yksilön äitimuiston rinnalle kulttuurin luomia äitiyskonstruktioita. Lähtökohtani ovat muistelijoiden yksilölliset muistot varhain menetetyistä äidistä ja pyrin etsimään näistä yksilöllisistä muistoista kytkentöjä laajempiin kollektiivisiin käsityksiin äitiydestä. Tärkein päämääräni on yksilön oma äänen esiintuominen muistojen kautta, mutta samalla tarkasteluani ohjaa näkemys, että yksilön muisto ja kokemus on aina jollain tavalla kollektiivisesti jaettua. Tutkimukseni tarkemmat tutkimusongelmat ovat:

1. Millainen on aikuisen tyttären muisto varhain menetetyistä äidistään?

2. Millainen merkitys äitiyden kulttuurisilla käsityksillä on yksilöllisissä muistoissa, kun äiti ei ole moneen vuoteen läsnä tyttären elämässä?

Olen jakanut tämän tutkimusraportin yhdeksään päälukuun. Kahdessa seuraavassa luvussa esittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen, joka suuntasi vahvasti sitä, miten lähdin naisten elämäntarinoita tarkastelemaan ja tulkitsemaan. Keskityn käsittelemään muistoja sekä muistoja ja muistelua elämäntarinassa. Tutkiessani erityisesti muistoja varhain menetetyistä äidistä ja näistä muistosta välittyvää äitiyden kuvaa, on selvää, että äidin merkitys lapsen elämässä, äidin menettäminen kuoleman kautta ja äitiyden kulttuuriset konstruktiot vaikuttavat näiden muistojen muotoutumiseen ja sisältöön. Näiden tekijöiden vuoksi naisten muistot ovat kertomishetkellä sellaisina kuin ovat. Äitiyden kulttuuristen esitysten, äidittömyyden ja äidin menettämisen tarkastelemiseen palaan aineistoni kuvailussa ja analyysiosassa siten, kun niitä kirjoituksissa ilmenee.

Neljännessä luvussa kerron, miksi juuri naiset ovat tutkimukseni kohteena, mitä äitiyden näkeminen kulttuurisena konstruktiona tarkoittaa ja mitä erityishuomioitavaa naisten elämäntarinat tutkimukselleni asettavat. Viidennessä luvussa keskityn tutkimukseni metodisten ratkaisuihin esittelyyn ja pohdin elämäntarinoita tutkimusmenetelmäni. Suurimman osan tästä työstä omistan oikeutetusti naisten elämäntarinoille, joiden keräämisen myötä tutkimukseni ikään kuin heräsi uudelleen eloon ja sain niistä valtavan määrän uusia virikkeitä tutkimukseni etenemiseen. Asetan elämäntarinat vuoropuheluun äidin menettämiseen ja äitiyden kulttuuriseen esitykseen liittyvien teoreettisten aineiden kanssa. Lopuksi pohdin työni merkitystä ja sijoittumista sekä alani tutkimuskenttään että äidittömien naisten elämään. Lisäksi esitän mahdollisia jatkotutkimushaasteita. Viimeisessä luvussa arvioin tutkimusta kokonaisuudessaan ja pohdin sen herättämiä eettisiä kysymyksiä.

2 MUISTI JA MUISTOT TÄSSÄ TUTKIMUKSESSA

Tarkastelen seuraavaksi muistoja, muistia ja muistelemista näkökulmista, jotka ovat relevantteja oman tutkimusasetelmani kannalta. Brian Roberts (2002, 134) toteaa muistin olevan monimutkainen termi, jota on määritelty ja lähestytty lukuisin eri tavoin. Tulen käsittelemään muistoja ja niiden merkitystä lähinnä elämäkerrallisuuden kautta ja jätän tarkasteluni ulkopuolelle perinteisen psykologisen muistitutkimuksen näkemykset muistista, esimerkiksi muistin rakennetta ja jaottelua koskevat näkemykset. Uudenlaista näkökulmaa edustavan muistitutkijan Marja Saarenheimon (1991) mukaan psykologinen muistitutkimus ei olennaisesti liity elämäkertoihin ja niissä realisoituvaan muistamiseen. Tarkastelussani korostuu enemmänkin muistin ja muistojen yksilölliset ja sosiaaliset merkitykset (ks. Saarenheimo 1991) sekä muiston näkeminen osana yksilön omaelämäkertaa.

2.1 Muistojen merkitys ihmisen elämässä

Pirjo Korkiakangas (1996, 17) esittää muistojen olevan mitä tyypillisimpiä muistin sisältöjä ja muistot voidaan nähdä mieleen palautuksina aikaisemmista tapahtumista ja tilanteista. Muiston voidaan nähdä olevan muistiin tai mieleen jäänyt elämys, muistikuva (Korkiakangas 1999). Muistin avulla ihminen voi kerrata menneisyyttä, ymmärtää nykyisyyttä ja lisäksi ihminen voi muistellessaan suuntautua tulevaisuuteen (Roberts 2002, 134–135).

Muistot ovat yksilön elämänhistorian osia, ja siten oleellinen osa ihmisen persoonallisuutta ja identiteettiä. Muistoissa painottuvat tunnepohjaisiin ja yksilöllisiin kokemuksiin liittyvät piirteet. Näin ihminen kokee yhteisestikin koetut tapahtumat yksilöllisesti. Muistot kertovat

ihmisestä itsestään sekä hänen ajatuksistaan ja kokemuksistaan. (Korkiakangas 1996, 17.) Tunnepitoiset muistot välittävät yksilölle tietoa itsestä ja tätä tietoa yksilö siirtää eteenpäin kertomalla muistoja omaelämäkerrassa (Vilkko 1997, 220–221). Puhuttaessa menneisyydestä luodaan ja esitetään tiettyä kuvaa itsestä. Muistelemineen auttaa ihmistä ymmärtämään itseään ja kokemuksiaan sekä myös muita ihmisiä ja ympäristöään. (Pasupathi, Weeks & Rice 2006.)

Muistelemineen tietyssä tilanteessa tuo esille yksilön menneisyyden ja samalla nykyhetken muuttaen yksilöä ja hänen tulevaa muistelemistaan. Muistot muuttuvat samalla, kun ihminen kertoo niistä keskusteluissa. Kaikki nämä muutokset vaikuttavat myös yksilön minuuteen ja identiteettiin. (Pasupathi ym. 2006.) Marja Saarenheimon (1997, 177) mukaan muistelun hetkellä minä muistelee aikaisempia versioitaan, ja tällöin kyseessä on eräänlainen identiteettityö ja identiteetin rakentuminen. Muistelemisella ihmiset sekä vahvistavat että muuttavat muistojaan, uskomuksiaan ja minäkäsityksiään (Pasupathi ym. 2006).

Tutkimuksessani äidin menettäminen ja muistot äidistä sijoittuvat lapsuuteen, ja lapsuutta muistellessa omakohtainen kokemustaso ja menneen ajan tapahtumat ja käsitykset kohtaavat nykyhetkessä (Korkiakangas 1996, 18). Korkiakangas (mt., 11) toteaa lapsuuden olevan jatkuvasti läsnä arkielämässämme. Lapsuusmuistomme muokkautuvat kuitenkin koko ajan uudelleen elämäkulun aikana ja erilaiset elämäntapahtumat aikuisuudessa vaikuttavat muistojen rakentumiseen. Susan Rasmussenin (2002) mukaan muisto muuttuu jatkuvasti, mutta se ei koskaan ole täysin valmis ja muuttumaton. Muistaminen ei ole menneisyyden toistoa, vaan se on menneisyyden uudelleen luomista. Samalla muistolla on useita ilmentymiä, siitä ei tule koskaan vain yhtä esitystä. (Mt.) Esimerkiksi aikuisena tulkinnat lapsuuden kokemuksista muuttuvat, eikä ihminen voi enää täysin samaistua lapsuuden kokemusmaailmaan. Muistojen rakentumiseen vaikuttavat sekä lapsuuden ympäristö ja olosuhteet että sen hetkinen tilanne, jossa lapsuutta muistellaan. (Korkiakangas 1996, 11.)

2.2 Muisto kokemuksena ja tunteena

Muistot liittyvät olennaisesti myös kokemukseen, sillä muistelun välityksellä ihminen voi palata aikaisempiin kokemuksiin (Katvala 2001, 36). Juha Perttula (2005, 123–124) luettelee neljä erilaista kokemuslaatua, joita ihmisen erilaiset ymmärtämisen tavat luovat. Nämä kokemuslaadut ovat tunne, intuitio, tieto ja usko. Perttulan (mt., 123–124) mukaan muisto

ilmenee näiden kokemuslaatujen erilaisina yhdistyminä. Myös David Middleton & Steve D. Brown (2005, vii-viii) näkevät muiston ja muistamisen olevan erottamaton osa kokemusta. Heidän mukaansa muisto sijaitsee keskellä elettyä kokemusta ja muisto on osa rajoittamatonta kokemusta. Näin ollen muisto ei ole koskaan valmis eikä se sijaitse missään tietyssä pisteessä ajallisesti. Näin ollen muistolla ihminen kietoo yhteen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. (Mt., vii-viii & 224.)

Middleton & Brown (2005, 84) esittävät, että psykologiassa muistia on perinteisesti tarkasteltu menneiden kokemusten varastona. Yleensä ihmiset käsittävät menneisyytensä koostuvan selvästi toisistaan erottuvista hetkistä ja tapahtumista ja siitä voitavan erottaa vaihteita ja erillisiä jaksoja. Tämän näkemyksen mukaan muistin tehtävä olisi yhdistää nämä monet osat ja järjestää ne yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, jonka avulla ihminen voi arvioida menneisyyttään ja sen vaikutusta nykyisyyteen. Tällaisen muistikäsityksen taustalla on ajatus ihmisestä, joka rakentaisi itse itsensä ja pysyisi elämänsä ajan suhteellisen muuttumattomana. (Mt., 179–180.)

Middleton & Brown (2005) tulkitsevat kokemusta ja muistoa uudella tavalla sosiaalipsykologisesta näkökulmasta. Heidän mukaan muistoa ei vain oteta esiin muistista silloin, kun muistellaan (mt., 229). Muisto on menneisyyden kokemus kokonaisuudessaan ja näin se on läsnä koko ajan kokemuksessa. Menneisyys on olemassa koko ajan jokaisessa vuorovaikutustilanteessa ja ihminen elää jatkuvasti menneisyytensä kanssa. Menneisyys ei ole käsitettävissä erillisinä, selvinä muistoina. (Mt., 101.) Tällöin ei tulisi pohtia vain sitä, miten muisto säilytetään muistissa vaan myös sitä, miten muisto voidaan unohtaa. Tästä näkökulmasta katsottuna unohtaminen on yhtä tärkeä osa muistamista tapahtumaa ja muistoa kuin itse muistaminen. (Mt., 229.)

Muistot ovat vahvasti tunnepohjaisia ja yhteisestikin koetuista tapahtumista korostuu yksilöllinen elämys (Korkiakangas 1996, 17). Muistellessa tiettyä elämäntapahtumaa yksilön muistoon kietoutuu tapahtumaan liittyviä tunteita (Ross 1992, 195). Riitta-Liisa Heikkinen (2000) esittää että lapsuuden muistikuvat voivat olla hämäriä, mutta niiden tunnelmat ja vaikutelmat ovat mieleen palautuessa yleensä voimakkaita. Muistolla on aina jonkinlainen tunnelataus, oli se sitten kielteinen tai myönteinen. Vahva tunne takaa yleensä muiston hyvän säilyvyyden mielessä. Esimerkiksi psykologian alaan kuuluvassa muistitutkimuksessa Adam Anderson (2006) tutkimusryhmänsä kanssa totesi vahvan tunnereaktio tapahtuman yhteydessä olevan yhteydessä siihen, että tapahtuma muistetaan erityisen hyvin myöhemminkin. Näin

ollen ei ole ihme, että niinkin tunnepitoinen tapahtuma kuin vanhemman kuolema lapsuudessa, saatetaan muistaa läpi elämän.

Omaelämäkertatutkija Anni Vilkon (1997, 221) mukaan omaelämäkerroissa muistojen kirjoittaja sisällyttää kertomaansa muistoon emotionaalisen voiman. Muisto nimenomaan tunnetaan yhä uudelleen. Toisaalta taas James Pennebaker (1997, 131–136) esittää, että aluksi vahva tunne voi haalistua ajan myötä. Ihminen pyrkii käsittelemään vahvaa tunnereaktiotaan, esimerkiksi surua, ja etsii siihen ymmärrystä kerronnallisilla keinoin, joko suullisesti tai kirjallisesti. Kun ihminen ymmärtää surunsa merkityksen omassa elämässään, tunne ei ole enää niin voimakas ja hallitseva. Tunteen laantuminen vaatii kuitenkin ymmärryksen, ja käsittelemättömät tunteet, muun muassa trauman yhteydessä syntyneet, voivat säilyä voimakkaina läpi elämän.

2.3 Muistojen sosiaalisuus

Etnologista ja historiallis-antropologista näkökulmaa muistitutkimuksessa edustavan Pirjo Korhokankaan (1996, 16) mukaan yksilölliset muistot ovat aina kietoutuneita sosiaaliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin. Yksilölliset muistot kerrotaan tietyn kulttuurin sisällä, ja yksilölliset kokemukset suodattuvat kulttuuristen mallien läpi. Sosiaalisen ulottuvuuden korostus yksilöllisissä muistoissa tarkoittaa, että muistot rakennetaan aina vuorovaikutuksellisesti (Ross 1992, 193). Tässä tutkimuksessa näen muistin ensisijaisesti vuorovaikutuksellisenä tapahtumana, jossa ihmisen kokemus ja muisto saavat merkityksensä kulttuurin ja yhteisön osana. Tällöin kollektiiviset tulkinnat ovat vahvasti osa yksilön muistoja. (Saarenheimo 1991.)

Monisha Pasupathi, Trisha Weeks & Cora Rice (2006) esittävät teoreettisessa artikkelissaan, että yksilön muistellessa muistot ovat yksilöllisiä, ja sosiaalisessa tilanteessa niistä tulee sosiaalisesti jaettuina. Sosiaalinen muistelemine ylläpitää ja vahvistaa ihmissuhteita, joissa muistelemine tapahtuu. Koska sosiaalinen muistelemine vaatii enemmän kuin yhden ihmisen, se vaikuttaa moneen ihmiseen. Muistot, jotka rakennetaan ja jaetaan ihmisten kesken vaikuttavat väistämättä muihin ihmisiin ja myös niihin ihmisiin, jotka eivät ole rakentamassa tiettyä muistoa yhdessä.

Sosiologi Maurice Halbwachs (1980 ref. Ross 1992, 152) on vahvasti sillä kannalla, että kaikki muistinsisällöt ovat sosiaalisia. Sosiaalisilla tekijöillä on merkittävä vaikutus muiston sisällön muodostumisessa. Mikään muisto ei ole yksilöllinen, sillä jokainen muisto on jollakin tavalla kietoutunut kollektiiviseen. Halbwachs (mt., 152) puhuu ryhmän muiston vaikutuksesta yksilön muistoon, ja tällöin ryhmän ei tarvitse edes olla läsnä vaikuttaakseen yksilöön. Ryhmä on yksilön mielessä, vaikka yksilö olisikin erillään ryhmästä. Näin ollen muistoissa on yksilöiden välillä huomattavia eroja, sillä jokainen henkilökohtainen muisto on muodostettu kollektiivisesta muistosta (mt., 154).

Toisaalta David Middleton & Steven D. Brown (2005, 4-6) huomauttavat, että yksilöllisen ja sosiaalisen muiston erottelu on merkityksetöntä. Muistoa ei tulisi nähdä vain yksilön sisäisenä ilmiönä, mutta ei myöskään pelkästään sosiaalisena ilmiönä. Muistaminen, kuten myös unohtaminen, tulisi nähdä sekä sosiaalisina käytäntöinä että yksilön henkilökohtaisina tapoina sitoutua menneisyyteen. (Mt., 6.) Muistamisella on kuitenkin sosiaalinen ja kollektiivinen perusta, ja tämän väitteen tueksi Middleton & Brown (mt., 99) esittävät useita perusteluja. Yksilön muistelu tai yritys muistella riippuu usein toisten avusta. Lisäksi muistelun lähtökohdana voi olla kollektiivinen kokemus tai muistelu kommunikatiivisena käytäntönä pyrkii säilyttämään yksilön nykyisen ryhmäjäsenyyden. Muistelu on myös järjestäytynyt vuorovaikutuksellisesti ja menneisyyden tapahtumista puhutaan osana nykyhetken toimintoja.

Lisäksi muisto on kollektiivinen Middletonin & Brownin (2005, 231–232) mukaan siksi, että ihmisen jatkuvasti läsnä olevaan, rajoittamattomaan kokemukseen ja muistoon sisältyy myös muiden ihmisten rajoittamattomat kokemukset. Samanaikaisesti yksilö on kietoutuneena muiden ihmisten kokemuksiin. Näin ollen yksilöllistä ja kollektiivista ei voi käsittää toisillensa vastakkaisiksi ulottuvuuksiksi. Nämä molemmat ulottuvuudet ovat koko ajan läsnä ihmisen rajoittamattomassa kokemuksessa, muistossa.

2.4 Omaelämäkerralliset muistot

Viime vuosina omaelämäkerrallinen muisto käsitteenä on herättänyt mielenkiintoa (mm. Brewer, Rubin ja Conway) ja omaelämäkerrallisen muiston käsitteellä on yritetty luoda dynamisempaa käsitystä muistosta kuin perinteinen psykologian käsitys muistosta (Roberts 2002, 136). Omaelämäkerrallinen muisti voidaan nähdä kokonaisuutena, joka sisältää

omaelämäkerrallisia muistoja. Omaelämäkerralliset muistot ovat siten osasia tässä kokonaisuudessa ja muodostavat omaelämäkerrallisen muistin.

Martin A. Conway (1992 ref. Conway & Rubin 1993) on eritellyt omaelämäkerrallisen muistin rakennetta. Hänen mukaansa omaelämäkerrallinen muisti on oman elämäntapahtumien muistamista. Conway (1990, 1-8) pitää omaelämäkerrallista muistia erillisenä muistina, joka on eroteltavissa muista muistityypeistä, muun muassa episodisesta ja semanttisesta muistista. Omaelämäkerrallisessa muistissa on paljon yhteistä muiden muistien kanssa ja se liittyy vahvasti muihin muistoihin, mutta sen ominaisuuksien yhdistelmä on erilainen. Omaelämäkerrallinen muisti liittyy vahvasti kertojaan itseän, ja se sisältää niin sensorista, havainnollista kuin reflektiivistäkin tietoa.

Omaelämäkertatutkija Bruce M. Rossin mukaan (1992, 4) omaelämäkerrallinen muisti sisältää mahdolliset tai todelliset kuvaukset menneistä tapahtumista, mikä tarkoittaa osaa yksilön henkilökohtaisesta elämänhistoriasta. Martin A. Conway & David C. Rubin (1993, 112–114) tarkoittavat omaelämäkerrallisella muistilla sellaisten tapahtumien muistelemista, jotka on itse koettu ja nämä tapahtumat ovat kokijalle merkityksellisiä. Koetut tapahtumat liittyvät useimmiten henkilökohtaisesti tärkeisiin päämääriin ja merkityksiin. Omaelämäkerrallisessa muistissa nämä yksilölle merkitykselliset tapahtumat ovat järjestäytyneet ajallisesti (Roberts 2002, 136–137).

Conway (1990, 12–13) toteaa, että omaelämäkerralliset muistot esittävät tulkintoja tai merkityksiä koetuista tapahtumista. Vaikka muistot ovat tulkintoja, ne säilyttävät jotain todellista tietoa, muun muassa henkilöistä ja teoista. Omakohtaisen muiston alkuperä on tietyssä tapahtumassa, vaikka se muuttuukin sitä myöhemmin muisteltaessa. Muiston henkilökohtainen merkitys on tärkeämpi kuin sen tarkkuus. (Mt., 9.) Bruce M. Ross (1992, 4-5) muistuttaakin, että muisteltua elämäntapahtumaa ei voida enää palauttaa mieleen alkuperäisessä muodossaan. Conwayn (1990, 104) mukaan omaelämäkerralliset muistot, joihin liittyy vahva tunnelataus ja henkilökohtainen merkitys, ovat yksityiskohtaisempia ja vaikeampia unohtaa kuin ne omaelämäkerralliset muistot, joita usein toistetaan ja jotka sisältävät vain vähän tunnelatausta.

Lapsuusmuistoja tutkinut Pirjo Korkiakangas (1996, 33) esittää, että elämän käännekohtat ja muutokset synnyttävät omaelämäkerrallisia muistoja. Lapsuuden ajan muistot ovat merkittävä osa muistelijan omaelämäkertaa, tosin lapsuusmuistojen ajallinen ja kognitiivinen etäisyys voi

tehdä niistä vaikeasti lähestyttäviä (mt., 25–26). Omaelämäkerrallinen muisto säilyy muistissa kuitenkin vuosia (Conway 1990, 4). Rossin (1992, 196) mukaan lapset eivät usein muistele lapsuudessa sattunutta tapahtumaa heti tapahtuman jälkeen kovinkaan laajasti. Sen sijaan aikuinen voi muistella myöhemmin lapsuutensa tapahtumia yllättävän tarkasti ja laaja-alaisesti. Vain omaelämäkerralliset muistot voivat olla pitkän aikaa unohduksissa, kunnes vuosien jälkeen muistot voivat aktivoitua ja olla ajoittain yksityiskohtaisen tarkkojakin. (Mt., 196.)

Korkiakankaan (1996, 27) mukaan lapsuuden muistelemisen rakentuu vahvasti henkilökohtaisista muistoista, jotka ovat juuri itse koettujen tapahtumien mieleen palauttamista. Yksilö kokee henkilökohtaiset muistot vahvasti todellisina ja muistellessaan elää tapahtumia eräällä tavalla uudelleen. Henkilökohtaiset muistot kietoutuvat useimmiten yhteisesti jaettuihin muistoihin ja käsityksiin. Omaelämäkerralliset kertomukset ovat erinomainen tapa saada kertojalle tärkeät ja merkitykselliset tapahtumat esille. (Mt., 27–28.) Korkiakangas (mt., 26) tulkitsee, että omaelämäkerrallisena muistettu yksittäinen tapahtuma voi olla pohjana yleisille käsityksille maailmasta ja elämästä. Henkilökohtaisesti koettujen tapahtumien kautta on näin voitu oppia yleinen käsitys äidistä, vaikka yleistä käsitystä enää voidakaan palauttaa kokemuksen muotoon.

2.4.1 Eloisat muistot

Conwayn (1990, 61) tapaan voi olla samaa mieltä siitä, että osa omaelämäkerrallisten muistojen tapahtumista muistetaan yksityiskohtaisemmin ja selvemmin kuin toiset. Niin sanotut eloisat tai välähdyksenomaiset muistot (engl. *vivid / flashbulb memories*) syntyvät dramaattisen tapahtuman seurauksena, ja tällä tapahtumalla on henkilökohtainen vaikutus yksilöön. Tällöin tapahtuma muistetaan erityisen yksityiskohtaisesti. (Roberts 2002, 136.) Lisäksi eloisat muistot säilyvät muuttumattomina pitkän aikaa, joten niitä on vaikeampi unohtaa kuin muita muistoja (Conway 1990, 87).

Eloisat muistot ja niiden ominaisuudet jakavat tutkijoiden mielipiteitä ja niistä on löydettävissä hyvinkin ristiriitaista tietoa. Esimerkiksi Roberts (2002, 136) esittää, että osa tutkijoista olettaa eloisien muistojen sisältävän muista omaelämäkerrallisista muistoista erottuvia ominaisuuksia, jotka mahdollistaisivat yksilöä muistamaan tarkasti milloin, missä,

miten ja millainen reaktio hänellä oli dramaattisen tapahtuman aikana. Osa tutkijoista taas ei pidä eloisia muistoja mitenkään erilaisina muihin selviin muistoihin verrattuna. (Mt., 136.) Osa tutkijoista on myös eri mieltä siitä, miksi eloisa muisto koetaan niin selvästi ja elävästi (Conway 1990, 61–70).

Conway (1990, 69–70) esittää tutustuttuaan muutamiin aihetta käsitteleviin tutkimuksiin, että eloiset muistot eivät eroa muista omaelämäkerrallisista muistoista siten, että eloisa muisto muodostaisi omaa ja erityistä kategoriaansa. Eloiset muistot ovat omaelämäkerrallisia muistoja eroten jälkimmäisistä kuitenkin siten, että niitä yleensä kerrataan useammin ja niiden syntyyn liittyy erityinen ja vahva tunnereaktio sekä usein myös toiminnan muutos. (Mt., 69–83.) Conway (mt., 83) kuitenkin toteaa, että eloisia muistoja syntyy eri tavoin eri tapahtumien seurauksena.

Korkiakankaan (1996, 27–28) mukaan omaelämäkerrallisessa muistelussa voivat tulla esille myös eloiset muistot, jotka liittyvät kertojalle emotionaalisesti merkityksellisiin tapahtumiin, kuten läheisen kuolemaan. Tällaisten tunnepitoisten muistojen kautta voidaan tarkastella yksilöllisiä kokemuksia. Tässä tutkimuksessa pyrin huomioimaan yksilön merkityksellisinä koetut tapahtumat, jotka ilmenevät muistoissa. Samalla uskon, että pystyn hahmottamaan ainakin jossain määrin yksilön elämänsä kokonaisuutta. Toisaalta yksilöllisten muistelukertomusten kautta pyrin näkemään myös laajemman kollektiivisen kehyksen, joka tulee esille muistojen vuorovaikutuksellisuuden vuoksi.

3 MUISTOT ELÄMÄNTARINASSA

Omaelämäkerrallisen aineiston tuottaminen edellyttää muistia ja muistoja, joista omaelämäkerta koostuu (mm. Innanen 2001, 45–47; Korkiakangas 1996, 25–26; Saarenheimo 1991). Omaelämäkertaan verrattuna muisto on kuitenkin lyhyt katkelma menneestä. Muistoja tutkinut Päivi Petrelius (2005, 21) esittää Katri Komulaisen ajatuksia mukaillen, että ”muistot ovat omaelämäkerrallisia kertomuksia, joiden keskiössä ovat tutkimuksen aiheeseen liittyviä elämäntapahtumiaan tulkitsevat kertojat itse”. Muistot itsessään voidaan myös ymmärtää kulttuuriseen viitekehukseen paikantuviksi kertomuksiksi (mt., 21).

3.1 Omaelämäkerran ja elämäntarinan määrittelyä

Omaelämäkertatutkija Dan P. McAdams (1993, 27) esittää, että jokainen ihminen on luonnostaan tarinankertoja, ja kertominen on ihmisen tapa ilmaista itseään ja omaa maailmaansa muille. Kertoessaan tarinoita ihmiset yrittävät ymmärtää elämäänsä. Kokemusten merkitys ymmärretään yleensä vasta, kun niistä kerrotaan (Widdershoven 1993). Näin elämäntapahtumat muunnetaan näkyviksi kertomuksen avulla. Elämäkertomuksessa yksilö tarkastelee omaa elettyä elämäänsä ja esittää samalla tietyn näkemyksen omasta identiteetistään. Omaelämäkerta voidaan nähdä tulkinnallisena tapahtumana nykyisyydessä. (Huotelin 1992, 69.) Saastamoinen (2000) tähdentää kertomuksen (narratiivin) olevan jälkikäteen tehty rekonstruointi menneisyyden tapahtumista tai se voi suuntautua myös tulevaisuuteen, jolloin kyseessä on mahdollisten tapahtumakulkujen rakentaminen.

Gabriele Rosenthal (2004, 50) erottelee toisistaan elämänhistorian, joka on menneen rekonstruktio ja elämäntarinan, joka on elämänhistorian esitys nykyhetkellä. Menneen esittäminen rakentuu aina nykykerronnan kautta. Nykyhetken näkökulma vaikuttaa muistojen valikoimiseen, muistojen ajalliseen ja temaattiseen yhteyteen ja muistettujen kokemusten esitystapaan. Anni Vilkkon (1997) on kutsunut elämäntarinaksi kirjoitettua omaelämäkertaa. Vilkon (mt., 74–75) mukaan elämäntarina on kulttuurisesti käsitetty omaelämäkerta, joka pitää sisällään oman elämäkerran jäsenys- ja ilmaisusääntöjä. Hän selventää kuitenkin, että elämäntarina kiinnittyy pääosin kirjoittajan elämän aikana tapahtuneeseen, koettuun, tulkittuun ja osin kertoen ilmaistuun, jolloin vakiintuneilla omaelämäkertamalleilla on vasta toissijainen vaikutus kerrontaan.

Tässä tutkimuksessa näen keräämäni kirjoitukset ensisijaisesti elämäntarinoina.¹ Kirjoitukset sisältävät kyllä omaelämäkerrallista ainesta, mutta eivät ole täydellisiä omaelämäkertoja sanan varsinaisessa merkityksessä. Omaelämäkerta on yksilön elämästään kertoma tai kirjoittama kuvaus (Roberts 2002, 176). Usein omaelämäkerta viittaa yksilön elämään kokonaisuudessaan ja lineaarisesti elämänvaiheittain etenevään kerrontaan. Elämäntarina taas voi olla yksilön kertomus elämästä tietyn vaiheen tai elämäkokemuksen näkökulmasta, mistä tässä tutkimuksessa on enemmänkin kyse (mt., 177).

Anni Vilkon (1997, 33–34) mukaan omaelämäkertakäsitys tuottaa elämäkerran sosiaalisena muodostelmana. Kirjoittajan omaelämäkerta liittyy vahvasti kirjoittajan aiempiin tulkintoihin elämästään ja näistä esittämiinsä kertomuksiin. Toisaalta kirjallinen omaelämäkerta on aina tietyssä tilanteessa tuotettu. Omaelämäkerta tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa tutkija on lukijana kuviteltu toinen. Huotelin (1992, 76) toteaa, että elämäkertomuksessa ilmenee samanaikaisesti sekä se todellisuus, jossa yksilö on elänyt että ne kerronnalliset keinot, jotka yksilöllä on käytettävissä. Näin todellisuus, kokemus ja ilmaisu muodostavat tietynlaisen kokonaisuuden elämäkertomuksessa.

Elämäntarinan kertoja noudattaa elämästä kertomisen kulttuurista kompetenssia seuraten tietynlaisia tapoja ja sääntöjä siitä, millainen omaelämäkerran tulisi olla sekä miten ja mitä siitä kerrotaan. Näin lukija saadaan ymmärtämään elämäntarinaa mahdollisimman hyvin. (Vilkkon 1997, 75.) Mary Gergenin (2001, 54) mukaan kulttuuri antaa ihmisten tarinoiden

¹ Nojaudun tutkimuksessani elämäntarinan käsitteeseen, mutta käytän jatkossa myös termejä elämäkertomus ja omaelämäkerta siltä osin, kun lähdeostosten kirjoittajat ovat termejä käyttäneet. Näitä termejä käytetään kirjallisuudessa vaihtelevasti eivätkä niiden erot ole useinkaan selviä. Oletan, että elämäkertomuksia ja omaelämäkertoja koskevat ajatukset ovat sovellettavissa tutkimukseni elämäntarinoiden tarkasteluun.

sisällölle ja muodolle mallit ja näitä malleja käytetään tietämättä sekä niiden avulla tulkitaan elämää. Eeva Jokinen (1996, 47) selventää, että kirjoitettaessa kertomusta kollektiivinen ja yksilöhistoriallinen kohtaavat, kun kulttuurimme vakiintunut tapa kirjoittaa itsestä kietoo omat aktivoituneet kokemukset ja muistot kollektiiviseen. Elämäkerran tuottaminen vaihtelee myös kertomistilanteen mukaan, mutta kertomuksen merkityksellinen ydin säilyy usein samana (Huotelin 1992, 3).

Omaelämäkertojen osalta on esitetty ajatus siitä, että ihmiset eivät vain kerro tarinoita vaan myös elävät tarinan muodossa (mm. Ochberg 1994). Lisäksi on pohdittu sitä, miten paljon tarinat kuvastaisivat ihmisen todellista elämää ja minuutta (mm. Freeman 1993; McAdams 1993). Tässä tutkimuksessa en lähde tarkastelemaan elämäntarinoita siten, että niiden avulla pääsisin näkemään ihmisen todellisen elämän ja minuuden. Sen sijaan Saarenheimon (1997, 14–15) tapaan ajattelen elämäntarinoiden kielen enemmänkin konstruoivan kuin todentavan todellisuutta. Tällöin elämäntarinat täytyy aina suhteuttaa niiden kulttuurista ja sosiaalista kerrontakontekstia vasten.

3.2 Muistelemisen ja muiston kytkeytyminen elämäntarinaan

Omaelämäkerrallinen muisti sisältää valtavan määrän moninaista tietoa ihmisen elämäkokemuksista. Ihmisen muistojen selvittäminen kertomuksen kautta tuottaa arvokasta tietoa ihmisen elämästä. (Glück, Bluck, Baron & McAdams 2005.) Marja Saarenheimon (1997, 30) mukaan omaelämäkerrallinen muistelu on puhetta, jossa tuotetaan menneisyyttä koskevia käsityksiä ja kuvauksia. Lisäksi Saarenheimo (mt., 30) huomauttaa väitöskirjassaan, että muisteleminen ilmiönä pakenee luokittelua ja muistelemisen tutkiminen yhtenäisenä ilmiönä ei ole hedelmällistä, sillä se jättäisi avaamatta monia uusia näkökulmia.

3.2.1 Elämän, elämäntarinan ja muistelemisen keskinäinen suhde

Huotelinin (1992, 3) mukaan elämänkertomus ei ole menneiden tapahtuminen yksityiskohtainen ja tarkka kuvaus, vaan ennen kaikkea merkityksenantoprosessi, jossa yksilö muistinsa varassa pukee kertomusmuotoon eletyn elämän. Elämäkerran tuottaminen mahdollistuu muistamisen avulla eli se edellyttää menneisyyden mieleen palauttamista.

Muisteleminen voidaan nähdä jonkinlaisena neuvotteluna menneisyydestä, mikä tapahtuu nykyisessä kerronnan kontekstissa. (Saastamoinen 2000.) Freeman (1993, 119) tulkitsee, ettei tarina omasta elämästämme ole paluuta taaksepäin vaan se on suuntautunut tulevaisuuteen, kohti ymmärrystä. Täten elämäkerrallisen tutkimuksen on huomioitava kerrottua elämää tulkitessaan kokemusten asettuminen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden ajallisiin suhteisiin. (Roberts 2002, 140.)

Saarenheimon (1997, 58) elämäkerrallisen ajattelun yhtenä ydinajatuksena on, että muistelu on ennen kaikkea omaelämäkerrallisten merkitysten tuottamista, jäsentämistä ja uudelleenarviointia. Merkityksiä voi tutkia kertomistilanteessa, ja ne syntyvät ja muuttuvat vuorovaikutuksellisesti (mt., 58). Elämäkertomus rakentuu erityisesti merkittävien tapahtumien ja niiden välisten yhteyksien pohjalta. Menneiden kokemusten merkitykset havaitaan usein jälkeinpäin niitä muistellessa, kun niitä voidaan suhteuttaa muihin kokemuksiin ja osaksi laajempaa elämäntarinaa. (Huotelin 1992, 62.)

Omaelämäkerrallista muistelua kulttuurisesta näkökulmasta tarkastelevat Qi Wang & Jens Brockmeier (2002) esittävät, että omaelämäkerrallinen muistelu on aina jollakin tavalla kertomuksen esittämistä omasta menneisyydestä, jolloin kertoja esittää itseään sekä tutkii, muuttaa ja vahvistaa minuuttaan. Samalla kertoja viittaa omaan elämäänsä ja menneisyyteensä. Omaelämäkerrallinen muistelu on ennen kaikkea ymmärrettävä yksilön minän ja hänen elämäntarinansa vuorovaikutukseksi. Freemanin (1993, 21) mukaan ihminen elää eri tavalla ne kertomukset, joissa tämän täytyy pysähtyä refleктоimaan menneisyyttään. Merkityksen antaminen sekä itsen ja toisten ymmärtäminen on mahdollista vain kertomuksessa.

Guy A.M. Widdershoven (1993) ottaa kantaa elämän ja siitä kerrotun tarinan suhteeseen toteamalla, että tuota suhdetta on yleensä tarkasteltu kahdella tavalla. Jatkuvuusteessin mukaan elämä ja siitä kerrottu tarina ovat perustaltaan samanlaisia. Epäjatkuvuusteesi taas väittää elämän ja tarinan olevan perustavanlaatuisesti erilaisia. Widdershovenin esittämä hermeneuttinen lähestymistapa näkee molemmat näkökulmat ongelmallisina, sillä tällöin elämän ja tarinan suhde on hermeneuttinen. Hermeneuttisen näkökulman mukaan tarinat ovat tulkintoja elämästä. Sekä tarinalla että elämällä on merkitys, mutta merkitystä ei ole olemassa ennen tulkintaa. Täten elämällä ei ole merkitystä ilman siitä kerrottua tarinaa. Tarinakaan ei ole erillinen elämästä, sillä tarinaa ei voi kertoa ilman viittausta oikeaan elämään. Widdershoven (1993) väittääkin, että tarinalle annetaan usein liian suuri painoarvo

merkityksen luojana ja tällä sivutetaan oikea ihmiselämä. Hermeneuttisesta näkökulmasta katsottuna ihmiselämä on narratiivisen tulkinnan prosessi.

Pasupathi, Weeks, & Ricen (2006) esittävät teoreettisessa artikkelissaan, että omaelämäkerrallisella muistelemisella on tärkeitä tehtäviä aikuisuudessa. Identiteetti, tunne minuuden jatkuvuudesta, ylläpidetään kertomalla muille ihmisille henkilökohtaista elämäntarinaa. Myöhäisaikuisuudessa minuuden tunteen jatkuvuuden ylläpitäminen vaatii ihmistä hyväksymään menneet tapahtumat osaksi itseä ja tällöin hyväksytään myös omaelämäkerta. Omaelämäkerrallinen muistelu auttaa hallitsemaan myös elämän siirtymävaiheita. Kyse on ennen kaikkea siitä, millaisia tarinoita ihmiset kertovat siirtymistään. Siirtymän integroiminen osaksi omaa elämää tarinoiden kautta auttaa ymmärtämään itseä ja kehittämään identiteettiä.

Omaelämäkerrallinen muistelu on vahvasti sidoksissa sosiaalisiin dialogeihin, ja muistelu on neuvottelua yksilön ja hänen välittömän sosiaalisen ympäristön välillä mutta myös yksilön ja kulttuurisen ympäristön välillä. Tästä seuraa, että muisteluun vaikuttavat myös erilaiset kulttuuriset muistelun tavat. (Wang, & Brockmeier 2002.) Muistelemineen liittyy vahvasti myös siihen, mitä kertojan oletetaan muistelevan (Freeman 1993, 51). Korkeakangas (1996, 29) tähdentää, että muisteltaessa omaa elämää kertoja on tietyn kulttuurin jäsen ja kertoo itsestään tietyn kulttuurin kerrontatapojen mukaisesti. Omaelämäkerran muotoutumiseen vaikuttavat kulttuurisesti määrittävät, kaikille yhteiset jaksot, joita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Lisäksi omaelämäkerrassa kerrotut merkitykselliset elämäntapahtumat ovat kulttuuri- ja tilannesidonnaisia.

Ihmisen elämäntarina, joka koostuu yksilöllisistä kokemuksista sosiaalisessa maailmassa, viittaa sekä yksilöllisiin kokemuksiin ja sosiaaliseen maailmaan (Freeman 1993, 211). Pasupathi, Weeks, & Rice (2006) huomauttavat, että omaelämäkerrallinen muistelu on nähtävä osana sosiaalisia ja kommunikatiivisia konteksteja, sillä muistelemineen yleensä tapahtuu näissä konteksteissa. Ihminen muistelee aina tietyssä sosiaalisessa tilanteessa ja tämä muistelu on mitä suurimmassa määrin kommunikointia toiselle ihmiselle. Lisäksi tilanteet, joissa muistoista ei puhuta toisten ihmisen kanssa, esimerkiksi päiväkirjaan kirjoittaminen, ovat kommunikatiivisia. Sosiaalinen muistelutilanne on kyseessä myös silloin, jos toiset ihmiset kuuntelijoina vaikuttavat omaelämäkerralliseen muisteluun, vaikka eivät jakaisikaan samaa muistoa kertojan kanssa.

3.2.2 Muistelu kirjoitusprosessina

Muistelu muuttuu kerronnan kautta omaelämäkerralliseksi kirjoitukseksi, joka on muisteltujen elämäntapahtumien ja – kokemusten jäsentynyt rakennelma (Vilkko 1997, 23). Huotelin (1992, 60) esittää muistin olevan olennainen tekijä elämäkertomusten muotoutumisessa, sillä ihmisen kyky muistaa asioita on rajallinen ja kertoja valitsee muististaan vain tiettyjä tapahtumia kertomukseensa. Freemanin (1993, 46) mukaan muisteleminen kuuluu kaksi asiaa. Ensimmäiseksi on oltava menneitä tapahtumia, sillä ilman niitä ei ole tarinaa, jota kertoa. Toiseksi on oltava niin sanottua historiallista mielikuvitusta, joka antaa merkityksen ja tarkoituksen näille menneille tapahtumille sekä kokoaa nämä tapahtumat yhteen.

Jotta kirjoitus omasta elämästä olisi jokseenkin totuudenmukainen ja ymmärrettävä, on taustalla oltava yksilön kyky muistaa (Freeman 1993, 105). Eri ihmisille voi jäädä muistoja samasta tapahtumasta ja heillä voi olla samoja kokemuksiakin, mutta muistelu itsessään on aina yksilöllinen prosessi. Tähän prosessiin vaikuttavat monet muistelun hetkeen ja muistettavaan tapahtumaan ja ajankohtaan liittyvät seikat. (Korkiakangas 1999.)

Muiston kertomisen myötä ihminen luo kuvaa itsestä menneiden tapahtumien kokijana ja tulkitsijana (Petrelius 2005, 22). Anni Vilkko (1997, 165–166) toteaa, että elämäkertamuistelemissa kirjoittaja liittyy toisiinsa sekä muistelijan että kirjoittajan tehtäviä. Vilkon (1997, 165–166) mukaan muistellut menneisyyden tapahtumat kirjoitetaan tarinaan nykyhetken kokemuksista käsin. Omaelämäkerran muistelijalla on aktiivinen subjekti, joka muistelemalla järjestää ja todentaa menneisyyttään sekä muille että itselle. Muisteleminen on eräänlaista vapaata assosiaatiota, jonka lopputulosta ei voi ennakoita. (Mt., 37.) Vilkko (mt., 37) muistuttaa, että kirjoituksessa muistelu saa kuitenkin jonkinlaisen jäsentyneen muodon. Lukijan ei tarvitse luoda kertomukseen järjestystä, sillä kirjoittaja on jo jäsentänyt kertomuksen johdonmukaiseksi ja yhtenäiseksi (mt., 123).

Muiston kirjoittaminen on prosessi, jossa uusia muistoja tulee esille jatkuvasti ja muistamisen prosessi sisältää myös muistamattomuutta. Muistolle annetaan myös uusia merkityksiä. (Simonen 1995, 8-9.) Sekä nykyhetki että tulevaisuus ohjaavat menneestä luotavaa versiota, muistoa (Petrelius 2005, 22). Kirjoittaessa omaelämäkertaa ihminen ei liiku vain eteenpäin ajassa, vaan hänen täytyy myös kurkotella taaksepäin muistoihin tietääkseen sen, mitä hän haluaa sanoa. (Freeman 1993, 105.) Vilkko (1997, 166) tähdentää, että jokainen muistelutapahtuma ja sen kirjoittaminen tekstiin muokkaa seuraavaa muistelukertaa ja siitä

syntyvää tekstiä. Lukija voi elämäkertoja lukiessaan nähdä, että samankaltaisia tarinoita on kerrottu ennekin ja ne ovat ikään kuin yleistyneet ja saaneet myytin muodon. Brian Roberts (2002, 145–146) toteaa osuvasti, että yksilön muistelukertomus on muodostettu useasta menneisyyden versiosta.

Freemanin (1993, 53) mukaan ihmisen elämäntarina ei kokonaan koostu muistoista, vaan myös toisten kertomista tarinoista. Tähän suuntaan viittaa myös Huotelin (1992, 62), jonka mukaan sosiaalisen muistin takia elämäkertomuksissa voidaan esittää menneitä tapahtumia omina kokemuksina, vaikka kertoja olisi ollutkin liian nuori muistaakseen sen itse. Tällöin toisilta ihmisiltä kuullut tarinat ovat yhteydessä omiin henkilökohtaisiin kokemuksiin (mt., 71). Vastaavasti Korkiakangas (1999) esittää, että omaelämäkerralliset muistot voivat täydentyä asioilla, joita olemme kullekin muilta. Näin joskus yhteisesti muistellut tapahtumat voivat esiintyä yksilöllisinä. Toisaalta taas kollektiivisiin muistoihin voi kietoutua omaelämäkerrallisia, yksilöllisiä muistoja.

Kriittisen psykologian edustajana tunnettu Mark Freeman (1993) yhdistää teoksessaan kertomuksen ja muiston käsitteet käyttäen termiä *minän uudelleen kirjoittaminen* (engl. *rewriting the self*), joka on prosessi, missä yksilön menneisyys ja yksilö itse muodostetaan uudelleen tulkinnan kautta. Tulkinnallinen prosessi on aina läsnä elämässä, kun yritetään ymmärtää, mitä on sanottu, tehty tai eletty. (Mt., 3-4.) Freemanin (mt., 5) mukaan ihminen tulkitsee kertomuksessaan uudelleen sitä, mitä hän on itse aikaisemmin jo luonut. Itsensä uudelleen kirjoittamisen prosessi on tulkinnallisuuden lisäksi muistelua vaativaa, sillä ihminen selvittää ja tutkii omaa menneisyyttä luodakseen uudelleen tunteen siitä, kuka ja mitä hän on (mt., 6).

Uudelleen kirjoittamisen prosessissa menneisyys, muisti ja kertomus ovat kietoutuneet yhteen. Freemanin (1993, 29) mukaan itseymmärryksen prosessi on täysin muistiin ja muistamiseen perustuvaa. Muistaminen ei kuitenkaan tarkoita vaan menneisyyden kertaamista vaan ennen kaikkea sen ymmärtämistä. Menneet kokemukset on asetettava tulkinnan kontekstiin, jolloin tuloksena on laajentunut ymmärrys itsestä. Omaelämäkerrallisessa reflektoinnissa luodaan uusi suhde menneisyyden ja nykyisyyden välillä, ja tarkoituksena on muuttaa mennyt ja nykyinen kokemus ymmärrettävämpään muotoon. Kun ihminen tulkitsee itseään ja menneisyyttään tekstissä uudella tavalla, uusi suhde menneisyyden ja nykyisyyden välillä ilmenee nykyisyydessä, kirjoittamisen hetkellä. (Mt., 29–30.)

Pohdintaa herättää usein kysymys siitä, mitä muistelija pystyy muistamaan ja mitä ei sekä voiko muistelija muistaa mitä tahansa haluaa. Saarenheimo (1997, 89–91) esittää omaelämäkerrallisessa muistitutkimuksessa puhuttavan passiivisesta muistamisesta, jossa tietyt muistot aktivoituvat ilman, että ihminen yrittää niitä tietoisesti muistaa. Saarenheimon tutkimuksen suullisen muistelun ryhmässä tämä passiivinen muistaminen oli pääosassa, mikä viittaa muistelijan muistamisen olevan tahdosta riippumatonta ja ikään kuin itsen ulkopuolelta tulevaa. Sen sijaan kirjoitetuissa omaelämäkertoissa muistaminen on aktiivista etsintää, jossa muistoja kaivataan ja jäljitetään. (Mt., 89–91.) Saarenheimon (mt., 90–91) mukaan elämäkerrallinen tavoite kirjoitetussa muistelussa tekee sen, että muistelijoiden päämääränä on yksittäisten muistojen nivoutuminen mielekkääksi kokonaisuudeksi, elämäntarinaksi.

Middleton & Brown (2005, 51 & 73 & 85 & 229) näkevät muistamisen ja unohtamisen olevan sosiaalisia tekoja sekä sijaitsevan rajoittamattomassa ja jakamattomassa kokemuksessa. Tällöin muistot ovat koko ajan läsnä kokemuksessa ja yksilön valittava tiettyä tilannetta ja tarkoitusta varten, mitä hän jättää tästä kokemuksesta tietoisuuden ulkopuolelle eli unohtaa. Kirjoittajalla ei vain ole muistoja vaan hän myös esittää niitä vuorovaikutuksessa. Tällöin menneisyys esitetään nykytilanteessa aina jotain tarkoitusta varten. Vastaavasti Robertsin (2002, 148–149) mukaan on huomioitava, että muistot kerrotaan aina tietyssä kontekstissa, mikä vaikuttaa siihen, mitä ja miten muistetaan. Muistot ovat joko suullisia tai kirjallisia esityksiä, jotka kerrotaan tietylle yleisölle ja tietyssä tarkoituksessa. Muistoja tehdään uudelleen, täydennetään, korjataan ja harjoitellaan. (Mt., 148–149.)

Muistelutyöryhmämenetelmää tutkimuksessaan käyttänyt Outi Ylitapio-Mäntylä (2007) toteaa muistelujen kertomisen olevan tapahtuneiden kokemusten mieleen palauttamista lisäksi muistojen jakamista. Jaettu muisto on haluttu kertoa, koska sillä on jokin merkitys kertojalle. Myös Huotelin (1992, 61) toteaa, että aikaisemmista kokemuksista muisti valikoi kertomisen arvoiset ja merkitykselliset tapahtumat. Elämäkertomus rakentuu merkittävien tapahtumien ja niiden välisten yhteyksien varaan. Toisaalta eri kokemusten merkitykset havaitaan vasta jälkeenpäin ja merkitykset voivat muuttua ajan myötä. (Mt., 62.) Brian Roberts (2002, 149) toteaa muistojen valikoituvuudesta elämäntarinassa, että kyseenalaiseksi edelleen jää, miksi ihmiset muistavat tiettyjä tapahtumia ja muistetaanko tietynlaisia tapahtumia paremmin kuin toisia.

3.3 Muistot menneisyyden heijastajana

Lähestyn tutkimuksessani naisten muistoja nykyhetkestä käsin rakennettuina versioina enkä oleta, että muistot kertovat totuuden ja kuvaavat tutkittavan elämäntapahtumat juuri sellaisena kuin ne ovat tapahtuneet (ks. Juhila 1994). Freemanin (1993, 31) mukaan omaelämäkerralliset tekstit tähtäävät menneisyyden laajempaan ymmärrykseen samalla muuttaen ja korjaten tuota menneisyyttä. Täten omaelämäkerrallista tekstiä ei tulisi arvioida sen mukaan, miten se vastaa menneisyyttä. Vaikka omaelämäkerralliset tekstit eivät paljasta menneisyyttä, nämä tekstit on kuitenkin nähtävä todellisina ja totuudenmukaisina. Keijo Rahkonen (1995) ehdottaakin, että elämäkerrat tulisi nähdä eräänlaisina performatiiveina, jolloin ne käsitetään tosiksi sellaisinaan. Silloin ne ovat ihmisen tarinoita itsestään ja siten tosia itsessään.

Realistisen näkemyksen mukaan elämäkerta on yhtä kuin menneisyyden tapahtumat. Konstruktivistinen suuntaus sen sijaan katsoo menneisyyden rakentuvan täysin nykyhetkestä käsin. Silti menneisyyttä ei tarvitse hylätä, sillä ilman menneisyyttä omaelämäkerrasta tulee fiktiivistä. (Hyvärinen 1998.) Sanoudun irti radikaalista konstruktivismista, joka käsittää elämäkerran vain tekstiksi, joka kertoo pelkästään siitä todellisuudesta, jossa se on tuotettu eikä voi kertoa mitään menneisyydestä. Käännyn tutkimuksessani enemmänkin maltillisen konstruktivismiin² puoleen, jossa huomioidaan kertojan nykytilanteen vaikutus menneisyyteen. Tällöin omaelämäkerta ei kerro koko menneisyyttä niin kuin se on joskus tapahtunut mutta ei myöskään sulje menneisyyden osuutta kokonaan pois kertomuksesta. (Mt.)

Jos muistot nähdään konstruktiivisina, tai osittain konstruktiivisina tämän tutkimuksen osalta, ei ole tarpeellista lähteä todentamaan niiden alkuperäistä todellisuutta. Vilma Hänninen (1999, 134) esittääkin kertomuksen olevan yksi monista mahdollisista tulkinnoista, joten kysymys sen totuudellisuudesta ei ole relevantti. Freemanin (1993, 90) mukaan joka kerta kun ihminen muistelee menneisyyttään, edellinen menneisyyden versio tuotetaan uudelleen. Ihmisellä on siis muistoja muistoista ja siten Freeman väittääkin, että mitä kauemmin ihminen elää sitä fiktionaalisemmaksi hänen menneisyytensä tulee (mt., 90). Freeman (mt., 114) kuitenkin näkee, että selkein ero omaelämäkerran ja fiktion välillä on se, että ensimmäinen kertoo asioista, jotka ovat oikeasti tapahtuneet, kun taas jälkimmäinen ei sitä tee.

² Käytän Matti Hyvärisen käyttämää termistöä ottaessani kantaa tekstin ja todellisuuden suhteeseen, sillä tästä suhteesta puhuttaessa voidaan käyttää lukuisia muitakin termistöjä.

Muisteltu menneisyys on siten aina uusi jokaisella muistelukerralla. Muistellessa ihminen palaa taaksepäin ajassa ja antaa merkityksen jollekin, jota sillä ei silloin ollut (Freeman 1993, 94). Kerrotut tarinat muuttavat täten aikaisemman kokemuksen merkitystä, mutta se ei tee aikaisempia kokemuksia pelkiksi konstruktioiksi, jotka määräytyisivät täysin nykyhetkestä käsin. Freemanin (mt., 108) mukaan mennyt ja nykyhetki ovat molemmat läsnä tarinassa. Kertomus ei siis ilmennä oikeaa elämää sinänsä, vaan sen sijaan se ilmentää ihmisen halua ymmärtää paremmin ja selittää sekä mennyt että nykyinen minä paremmin kuin aikaisemmin. Näin voidaan todeta, että kertoessaan elämäntarinaansa ihminen on tietoisempi aiemmista kokemuksista ja silloin hän näkee paremmin, miten elämän eri osat liittyvät kokonaisuudeksi, tarinaksi. (Mt., 108–109.)

Maltillinen konstruktivismi on minulle sopivin käsite tarkastellessani äidittömien naisten elämäntarinoita. Valitsin tämän käsitteen, sillä äidin kuolema lapsuudessa on ollut todellinen tapahtuma näille naisille. Kuitenkin tätä tapahtumaa myöhemmin muisteltaessa sille annetaan merkityksiä, jotka vaihtelevat muistelutilanteesta toiseen. Lähestyn naisten elämäntarinoita todenmukaisina kertomuksina, joiden merkitys on kirjoittamishetkellä luotu. Tämä merkitys ei välttämättä ole sama kuin aikaisemmin tapahtumalle annettu merkitys, ja näin naisilla on mahdollisuus ymmärtää uudella tavalla äidin menetyksen kokemuksia kirjoittamalla muistonsa elämäntarinaaan.

4 NAISET, ÄITIYS JA NAISTEN ELÄMÄNTARINAT TUTKIMUSKOHTENA

Valitsin metodisiksi apuvälineikseni naisten elämäntarinat, joilla pääsin käsiksi naisten muistoihin sekä samalla heidän yksilölliseen ja sosiaaliseen todellisuuteensa. Minun on kuitenkin syytä ensin kertoa, miksi valitsin juuri naiset tutkittavikseni ja miksi tarkastelen äidittömyyttä ja äitiyttä. Pyrin myös selventämään sitä, miten tutkimuksessa olisi huomioitava naiset elämäntarinoiden kirjoittajina.

4.1 Tutkimuksen sukupuolispesifisyys

Tämän tutkimuksen sukupuolispesifisyys tulee esille siinä, että tutkittavani ovat naisia, jotka kertovat suhteestaan naiseen, menetettyyn äitiinsä. Valitsin naiset tutkittavaksi usean syyn takia. Ensinnäkin naistutkimus on tutkinut äiti-lapsi – suhdetta pääasiassa äidin ja tyttären välisenä suhteena ja kuvannut tätä suhdetta vaikeaksi (ks. Adams 1995). Vaikka tutkin erityisesti äidin ja tyttären suhdetta, se ei tarkoita, etteivät äidit olisi merkittäviä henkilöitä myös poikien elämässä. Silti äidillä ja tyttärellä on nähty olevan läheisempi sosiaalinen, psyykkinen tai emotionaalinen identifikaatio kuin äidillä ja pojilla. (Lawler 2000, 3.) Steph Lawler (mt., 3) esittää, että vaikka äiti olisikin ollut poissa, hänen poissaolollaan on merkitystä tyttären elämässä

Feministinen kirjallisuus on tuonut äiti-tytär – suhteen tutkimuksen kohteeksi. Vaikka äidin ja tyttären välistä suhdetta on paljon tutkittu, silti muutamia asioita on jäänyt tutkimatta tai kyseenalaistamatta. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa Lawler (mt., 4), jonka mukaan yksi

kyseenalaistamaton käsitys on, että lapsella on tarpeita ja äidin vastuulla on näiden tarpeiden tyydyttäminen. Täten äidin ja lapsen suhde on rakentunut lapsen tarpeiden ja äidin tehtävän pohjalle, ja samalla myös äidin ja aikuisen lapsen suhde on rakentunut saman ajatuksen varaan. (Lawler 2000, 4.)

Päivi Naskali (1996) ja Alice Adams (1995) tähdentävät, että äidin ja tyttären suhdetta on kuvattu usein hyvin psykologisin termein, kuten kiinnittyminen, symbioosi, separaatio, eriytyminen, autonomisuus. Adams (1995) kritisoi ajatusta siitä, että tyttären tunnevaikeuksista voidaan syyttää äitiä. Tutkimukseni on keskittynyt tyttären äitimuistojen ja äitiyskäsitysten erittelyyn, mutta haluan samalla myös selventää äidin ja tyttären välistä suhdetta kuvaten sitä tavoilla, jotka eroavat kielteisen sävyisistä psykologisista termeistä.

Sukupuoli-ideologia määrittelee käsityksiä mieheydestä ja naiseudesta, ja naiseus muodostaa eräänlaisen yläkäsitteen äitiyden ideologialle. Tästä seuraa, että äitiys liitetään osaksi naiseutta. Yhteiskunnassa kaikkia naisia voidaan pitää mahdollisina ja tulevinä äiteinä. (Kuronen 1987, 15–24.) Siten on mielenkiintoista nähdä, miten naiset itse tulkitsevat äidittömyyttään äitiyden liittyessä vahvasti osaksi naisena olemista. Lawler (2000, 3) korostaa, että äiti ja tytär voi olla sama henkilö. Kaikki äidit ovat joskus olleet tyttäriä. Lisäksi monet tyttäret ovat äitejä, ja he voivat olla vieläpä tyttärien äitejä. Silti on huomioitava, että äiti ja tytär ovat eri asemassa. Nämä asemat eroavat juuri siten, että tyttäreillä käsitetään olevan tarpeita ja äidin taas käsitetään tyydyttävän tyttären tarpeet. (Mt., 3.)

Helmi Järviluoma, Pirkko Moisala ja Anni Vilkkö (2003) huomauttavat, että sukupuolta ei tulisi nähdä annettuna, vaan siitä neuvotellaan ja se esitetään. Heidän mukaan sukupuoli on kulttuurinen konstruktio, joka olisi huomioitava jollain tavalla jokaisessa tutkimuksessa. Sukupuoli on keskeisessä asemassa siinä, miten yksilö havaitsee ja rakentaa maailmaa ja sen tapahtumia sekä siinä, miten ihminen identifioi itsensä. (Mt., 1.) Ihmiset oppivat tekemään sukupuolittuneita havaintoja jo lapsuudestaan lähtien, mutta maailman ja sen tapahtumien sukupuolittaminen on keskeinen maailman mallintamistapa läpi elämän (mt., 4). Sukupuolen esittäminen on neuvottelua yksilön ja häntä ympäröivän kulttuurin ja sen konventioiden välillä, mutta myös sukupuolisysteemin toistettuja esityksiä, kykynä muuttua (mt., 14). Järviluoma, Moisala ja Vilkkö (2003, 22) muistuttavat, että myös tutkijan on tultava tietoiseksi omasta sukupuolipositiostaan pystyäkseen ottamaan etäisyyttä siihen sukupuolittuneeseen perspektiiviin, josta hän tekee tulkintoja.

Koin naisten äidittömyyden myös omakohtaisuuden vuoksi tärkeäksi tutkimusaiheeksi. Olen nainen, joka on menettänyt äitinsä lapsuudessa. Olen kokenut menetyksen ja surun sekä äidittömyyden merkityksen elämäni aikana, kuten myös monet niistä naisista, joilta elämäntarinoita keräsin. Itse voin vain kuvitella, millaista elämäni olisi ollut lapsuudessa, nuoruudessani ja olisi nyt, jos äitini eläisi. Silti irrottaudun elämäntarinoiden analyysivaiheessa omista kokemuksistani ja pyrin näkemään toisten naisten kokemukset sellaisinaan. Tutkimuksellani pyrin lisäämään muiden ymmärryksen lisäksi omaa ymmärrystä äidittömyyden kokemuksista. Tutkimusprosessin aikana minulla oli myös mahdollisuus työstää äidittömyyden kipeää kokemusta edelleen ja pohtia omia muistojani äidistäni. Lisäksi katsoin, että naisten valinta omaelämäkerran kirjoittajiksi oli aiheen arkaluontoisuuden ja aineistonkeruumenetelmäni kannalta varmin tapa saada aineistoa

4.2 Äitiys kulttuurisena konstruktiona

Yksilön toimintaan ja kokemuksiin vaikuttavat kulttuuriset kertomukset, jotka välittävät ihmisille merkityksiä. Nämä kulttuurin kertomukset auttavat yksilöä hahmottamaan toiminnalleen rajoja. (Nousiainen 2004, 57.) Kirsi Nousiainen (mt., 57) kiteyttää äitiyden määrittelyn kysymykseen siitä, miten ihmiset kokeilevat näiden kulttuuristen rajojen joustavuutta. Ritva Nätkinin (1997, 250) mukaan naiset hyödyntävät myyttisiä aineksia tulkitessaan äitiyskokemuksiaan olettamatta äitiyden olevan totaalisesti naisen elämää säätelevä tekijä.

Erityisesti naistutkimus on tarkastellut äitiyttä äitimyytin kautta. Yhteiskunnassa vallitsee käsitys siitä, millaista äitiyden tulisi olla sitoen äitiyden tietynlaiseen kaavaan. (Kuronen, 1989, 25.) Tuula Piensoho (2001, 57) toteaaakin äitiyden olevan yksi länsimaisen yhteiskunnan ja symbolisen järjestyksen peruskategoria. Äitiydellä on biologinen perusta, jonka toteuttaminen vaihtelee kulttuureittain ja aikakausittain. Naistutkimuksessa äitiys nähdään pääasiassa yhteiskunnallisesti tuotettuna ilmiönä. (Kuronen 1989, 12.) Myytti äidistä muuttuu aikojen kulussa tuottaen erilaisia käsityksiä äitiydestä.

Äitiyden kulttuuriset kertomukset ovat vuosisatojen ajan pysyneet suhteellisen muuttumattomina, joten äitiyteen liittyvät uskomukset muuttuvat hitaasti (Nousiainen 2004, 58). Eeva Jokisen (1996, 13) mukaan äitiys esittäytyy moninaisesti ja eri tavoin, mutta näitä

äitiyden representaatioita on niukasti. Äidin rooli on kuitenkin suhteellisen pysyvä sosiaalinen rooli (Jokinen 1996, 13).

Äitiyden näyttäytyessä äitimyyttinä se tulkitaan naista alistavaksi rakenteeksi. Äitimyytti ei voi kuitenkaan täysin ohjata naisen äitiyttä. Esimerkiksi postmodernismin näkökulmasta äitiys ja äitimyytti voidaan nähdä uudella tavalla. Äitiys on jatkuvasti muuttuva ja uudelleen määriteltävä kulttuurinen ja historiallinen konstruktio. (Piensoho 2001, 57.) Siten jokainen äitiys voidaan nähdä aina uutena tuotoksena. Nätkinin (1997, 214–229) mukaan äitiyden esityksissä näkyy modernisoituminen ja pyrkimys yksilöitymiseen. Naiset ottavat kantaa hallitseviin äitiyden malleihin, muovaavat niitä ja pyrkivät irtautumaan niistä. Jokinen (1996, 15) esitti teoksessaan uskovansa naisten kykenevän muokkaamaan vallitsevia äitiyden representaatioita jossain määrin, vaikkei naisten yleisesti käsitettä olevan täysivaltaisia subjekteja.

Alice Adams (1995) toteaa, että äitiyden näkeminen sekä biologisena että sosiaalisena konstruktiona näyttäisi olevan mahdotonta. Äitiyttä on usein tarkasteltu joko-tai – ulottuvuuden kautta, äitiys on joko yksityistä tai julkista, joko psykologista tai sosiaalista, mutta se ei voi olla molempia yhtä aikaa. Nykyajan naistutkijat ovat kuitenkin nostaneet esille runsaasti myös toisenlaisia näkökulmia, jotka tarkastelevat äitiyttä arkielämän kautta huomioiden sekä biologisen että sosiaalisen tason. Uusien näkökulmien kautta äitiyden tulkintoja voidaan muuttaa. (Mt.)

Erilaiset näkemykset äitiydestä voidaan nähdä äitiyden kulttuurisina kertomuksina, joiden avulla teemme äitiyttä itsellemme ymmärrettäväksi. Äitiyden kuviin yhteiskunnassamme on vaikuttanut merkittävästi psykoanalyttisen perinteen ajatus äidistä lapsen kehityksen tärkeimpänä henkilönä. Äiti tulee määritellyksi objektiksi niin kauan kuin hänet nähdään vain lapsen tarpeiden kautta, epäitsenäisenä ja eriytymättömänä (Naskali 1996). Päivi Naskali (1996) esittää, että äitiys tulisi nähdä sosiaalisena ja kielen alueelle kuuluvaksi. Äitiyden reflektointi antaa naisille mahdollisuuden luoda uusia kuvia äitiydestä ja etäännyä vallitsevasta kuvasta. Äitiys olisi näin enemmänkin uudelleen luomista entisen uusintamisen sijaan.

4.3 Naiset elämäntarinan kirjoittajina

Feministisestä näkökulmasta naisten tarinoita tulee tutkia yhdestä erityisestä syystä. Naisten tarinat eivät voi puhua itsensä puolelensa vaan tutkija tuo ne esille. Tarinat ovat olemassa naisilla, mutta tutkija antaa niille äänen. (Lawler 2000, 15.) Feminismi on aina ollut huolissaan naisten äänen kuulumisesta, ja omaelämäkerrallisessa tutkimusotteessa tätä seikkaa lähestytään intersubjektiivisuus – käsitteen kautta. Ensinnäkin intersubjektiivisuus voi viitata persoonallisten kertomusten ja julkisten kertomusten väliseen suhteeseen. Toisaalta se voi merkitä kertojan ja yleisön välistä suhdetta. Tällöin voidaan kysyä, miten kokemus on narratiivisesti ja dialogisesti rakentunut. Naisten äänen vaimentaminen tarkoittaa, etteivät naisten tarinat ole samalla tavalla saatavilla julkisesti kuten miesten tarinat. Feministitutkijoiden tehtävänä onkin usein paljastaa vaiennettujen äänten tarinat. (Cosslett, Lury & Summerfield 2000, 4.)

Intersubjektiivisuus tarkoittaa, ettei elämäntarinaa tai minuutta voida koskaan käsittää yhdeksi, erilliseksi subjektiudeksi. Toiset ihmiset ovat olennainen osa tietoisuutta, tapahtumia ja tarinan muodostamista. (Mt., 4.) Nancy Miller (1994 ref. Jokinen 1996, 45) ehdottaa, että omaelämäkerrallinen kertomus olisi nähtävä vastauksena kysymykseen ”miten minä olen elänyt yhteydessä muihin ja millaisiksi nuo yhteydet ovat muovautuneet”. Miller huomauttaa, että erityisesti naiset sijoittavat yleensä omaelämäkerrallisen minuutensa suhteeseen yksittäisen, valitun toisen kanssa ja naisille erityiseen kollektiiviseen kokemukseksi.

Suomalaisia elämäntarinoita tutkinut Anni Vilkkonen (1997, 138–140) on esittänyt kolme erilaista elämän mallia, jotka ilmenevät elämäntarinoissa. Nämä kolme elämänmetaforien ryhmää ovat kaari, kulku ja muodoton massa tapahtumia (mt., 139). Naisten tarinoissa on huomattu esiintyvän eniten jälkimmäistä mallia, jossa elämä nähdään koostuvan epäjatkuvista tapahtumista, jotka etsivät koherenssia. Siten elämäntarinoilla voidaan nähdä olevan erityinen omaelämäkerrallinen kieli, joka on sukupuolispesifi. (Järviluoma ym. 2003, 51–52.)

Gergenin (2001, 58–59) mukaan monet feministiteoreetikot esittävät, että pojat ja tytöt kasvatetaan näkemään omat elämäkulkunsa eri tavalla. Molempien sukupuolten ensimmäinen rakkauden kohde on äitihahmo. Pojat kuitenkin kasvatetaan eroamaan äidistä, kun taas tyttöjä ei eroteta äidistä. Tästä johtuu miehen autonomisuus ja sankarirooli ja puolestaan naisen kietoutuneisuus suhteisiin. Jokainen nainen tai mies omaksuu omaan käyttöönsä mahdollisten elämäntarinoiden joukon, joka on olennainen hänen sukupuolelleen. Oman elämän

ymmärtäminen suodattuu sitten näiden tarinoiden läpi. Tapahtumat voidaan ymmärtää vasta, kun ne asetetaan sopivan tarinamuotoon.

Gergen (2001) on tutkinut elämäntarinoiden sukupuolittunutta luonnetta. Hän erotteli miestarinat ja naistarinat toisistansa. Miesten tarinoissa korostuvat menestyminen ja saavutukset. Naiset kertovat myös menestymisestä ja saavutuksista, mutta eri naisten elämäntarinoissa saavutus on kuvattu relationaalisilla käsitteillä, joissa korostuu enemmän vastavuoroisuus. Naiset näkevät toiset ihmiset osana omaa menestystä. (Mt., 61–64.) Naisten tarinoissa korostuu riippuvaisuus toisista ihmisistä toisin kuin miesten tarinoissa. Lisäksi emotionaalinen hyvinvointi on keskeistä kaikilla elämänalueilla naisten tarinoissa. (Mt., 66.)

Gergenin (2001, 67) mukaan naiskertojille on tarjolla paljon enemmän ja monipuolisempia tarinan malleja kuin mieskertojille. Esimerkiksi naisilla uran menestykset ja epäonnistumiset sekoittuvat toisiin itselle merkityksellisiin asioihin. Naisen tarina kertoo henkilöstä, joka on sidoksissa moneen ihmissuhteeseen ja kaikilla näillä suhteilla on jotain merkitystä elämäntarinassa. Täten naisen elämäntarina ei ole niin rajattu ja määrätty. Gergen (mt., 68) toteaa kuitenkin, että molemmat sukupuolet näyttivät olevan vangittuina omiin tarinoihinsa. Samoin Vilkko (1997, 84–87) huomasi tutkiessaan suomaisten naisten omaelämäkertoja, että tarinat näyttävät uusintavan itseään elämänjäsennyksissään, ilmaisuissaan ja rakenteissaan.

Ovatko naiset sitten elämäkertakirjoittajina erilaisia kuin miehet, jotta naisten elämäntarinoista voisi olettaa jotain naisille erityistä nousevan esiin? Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen ja Anni Vilkko (1998) kyseenalaistavat naisten ja miesten väliset jyrkät erot kerronnassa. Sukupuolierot käsitetään pikemmin jatkuvassa liikkeessä oleviksi kuin pysyviksi eroiksi. Silti aihetta käsitteleviin muihin teoksiin ja tutkimuksiin perehtyessäni huomasin, että omaelämäkerrallisessa kerronnassa näyttäisi tietynlainen sukupuolispesifisyys tulevan ilmi, vaikka se ei olekaan vakaa.

Järviluoma, Moisala ja Vilkko esittävät (2003, 46), että omaelämäkerta viittaa aina elettyyn elämään, sukupuolittuneisiin elämäntapahtumiin ja sukupuolittuneeseen ruumiilliseen subjektiin, joka tuottaa siitä elämästä tarinan. Näin naisen, ja miehenkin, omaelämäkerta rakentaa elämää tavalla, joka ilmentää tavalla tai toisella sukupuolta (mt., 48). Mary Gergenin (2001, 55) mukaan ihmisen henkilökohtainen identiteetti on aina sukupuolittunut, joten elämäntarinoiden tarkastelun on myös aloitettava sukupuolesta.

Omaelämäkerran kirjoittaja olettaa tarinan olevan neuvottelua kulttuuristen odotusten kanssa ja kirjoittaja uskoo myös lukijan liittävän nämä odotukset omaelämäkertaan. Kirjoittaja käyttää tarinassaan kulttuurin antamia sanastoja ja malleja. Elämäntarina täyttää sosiaalisen maailman vaatimukset, mutta samalla se mahdollistaa erityisen, henkilökohtaisen ja ainutlaatuisen kertomuksen tuottamisen. (Järviluoma ym. 2003, 48- 50.) Gergen (2001, 68) tähdentää, että ihminen tuntee itsensä, määrittelee menneisyytensä ja katsoo tulevaisuuttaan siten, kun se sopii kulttuuriin tarinamalleihin. Nämä mallit ovat kuitenkin rajoittuneita sukupuolen mukaan. Tietyillä elämäntarinoilla naisten ja miesten kerronta ja itsensä muodostaminen on rajoittunutta, ja tällöin miehen ja naisen on vaikea muuttaa rooliaan menettämättä sosiaalista hyväksyntää.

Järviluoma, Moisala ja Vilkkonen (2003, 65) kuitenkin huomauttavat, että omaelämäkertojen käyttö ja muodot ovat tulleet yhä moninaisemmiksi, ja sen seurauksena yksilön elämäntarinan ei tarvitse noudattaa kulttuurin sukupuolittuneiden kertomusten kaavaa. Jokainen omaelämäkertakirjoittaja tuottaa itsensä uudelleen suhteessa muihin ihmisiin. Sukupuolta ei voi nähdä vakaana ja annettuna elementtinä omaelämäkerrassa. Sukupuoli tuotetaan aina lukiessa ja tulkitessa tekstiä. (Mt., 57.) Omaelämäkerran näkeminen performanssina, esityksenä viittaa subjektin liikkumiseen. Kertoja luo identiteetin kertoessaan itsessään, sitä ei ole valmiina missään. Sukupuolta tehdään näin koko ajan niin kertomuksessa kuten oikeassa elämässäkin. (Mt., 62.)

5 TEORIAPOHJASTA TARINOITA KOHTI

Valitsin laadullisen tutkimuksen ja elämäkerrallisen tutkimusotteen siksi, koska pidän ihmistä kokemuksellisina, aktiivisina subjekteina. Kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen sisältyy kiinnostus tutkittavien kokemuksia ja näkemyksiä kohtaan (Roberts 2002, 2). Laadullista menetelmää käyttämällä pystyn hahmottamaan tutkimani ilmiön juuri siinä kontekstissa, missä se esiintyy ja minun on mahdollista nähdä todellisuus moninaisena ja rikkaana (ks. Huotelin 1992, 44).

Seuraavaksi kerron elämäntarinoiden keruusta ja käsittelystä tarkemmin. Ensiksi esittelen lähestymistavan, jolla lähdin kirjoituksiani käsittelemään ja analysoimaan. Nojauduin hermeneuttis-fenomenologiseen näkökulmaan aineistoni tarkastelussa. Seuraavaksi pohdin, mitä erityistä elämäntarinat tutkimusmenetelmänä antavat ja mitä seikkoja tutkimuksessa tulisi huomioida elämäntarinoita käyttäessä. Tämän jälkeen siirryn esittelemään mahdollisimman tarkasti, miten toteutin käytännössä kirjoitusten keräämisen sekä lisäksi kerron, miten paljon ja millaista aineistoa sain. Lopuksi selitän yksityiskohtaisesti analyysin aloittamisen ja etenemisen.

5.1 Hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa

Tutkimukseni tausta nojaa lähinnä on hermeneuttisen fenomenologian tieteenfilosofiaan. Lähtökohtana on pyrkimys ymmärtää yksilöiden ja heidän sosio-kulttuurinsa maailmansa välistä suhdetta (Saastamoinen 2000, 4). Taustaolettamukseni ovat vahvasti ohjanneet metodologisia valintojani, aineistonkeruuta ja analyysia. Fenomenologiassa korostetaan

yksilöllisiä kokemuksia ja niille annettavia merkityksiä. Tutkimuksessani hermeneuttisuus on pyrkimystä ymmärtää, ei selittää, ihmisten kokemuksia. Hermeneutiikassa on keskeisessä asemassa tulkinnallisuuden korostaminen. (Mm. Nousiainen 2004, 11; Roberts 2002, 80.) Vilma Hänninen (1999, 25) esittää, että hermeneuttisuudessa huomioidaan kerronnan ja siitä tehtävän tulkinnan tuovan lisän elämään ja sitä koskevaan kertomukseen. Pyrin fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen mukaisesti ymmärtämään tutkimaani aihetta ja tutkittavia. Analyysivaiheessa pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan muistoja äidistä siten, kun ne ilmenevät naisten kertomuksissa.

Huotelin (1992, 18–19) toteaa, että elämäkertatutkimuksen filosofis-teoreettisia lähtökohtia pohdittaessa voidaan esittää hermeneuttisista ja fenomenologisista lähtökohdista tehdyn tutkimuksen korostavan ihmisten subjektiivisia merkityksiä. Fenomenologian ja hermeneutiikan ero voidaan tiivistää siten, että fenomenologia on kiinnostunut yksilöllisistä merkityksistä ja hermeneutiikka sosiaalisista merkityksistä (Perttula 1995, 54). Juha Perttula (mt., 54–55) pitääkin hermeneutiikkaa sosiaalisten merkitysten tavoittelun johdosta lähinnä sosiaalipsykologisenä tutkimusotteena. Hän ei kuitenkaan pidä jaottelua aivan lopullisena, sillä sekä fenomenologinen että hermeneuttinen tutkimusote pyrkivät tavoittamaan ihmisen yksilöllistä kokemusta.

Ihmisen elämän kertomuksellisen tutkimisen päätavoite on kokemuksen tulkinta (Josselson & Lieblich 1995, ix). Timo Latomaa (2005) määrittelee kokemuksen olevan yhtä kuin elämys ja merkitys. Kokemus on elämyksessä ilmenevä merkityksenanto, ja siten kokemus on aina merkityssuhde. Perttula (2005) muistuttaa, että kokemuksia ei voi tutkia täysin elämyksellisessä muodossaan. Kokemusten tutkiminen on mahdollista vain tutkittavien kuvatessa kokemuksiaan (mt.). Tulkinta taas voidaan määritellä olevan empiirisesti tavoitettujen merkityssuhteiden paljastamista ja tulkintaa seuraa ymmärtäminen, jolloin tutkimuskohteesta saadaan muodostettua kokonaisuus. Tulkinnan osaset on nivottava yhdeksi kokonaisuudeksi. (Varto 1992, 64.)

Sekä fenomenologiaan että hermeneutiikkaan liittyy keskeisesti yhteisöllisyyden käsite. Fenomenologiassa ajatellaan, että ihminen on yhteisöllinen ja näin myös merkitykset ovat peräisin yhteisöstä. Fenomenologiassa merkitysten nähdään olevan intersubjektiivisia. Hermeneuttisesta näkökulmasta ymmärtäminen on mahdollista, sillä tutkija on saman yhteisön jäsen kuin tutkittava. Tutkittavan merkitysmaailma on tutkijalle jollain tavalla tuttu

heidän yleensä eläessä samassa kulttuurissa ja näin ollen tutkija voi tulkita tutkittavan kokemuksia ja ilmaisuja. (Laine 2001.)

Keskityin tutkimaan kokemuksia elämäkulusta ja sen nivoutumisesta nykyhetkeen tietyn aiheen näkökulmasta. Elämäkulku kuuluu tutkittavan itse rakennettuun ideaaliseen elämäntilanteeseen. Ideaalisessa elämäntilanteessa ihminen rakentaa jo muodostuneista kokemuksista itselleen uusia tajuntansa sisäisiä aiheita. Tietoisien tajunnallisen toiminnan, kuten muistelemisen, ansiosta aiheet ja koko ideaalinen elämäntilanne on olemassa. (Perttula 2005.) Perttulan (2005) mukaan hermeneuttinen kokemuksen tutkimustapa sopii parhaiten ideaalisessa suhteessa muodostuvien kokemusten tutkimiseen.

Perttula (2005) toteaa, ettei tutkijan ole mieltä olettaa tutkittavien kokemuksesta sisällöllisesti mitään eikä hänen tarvitse ymmärtää edes kokemuslaatuja tasolla kokemuksesta mitään. Poikkeuksena ovat tilanteet, jolloin valittu tutkimustapa tai tutkimuskysymysten rajaus edellyttävät kokemuslaatuja tason ymmärtämistä etukäteen. Itse rajasin kokemuslaatuja tasolla kokemuksen tutkimiseni muistoihin, jolloin oletin jotain niiden sisällöstä ennen aineistonkeruuta.

Hermeneutiikassa kokemuksen symbolinen ilmaus käsitetään tekstiksi. Tällöin kokemusta tutkittaessa tutkimusaineistona on tekstimuodossa oleva aineisto. Ekplikoitaessa ilmauksen merkityssisältöä se suhteutetaan koko tekstiin hermeneutiikan periaatteiden mukaisesti. Tekstille merkityksen antaa osan ja kokonaisuuden hermeneuttinen kehä (Latomaa 2005). Varton (1992, 69) mukaan hermeneuttinen kehä kuvaa tapaamme ymmärtää. Ymmärtäminen lähtee tietyistä lähtökohdista palaten takaisin näiden lähtökohtien ymmärtämiseen. Tutkijan on ymmärrettävä omat lähtökohtansa niistä voi vapautuakseen. Hermeneuttisen kehän näkeminen osana aineiston lukemista tarkoittaa, että pyritään erottamaan aineistosta tutkijan omat piirteet. Tavoitteena on saavuttaa tutkijan omista lähtökohdista vapaa tutkimuskohteen ymmärtäminen.

Hermeneuttis-fenomenologisen lähestymistavan valitseminen asetti minut tutkijana keskeiseen asemaan koko tutkimusprosessissa. Ymmärtämisen edellytys on, että tutkija mieltää itsensä samanlaiseksi kokevaksi olennoksi kuin tutkittavat. Hermeneuttisessa kokemuksen tutkimuksessa tutkijan ei oleteta olevan neutraali subjekti kokemuksen uudelleen kokemisessa. (Perttula 2005.) Latomaan (2005) mukaan tutkija rekonstruoi eli rakentaa uudelleen kokemuksen, jolloin tutkijalla on merkittävä asema ymmärtämisessä.

Ymmärtämistapahtuma on viime kädessä tutkijan ja tutkittavan välistä dialogia sekä aineiston hankintavaiheessa että tulkintavaiheessa. On kuitenkin muistettava, ettei tutkija luo kohdettaan tai ole sen olemassaolon edellytys. Kokemukset ovat tutkittaville olemassa ja todellisia ilman tutkimustakin. (Perttula 2005.) Varto (1992, 59) huomauttaa, että toista ei kuitenkaan pyritä tulkitsemaan ja ymmärtämään täydellisesti, sillä se on tutkimuksellisesti mahdotonta.

5.2 Elämäntarinat aineistona

Tässä tutkimuksessa minua kiinnostaa erityisesti varhain menetettyä äitiä koskevat muistot. Kuten aikaisemmin olen kertonut, muistoista kertominen on muistelua, mikä viittaa usein elämäkerralliseen tutkimusotteeseen. Elämäkerrallista tutkimusotetta käytän tutkimuksessani vain soveltuvien osien, ja olen hakenut tätä tutkimusotetta koskevasta kirjallisuudesta vinkkejä pääasiassa tutkimukseni toteuttamiseen. Äidin menetys tarinana on keskeisessä asemassa naisten nykyhetken muistojen muotoutumiseen. Vaikka kyseessä on yksilölliset elämäntarinat, ne kertovat aina jotain yleisemmistä käsityksistä. Yksi tutkimukseni tavoitteista oli selvittää äitiyden yleisiä käsityksiä ja tähän selvitystyöhön valitsin yksilöllisen elämäntarinan siitä syystä, että äidin menetys on henkilökohtainen asia ja sen kertomiseen tarvitaan ihmisen ääntä.

Kertova tutkimusote mahdollistaa elämän ja elämäkokemusten tavoittamisen (Heikkinen 2000). Jari Eskolan ja Juha Suorannan (2003, 122) mukaan elämäkertametodin käyttö soveltuu tutkijan kiinnostukseen tutkia niin sanotun tavallisten ihmisten kertomuksia arkisesta elämästä. Kaikilla ihmisillä on elämäntarina ja kertoessaan tarinaa ihminen ilmentää itseään aidolla tavalla. Tutkijan on mahdollista päästä sisään ihmisen kokemusmaailmaan tämän elämäkerran kautta. (Saarenheimo 1997, 15.)

Elämäkerrallisen tutkimuksen oletuksena on, että elämäntarina ei koostu sattumanvaraisesti valituista, toisiinsa liittymättömistä tapahtumista. Kertojan tarinoiden valinta perustuu merkityksen kontekstiin, joka on elämäkerrallisen kertojan koko tulkintakehys. (Rosenthal 2004.) Gabriele Rosenthalin (2004) mukaan tutkijan olisi tulkittava sosiaalisten ilmiöiden merkitystä elämäkerran kontekstissa, koska nämä ilmiöt ovat yhteydessä ihmisten kokemuksiin ja niillä on elämäkerrallista merkitystä ihmisille.

Vilkko (1997, 22–23) tarkastelee elämän jäsentymistä omaelämäkerraksi kirjallisuudentutkija Philippe Leujenen käyttöönottamana omaelämäkertatapa – käsitteen kautta. Omaelämäkerran sopimusteoriassa oletetaan, että omaelämäkerran kertoja ja kerrotun lukija ovat kommunikaatiosuhteessa elämäkertatekstin välityksellä. Kirjoittamis- ja lukemisprosessi perustuu tapahtumien ja neuvottelujen sarjaan, joka tuottaa omaelämäkerran. Näin ollen omaelämäkerran perusominaisuus on kommunikatiivisuus.

Roberts (2002, 170) pitää omaelämäkertojen tutkimisen saavutuksena sitä, että se on muuttanut perinteisiä jaotteluita. Omaelämäkerrassa on läsnä menneisyys ja nykyisyys, yksilöllinen ja sosiaalinen sekä muisti ja nykyhetki eikä mitään näistä voi erotella. Elämäkerrassa linkittyvät menneisyyden ja tulevaisuuden tulkinnat nykyhetken kokemuksesta käsin. (Mt., 82–84, 140.) Elämäkerrallinen näkemys haastaa yksilö vs. sosiaalinen – dikotomian, sillä siinä pyritään ymmärtämään yksilön elämää ja sen muodostumista sosiaalisessa kontekstissa (mt., 88). Omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa on mahdollista saada nämä vastakohtaisuudet ja rajoitukset näkyviksi sekä ylittää ne tutkimuksen avulla. Tämän tutkimuksen yksi tavoite on yhdistää yksilöllinen ja sosiaalinen ulottuvuus muistelussa, joka on nykyhetken, menneisyyden ja tulevaisuuden vuoropuhelua.

Elämäkerta sisältää ajatuksen koko elämän tavoittamisesta. Ihminen kuitenkin jättää kertoessaan elämätarinaansa joitakin teemoja pois. Kirjoitetun elämäkerran ongelma voi olla, että kirjoittaja jättää kertomatta kysymyksenasettelun kannalta olennaisia asioita. (Eskola & Suoranta 2003, 122–123.) Peter Öberg (1991, 302) tarjoaa näiden niin sanottujen mustien aukkojen tulkitsemiseen neljä mahdollisuutta. Ensiksikin kertomatta jätetyt asiat voivat olla kertojalle emotionaalisesti arkoja. Toinen syy voi olla, että asiat ovat ristiriidassa tarinan juonen kanssa, joten ne jätetään pois. Asiat voivat myös olla kertojalle merkityksettömiä, joten ne eivät ole mainitsemisen arvoisia. Neljäs mahdollisuus voi olla, että tietyt asiat jätetään pois, koska kerronnalla on jokin erityinen motiivi tai kertoja kertoo tarinan, jonka uskoo toisen osapuolen haluavan kuunnella.

Elämätarinoita kerätessä minun tuli huomioida, että kirjoittaminen voi osoittautua osalle henkilöistä liian suureksi urakaksi ja näin tutkimusjoukko valikoituu merkittävälläkin tavalla. (Eskola & Suoranta 2003, 123.) Omaelämäkertojen käyttö tutkimusaineistona sisältää oletuksen, että kirjoittaja kykenee ja on eräällä tavoin jopa parhaimmillaan ilmaistessaan itseään kirjallisesti. Tällöin tutkittavien ikä ja kirjalliset kyvyt asettuvat tärkeään asemaan omaelämäkertoja kerätessä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 86.)

Rahkonen (1995, 146) tuo myös esille elämäkerta-aineiston keruuseen liittyvän edustavuusongelman, kun elämäkerrat kerätään esimerkiksi elämäkertakilpailun tai vastaavan avulla. Ongelmana on juuri niin sanottu itsevalinnaisuus, jolloin vastaajat ovat valikoituneet niistä, jotka ovat motivoituneita kirjoittamaan elämäkertansa. Määttänen (1993, 162) esittää kirjoittajienluovan eheyden ja jatkuvuuden tuntoa itseensä ja itsestään kertomalla tarinansa. Etenkin jos elämässä on ollut vaikeita kokemuksia ja kohtaloita, on tarve jäsentää niitä ehkä suurempi kuin muulloin. Ongelmana voi samanaikaisesti olla se, että kaikkein onnettomimmat kohtalot jäävät pois elämäkertojen joukosta.

5.3 Elämäntarinoiden hankkiminen

Valitsin omaelämäkerrallisen ja kertovan tutkimusotteen aineistokeruuta ohjaavaksi kehykseksi, ja päätin kerätä aineistoni kirjoituksina. En kuitenkaan noudattanut omaelämäkertametodia täsmällisesti, sillä en vaatinut kirjoituksilta ajallisesti jatkuvaa ja koherenttia rakennetta, niin sanottua oikeaa omaelämäkertaa. Saarenheimon (1997, 59) mukaan omaelämäkerrallisten merkitysten pakottaminen koherenttiin rakenteeseen voi jättää tarkastelun ulkopuolelle muistelun olennaisia elementtejä. Muistot tuotetaan nykytilanteessa, eikä oman elämän muistelemista voi pakottaa yhtenäiseen, ajallisesti johdonmukaiseen tarinaan (mt., 58). En usko, että vain koherentti, ajallisesti jatkuva ja tietyn logiikan mukainen kertomus olisi tavoiteltavin ja aidoin elämäkerta. Elämäntarina muotoutuu siten, kun tutkittava on halunnut sen esittää.

5.3.1 Alkuvalmistelut

Valitsin kirjoitetun elämäntarinan suullisen elämäntarinan sijaan, sillä siinä näkyy välittömästi, miten ihminen itse sanoo kokevansa elämänsä ilman toisten tulkintaa tai vuorovaikutusta. Tuottaessaan kirjoitettua elämäkertaa ihminen on yksin ilman tutkijan läsnäoloa ja voi vapaasti tunnustaa tarinansa. (Eskola & Suoranta 2003, 122.) Lisäksi uskoin, että kirjoittaminen yksin ilman tutkijan läsnäoloa pyrkii etäännyttämään tutkimustilanteesta perinteisessä mielessä, vaikka ihmiset tietävätkin kirjoittavansa tutkimusta varten. Kirjoituksia keräämällä minulla oli myös mahdollisuus kerätä laajempi aineisto, sillä pystyin

julkaisemaan kirjoituspyyntöni ympäri Suomea. Uskon, että sain tällä tavoin tutkimukseeni kattavamman ja laajemman aineiston kuin jollain muulla menetelmällä olisin voinut saada.

Läheisen menettäminen on arka aihe, josta toivoin saavani enemmän irti kirjoituksilla kuin haastattelulla. Satu Apo (1995, 176–177) esittääkin, että omaelämäkerrat ovat henkilökohtaisia ja arkaluontoisia, ja siten niiden tallentamiseen sopii usein kirjoittaminen paremmin kuin haastattelu. Apon (mt., 176–177) mukaan henkilökohtaiset ja arat aiheet voidaan saada paremmin esille ja käsiteltyä erityisesti teemoihin nojautuvalla kirjoittamisella. Tiettyihin teemojen puitteissa esitetty kirjoituspyyntö ohjaa tutkittavat kirjoittamaan tutkimuskohteena olevasta aiheesta, joskin yksilöiden välillä voi olla vaihtelua aiheen rajoissa pysymisessä. Temaattinen kirjoittamisen avulla tuotettu aineisto sopii tutkimusongelmiin, joihin ei saada vastausta havainnoimalla tai haastattelemalla. Korkiakangas (1996, 63) uskoo, että tällä tavalla kerätystä aineistosta voi löytää hyvinkin henkilökohtaisten ja yksittäisten tapahtumien muistoja kirjoittajan olettaessa lukijan olevan sekä etäinen että intiimi. Näin kirjoittaja uskoutuu lukijalle pysytellen kuitenkin tuntemattomana.

Kun olin alustavasti tutustunut aiheeseeni ja rajannut sitä tarkoituksenmukaisesti, aloitin aineistonkeruun aikaisessa vaiheessa tutkimusprosessiani. Arvelin, että saisin keräämästäni aineistosta lisää ideoita tutkimusaiheen ja tutkimusongelmien täsmentämiseen. Lisäksi halusin antaa kirjoittajille reilusti aikaa pohtia niinkin henkilökohtaista aihetta kuin äidin menetys ja kirjoittaa siitä minulle. Muita syitä aineistonkeruun varhaiselle aloittamiselle olivat myös aiheen vaikeus ja kirjoittamisen hankaluus, joka saattaisi vähentää kirjoittajien määrää. Halusin siis tavallaan heti aluksi varmistaa, että tutkimukseni olisi toteutettavissa eikä se jäisi tekemättä vähäisen aineistomäärän vuoksi.

Saarenheimo (1997, 23) kertoo muistelemisen olevan arkipäivän toimintaa, johon ei erityisesti ryhdytä. Pyysin kuitenkin naisia muistelemaan uskoen, että aiheen henkilökohtainen koskettavuus saisi heidät muistelemaan. Lähdin keräämään aineistoani esittämällä kirjoituspyynnön, joka sisälsi aiheeni ja tutkimukseni lyhyen esittelyn sekä kirjoitusohjeen siitä, mitä ja minkälaisia asioita haluaisin aiheesta kirjoitettavan. Kirjoituspyynnön yritin esittää mahdollisimman arkikielisesti sekoittamatta teoreettista kieltä mukaan.

Muotoilin kirjoituspyyntöni pääosin Arja Kuulan (2006) tutkimusetiikkaa käsittelevästä teoksesta löytyvien ohjeiden mukaisesti. Katsoin myös kirjoituspyynnön mallia muutamista toisten tutkijoiden ja gradun tekijöiden muotoilemista kirjoituspyynnöistä. Tarkastin huolella,

että kirjoituspyyntöni tulee sisältämään tutkimusongelmieni kannalta kaikki olennaiset ja tarpeelliset asiat. Pysin painottamaan kirjoituspyynnössäni kirjoituksen vapaamuotoisuutta ja sitä, ettei kirjoituksen pituudella ole väliä. En edes käyttänyt sanaa omaelämäkerta kirjoituspyynnössäni, jotta en ohjaisi kirjoittamaan täydellisiä omaelämäkertoja ja antaisi olettaa, että vain koherentti tarina olisi hyväksyttävä. Elämäntarinat olivat siten eräänlaista keskitettyä muistelua tietyn teeman ympärillä, joten kirjoitukset olivat ajallisesti epäjatkuvia ja koostuivat katkonaisista elämäntapahtumista.

Itse en esittänyt kirjoituspyynnössäni Apon (1995, 176–177) ajatusten mukaisesti teemakyselyä tutkittavilleni, mutta menetelmäni oli lähellä temaattista kirjoittamista pyrkiessäni ohjaamaan kirjoituksia tietyn teeman mukaisesti. Pyysin kirjoittajia kertomaan annetun teeman ja lyhyen ohjeen puitteissa kokemuksistaan ja muistoistaan. Tavoitteenani oli saada kirjoituksia, jotka rakentuvat äidin muistoon liittyvien tapahtumien ja kokemusten ympärille. Tarkoitukseni oli myös selvittää, mitä muisto äidistä merkitsee jokaiselle kirjoittajalle omakohtaisesti. Katson, että aineistoni muistot ovat temaattisia muistoja, sillä olen kirjoituspyynnössäni antanut muisteltaville asioille tietyn suunnan ja sisällön (ks. Katvala 2001, 34–35). Annoin naisille mahdollisuuden kertoa menetetystä äidistään kuten he itse haluavat annetun rajauksen puitteissa. Täten he saivat kertoa sen, minkä kokivat tärkeäksi ilman tutkijan kysymyksiä ja läsnäoloa. Tällä menetelmällä uskoin saavani erityisesti selville, minkälaiset kokemukset ja muistot naiset kokevat henkilökohtaisesti merkityksellisiksi ja tärkeimmiksi.

En tehnyt kirjoituspyyntöön rajoituksia sen suhteen, minkä ikäisenä naiset olivat menettäneet äitinsä. Naiset saivat siten itse määritellä, minkä he ovat kokeneet äidin varhaisena menettämisenä. Uskon, että oman äidin kuolema on aina suuri menetys riippumatta kokijan iästä. En myöskään rajaa aineistoa kirjoittajien nykyisen iän suhteen vaan kirjoituspyyntö oli kohdistettu kaikille varhain äitinsä menettäneille aikuisille tyttärille. Vältin turhia rajoituksia iän suhteen, jotta saisin mahdollisimman laajan ja kattavan aineiston.

Perttulan (2005, 137) mukaan tutkimuksen lähtökohtana on, että kokemus on muodostunut tutkittavien omassa elämässä. Tutkijan on löydettävä henkilöitä, joiden elämäntilanteeseen sisältyy tutkittava aihe, josta muodostuvista kokemuksista tutkija on kiinnostunut. Uskon, että kirjoituspyyntöni vastanneet olivat henkilöitä, jotka olivat äidin menetyksen oikeasti kokeneet. Lisäksi on tärkeää, että tutkittavat haluavat osallistua tutkimukseen. Tutkijan on valittava tutkittavat ja tutkittavien suostuttava tutkimukseen. (Mt., 153.) Aineistonkeruu

kirjoituspyynnön avulla mahdollistaa sen, että tutkittavat voivat harkinnanvaraisesti suostua tutkimukseen ilman tutkijan läsnäoloa. Arja Kuulan (2006, 117) mukaan kirjoituspyyntöön vastaaminen ja kirjoituksen lähettäminen on sellaisenaan vapaaehtoinen suostumus osallistua tutkimukseen.

Tein erilaisia kirjoituspyyntöjä riippuen siitä, minkälaisia vaatimuksia julkaiseva sanoma- tai aikakauslehti niille asetti. Yleensä lehdet rajoittivat kirjoituspyyntöäni sen pituuden osalta ja muutamiin lehtiin myös kirjoituspyynnön sisältöä oli osittain muutettu sen keskeisen ajatuksen kuitenkin muuttumatta (ks. Liite 1). Internetiin laitoin pidemmän ja perusteellisemmän ilmoituksen kuin lehtiin (ks. Liite 2). Tein Internetiin ja lehtiin julkaistavat kirjoituspyynnöt tarkoituksella erilaisiksi. Internetiin levitetty kirjoituspyyntöni oli pitkäkö, ja se sisälsi paljon informaatiota. Lehtiin jouduin tarkoituksella lyhentämään kirjoituspyyntöjä, ja karsin niitä jättäen vain oleellisimman asian tekstiin.

Ennen kirjoituspyyntöni tarjoamista lehdille ja Internetiin, minun tuli miettiä, miten tavoitan parhaiten kohderyhmäni, aikuiset naiset. Päätin kysellä julkaisumahdollisuutta naisten aikakauslehdiltä, useilta paikallisilta sanomalehdiltä ja ilmaisjakelulehdiltä ympäri Suomen. Nettiin laittamani kirjoituspyyntöjen osalta minun tuli pohtia, millaisia sivustoja ja keskustelupalstoja suomalaiset aikuiset naiset lukevat ja seuraavat. Osassa sivustoissa oli rajoituksia sen suhteen, että niitä ei saanut käyttää lainkaan tutkimustarkoituksiin. Kahdelle keskustelupalstalle sain kirjoituspyyntöni julkaistavaksi kysytyäni sivuston ylläpidolta siihen luvan.

Suurin osa sanomalehdistä, joihin otin yhteyttä julkaistakseni kirjoituspyynnön, ei vastannut yhteydenottooni tai kieltäytyi julkaisemasta kirjoituspyyntöäni. Syynä kieltäytymiseen oli joko samantapaisten pyyntöjen valtava määrä tai se, ettei lehdessä ollut sopivaa palstaa kirjoituspyyntöjen julkaisua varten. Loput tavoittelemistani sanomalehdistä (8 kpl) kertoivat julkaisevansa kirjoituspyyntöni tukeakseen tutkimukseni edistymistä. Aikakauslehtiin oli sanomalehtiä hankalampaa saada kirjoituspyyntöä, ja useimmat niistä kieltäytyvätkin kertoen, etteivät he julkaise lainkaan kirjoituspyyntöjä niiden suuren tarjonnan vuoksi.

Tammikuun 2007 aikana laitoin kirjoituspyyntöni kaiken kaikkiaan neljälle Internetin keskustelusivustolle ja näiden sivustojen sisältämiin eri keskusteluryhmiin (yhteensä 12 kpl). Lisäksi kirjoituspyyntöni julkaistiin yhdessä aikakauslehdessä, neljässä sanomalehdessä ja neljässä ilmaisjakelulehdessä (ks. Liite 3). Sanomalehtiin ja ilmaisjakelulehtiin pyrin

laittamaan ilmoitukseni siten, että kirjoituspyyntöni tavoittaisi mahdollisimman laajasti eri-ikäisiä naisia ympäri Suomen aina Etelä-Suomesta Pohjois-Suomeen asti. Kirjoituspyynnöt julkaistiin lehdissä vuoden 2007 tammikuun ja helmikuun aikana (ks. Liite 1).

5.3.2 Elämäntarinoiden tulva

Tutkimuksen alkuvaiheessa ja vielä kirjoituspyyntöjen julkaisemisen jälkeen minua askarrutti se, tulenko saamaan tutkimukseeni tarpeeksi osallistujia. Toivoin kuitenkin, että aiheen henkilökohtaisuus koskettaisi naisia ja saisi heidät kirjoittamaan minulle siitä. Aiheeni ei ollut myöskään liian yleisluontoinen, jolloin ihmiset eivät ehkä jaksaisi siihen paneutua vaan se oli rajattu tiettyyn, hyvinkin henkilökohtaiseen teemaan.

Pian kirjoituspyyntöjen julkaiseminen jälkeen aloin saada runsaasti tekstiviestejä ja yhteydenottoja sekä puhelimitse että sähköpostitse ihmisiltä, joita aihe oli koskettanut. Olin laittanut kirjoituspyyntöni kehotuksen ottaa minuun epäröimättä yhteyttä, jos kysyttävää ilmenee. Yhteydenottajien joukossa oli yllättäen sekä miehiä että naisia. Kaikki yhteydenottajat kertoivat, miten äidin menetys oli koskettanut heitä tai heidän läheistään. Kirjoituspyyntöni tavoitti ja innosti eri-ikäisiä, eri puolella Suomea ja myös Suomen rajojen ulkopuolella asuvia naisia.

Onnekseni sain näiden yhteydenottojen kautta tutustua tutkittaviini ja myös käytännössä tutkimukseni aiheeseen. Tutkijana en voinut olla enää ulkopuolinen ja etäinen, vaan keskustelin tutkittavien kanssa hyvinkin arkisista asioista ja kuuntelin heidän tarinoitaan. Huomasin, miten ihmisten erilaiset tarinat ja kohtalot koskettivat minua. Lisäksi kerroin usealle yhteydenottajalle avoimesti omasta äitini menetyksestä, sillä siitä en ollut maininnut lehdissä julkaistavassa kirjoituspyynnössäni, mutta en halunnut asiaa piilotellakaan. Vastasin seuraavasti sähköpostitse eräälle naiselle, joka oli menettänyt äitinsä lapsena ja halusi tietää, miksi teen tätä tutkimusta:

”Voin avoimesti kertoa sinulle ja tulen kertomaan gradussanikin, että teen tätä tutkimusta pääasiassa juuri siksi, että olen itse kokenut äidin menetyksen lapsena. Olin itse 9-vuotias, kun äitini kuoli ja minulla muutamia muistikuvia hänestä, joita tulen aina kantamaan mukani. Äidin kuolema on vaikuttanut aika lailla siihen, minkälainen minusta on tullut ja tulen olemaan. Kuten sanoit, se on elämän mittainen projekti.”

Elämäntarinoiden keruu ei ollut toisen ihmisen kohtaamista pelkän tekstin välityksellä, vaan sain olla vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa. Lisäksi vuorovaikutustilanteet menetyksen kokeneiden kanssa auttoivat minua edelleen jäsentämään tutkimusongelmiani.

Moni nainen otti yhteyttä minuun usein sen takia, että heitä askarrutti jokin kirjoittamiseen tai kirjoituksen sisältöön liittyvä asia. Suurin osa kysymyksistä koski sitä, millaisia kirjoituksia haluan ja odotan. Korostin tällöin kysyjille kirjoituksen vapaamuotoisuutta. Koska en esittänyt kirjoituspyynnössäni minkäänlaisia ikärajoituksia, minulta kysyttiin myös, minkä ikäiset naiset saavat kirjoittaa ja minkä ikäisenä äidin menetyksen on täytynyt tapahtua, että minulle voi kirjoittaa. Kirjoituksen sisällön suuntaaminen äidin muistoa koskevaksi herätti kysymyksiä ja moni kysyikin, voiko kirjoittaa jos ei muista äidistä mitään tai muistoja äidistä on niin vähän. Vaikka kerroin heille keskittyväni erityisesti äidin muistoon, niin rohkaisin heitä kirjoittamaan. Äidin menetys ja äidittömyys, vaikkakin ilman muistoja äidistä, auttoi minua hahmottamaan äidittömyyden kokonaiskuvaa naisen elämässä. Samalla uskoin ja kerroinkin usealle yhteydenottajalle, että tarinan kirjoittaminen äidittömyydestä on jollain tavalla terapeuttinen tapahtuma ja se auttaa kirjoittajaa itseään oman elämän uudelleen hahmottamisessa.

Naisten elämäntarinoita alkoi kertyä siten, että vuoden 2007 tammikuun alusta saman vuoden maaliskuun loppuun mennessä minulla oli kertynyt 123 elämäntarinaa suomalaisilta naisilta. Olin iloisesti yllättynyt aiheeni saamasta suosioista enkä tutkimukseni alkuvaiheessa uskonut, että saisin koottua näin suurta määrää elämäntarinoita. Aluksi epäröin aineistoni olevan liian suuri pro gradu – työtä varten, mutta alkuhämmennyksen jälkeen päätin selvitä tämän aineistomäärän kanssa. Kaikki naiset olivat kuitenkin halunneet kirjoittaa minulle ja tätä tutkimusta varten. Päätin siis hyödyntää jokaista tarinaa ainakin jollain tavalla, sillä omatuntoni ja tutkijan eettinen velvollisuuteni ei sallinut, että olisin hylännyt osan kirjoituksista pois.

Lukiessani alustavasti kirjoituksia silmiini pisti se, että ne seikat mitä aineistostani erityisesti etsin, äidin muistot, eivät olleet niin yleisiä kirjoituksissa kuin olisin odottanut. Jos olisin kerännyt aineistoni haastatteluilla, olisin voinut kysyä tietyistä asioista ja olisin voinut ohjata puhumaan niistä asioista, joista olisin halunnut. Lisäksi haastattelumenetelmällä olisin pystynyt rajaamaan aineistoni määrää tehokkaammin. Toisaalta kirjoituksissa vastaajat ovat itse saaneet määritellä itselleen tärkeät ja merkittävät asiat, joista haluaa kertoa ilman tukijan läsnäoloa. Monet kirjoittajat olivat liittäneet yhteystietonsa mukaan ja kertoivat, että heihin

saa ottaa yhteyttä lisätietojen toivossa. Jossain tapauksissa olisinkin halunnut kysyä lisää siitä, mitä he muistavat äidistään. Aineistoni oli kuitenkin valmiiksi niin suuri, etten kerännyt enää lisää aineistoa. Lisäksi uskoin, että saamistani 123 kirjoituksista löytyy varmasti monta tarinaa, jotka auttavat minua tutkimusongelmien ratkaisemisessa.

Aineistonkeruun jälkeen pohdin myös sitä, epäonnistuiko kirjoituspyyntöni muotoilu jollain tavalla. Joku oli saattanut kirjoittaa kymmenen sivua minulle hyvin koottua ja pohdittua tekstiä, mutta ongelmana oli se, ettei kirjoittajan äiti ollut kuollut lapsuudessa. Huomasin, että kirjoituspyynnössäni käytin termiä äidin varhainen menettäminen, enkä maininnut sanallakaan äidin kuolemasta. Osa oli ymmärtänyt tämän äidin menettämisenä siten, että äiti on joko hylännyt lapsen, antanut tämän adoptoitavaksi tai ollut muuten poissa lapsuudessa. Suurin osa kirjoittajista oli kuitenkin ymmärtänyt äidittömyyden siten, kuten itse olin tarkoittanut eli heidän äitinsä oli kuollut lapsuudessa. Tein virheen kirjoituspyyntöni muotoilussa, sillä äidin kuolema olisi pitänyt jotenkin mainita tekstissä väärinymmärrysten välttämiseksi. Tästä opin seuraavaan kertaan ainakin sen, miten tarkkaa puuhaa kirjoituspyynnön muotoileminen, sanasta sanaan, on.

5.4 Elämäntarinat käsissäni

Ihmiset vastasivat sekä kirjeitse että sähköpostitse. 123 elämäntarinasta 51 oli sähköpostitse lähettyjä ja 73 tuli kirjeinä. Kirjoituksia käsitellessäni huomasin, että lehti-ilmoitukseni oli aktivoinut ihmisiä kirjoittamaan enemmän kuin lukuisat Internetiin laitetut kirjoituspyyntöni. Näin ollen kirje ja lehti-ilmoitus osoittautuivat sähköpostia ja netti-ilmoitusta antoisammaksi tiedonkeruunmenetelmäksi. Sähköposti ei taannut aina nimettömyyttä, sillä lähettäjän nimi näkyy usein sähköpostissa. Kuitenkin useat naiset, jotka minulle kirjoittivat tai kyselivät tutkimuksestani, halusivat esiintyä omilla nimillään tai antoivat yhteystietonsa minun käyttööni. Aihe ei ollut niin arkaluontoinen, että naiset olisivat halunneet esiintyä anonyymeinä, vaikka olin heille sen mahdollisuuden suonutkin. Tulen joka tapauksessa esittämään kaikki kirjoitukset nimettöminä ja ilman tunnistettavia tietoja. Lisäksi talletin alkuperäiset sähköpostit ja kirjeet varmaan paikkaan, ja ne olivat vain minun nähtävissä ja käsiteltävissä.

Aloitin kirjoituksiin tutustumisen aikaisessa vaiheessa ja luin jokaisen kirjoituksen heti sen saatua saadakseni alustavaa tuntumaa aineistooni. Lisäksi kirjoitin kaikki kirjeinä saapuneet, käsin kirjoitetut tarinat ”puhtaaksi” tietokoneella, mikä osoittautui hyväksi valinnaksi kirjoitusten määrän kasvaessa. Puhtaaksikirjoituksen tein ensinnäkin siksi, että tietokoneella kirjoitettua ja tulostettua tekstiä on helpompi lukea ja analysoida kuin erilaisia käsialoja. Lisäksi koneelta voi tarvittaessa tulostaa tekstiä ja käsitellä tekstiä koneella ja pilkkoa sitä ilman, että alkuperäisversiot tuhoutuvat. Kirjoittamalla kirjeet koneelle tutustuin samalla paremmin aineistooni.

Kirjoituksissa oli sekä lyhyitä että pitkiä kertomuksia. Tietokoneella kirjoitettuna (fontin koko 12 ja riviväli 1) ne vaihtelivat puolesta sivusta kymmeneen sivuun. Yhteensä tekstiä tuli tietokoneelle 276 sivun verran, kun sekä kirjeitse että sähköpostitse lähetetyt kirjoitukset oli laitettu samaan tiedostoon. Tekstin paljous osoittautui myöhemmin hyväksi seikaksi, sillä tutkimukseni kohde, muistot, eivät olleet niin yleisiä kirjoituksissa. Tekstin runsas määrä takasi sen, että sain tutkittavakseni muistoja enemmän ja monipuolisemman kuin pienemmässä aineistomäärässä olisi ollut mahdollista. Vaikka aineiston määrä ei olekaan keskeistä laadullisessa tutkimuksessa, suuri määrä kokemuksia ja muistoja äidin menetyksestä ja äidistä oli hyödyllistä tutkimukselleni teoreettisesti, kun keskiössäni oli muiston sisältö ja luonne.

Numeroin jokaisen kirjoituksen saapumisjärjestyksessä yhdestä 123 asti. Lisäksi merkitsin jokaisen kirjoituksen kohdalle saapumispäivämäärän, kirjoittajan paikkakunnan tai alueen ja kirjoittajan nykyisen iän. Merkitsin myös kirjoituksen alkuun, oliko kirjoittajan äiti kuollut lapsuudessa vai oliko kirjoituspyyntöni väärinymmärretty. Edellisen toteutuessa laitoin kirjoitukseen merkinnän kirjoittajan iästä, jolloin tämän äiti oli kuollut. Näistä tiedoista kokosin taulukon SPSS – ohjelmaan, jonka avulla pystyin laskemaan kirjoittajien ikäjakauman, aluejakauman ja ikäjakauman siitä, milloin äiti oli menetetty. Näitä tietoja käytin pääasiassa aineistoni kuvailussa.

Taulukoidessani tietoja vastaajista aineiston suuruus osoittautui hyväksi seikaksi, sillä voin sanoa saaneeni niin maantieteellisesti kuin iällisestikin kattavan ja laajan aineiston (Liite 4). Kirjoittajien ikä vaihteli 22 vuodesta 87 vuoteen. Eniten kirjoittajia oli 50 – 80 ikävuoden välillä. 30–39-vuotiaiden kirjoituksia oli aineistossa selvä vähemmistö. Kirjoituksia tuli ympäri Suomea, enkä edes vaatinut kirjoittajilta paikkakunnan ilmoittamista kirjoituksen yhteydessä, joten 24 kirjoittajaa jätti sen ilmoittamatta. Pyysin kirjoittajia myös liittämään

kirjoitukseen tiedon siitä, minkä ikäisiä he ovat ja minkä ikäisinä he olivat äitinsä menettäneet. Kirjoittajien ikä äidin kuollessa vaihteli 0 vuodesta 21 vuoteen. Näitä ikään liittyviä tietoja, kuten en myöskään äidin kuolintapaa, sen pidemmälle analysoi, sillä se ei ole tutkimukseni tavoite.

Vaikken maininnut kirjoituspyynnössäni omaelämäkertaa, elämäkertaa tai elämäntarinaa ja ohjasin kirjoittamista vahvasti äidin muistelemisen teemaan, kirjoituksista on havaittavissa jonkinlainen omaelämäkerrallinen rakenne. Kaikki naiset muistelivat tarinoissaan merkittäviä elämäntapahtumaan edeten lapsuudesta aikuisuuteen. Kirjoitukset vaihtelivat kuitenkin sen suhteen, miten paljon ja missä kohdin tekstiä kerrottiin muistoista. Muistoja ilmeni kirjoituksissa eri puolilla tekstiä eikä niitä oltu kirjoitettu minkäänlaisessa järjestyksessä. Erityisesti muisteluun keskittyvät kirjoittajat näyttivät kertovan muistoistaan monessa kohdassa tarinaansa. Näin osa naisista taas saattoi rakentaa koko elämäntarinansa äitimuistojen varaan, kun taas osa käsitteli äitimuistojaan hyvin vähän tai ei lainkaan. Suurin osa kirjoittajista sijoittui kuitenkin näiden kahden ääripään välimaastoon, jolloin muistoista kerrottiin, mutta ne eivät määränneet tarinan kulkua.

Jotta pysyisin tutkimukseni osalta gradun mittakaavassa ja aikataulussa, päätin keskittyä vain osaan aineistosta. Aloin lukea naisten elämäntarinoita useaan kertaan läpi ja pohdin samalla, mitkä tarinat auttaisivat minua parhaiten tutkimusongelmieni ratkaisemisessa. Merkitsin kaikista kirjoituksista muistoista kertovat kohdat ja teemoittelin näitä kohtia jo alustavasti. Lisäksi merkitsin kirjoituksiin äidittömyyden teemoja, jotka olivat minulle tuttuja aikaisemmista tutkimuksista ja nämä teemat toistuvat myös omassa aineistossani. Näitä äidittömyyden teemoja käytin aineiston kuvailuun kokonaisuutena.

Koska olin tutkimuksessani kiinnostunut varhain menetetyn äidin muistoista, lähdin tämän ajatuksen mukaisesti luokittelemaan tarinoita. Tutkimuskysymykseni ratkaiseminen oli ohjaamassa elämäntarinoiden valintaa. Merkitessäni osaan kirjoituksista *ei muistoja äidistä*, tarkoitin, ettei kirjoittajalla ollut muistoja äidistä tai ettei kirjoittaja ole kirjoittanut mitään muistoistaan. Saatoin myös tehdä merkinnän *ei muistoja äidistä henkilönä* tarkoittaen, että muistot äidistä olivat pääosin äidin kuolemasta ja hautajaisista, ei äidistä henkilönä. Kolmas merkintäni oli *äiti ei kuollut lapsuudessa* ja tällä merkinnällä varustetut kirjoitukset käsittelivät äidin kuolemaa aikuisuudessa tai äidin menetystä lapsena muutoin kuin kuoleman kautta. Edellä mainituin merkein nimettyjä kirjoituksia tuli 49.

Otin tarkemmin käsittelyyn loput 75 elämäntarinaa, joissa äitimuijtoja esiintyi. Näitä tarinoita hyödynsin tulkitessani muistoja äidistä. Nämä 75 elämäntarinaa heijastivat ikä- ja aluejakaumallaan koko aineiston vastaavia jakaumia. Eniten kirjoittajia oli edelleen 50 – 79-vuotiaitten joukossa ja kirjoittajia edustivat kattavasti Suomen eri alueita (ks. Liite 4). Ainoana erona voi todeta sähköpostitse ja kirjeitse lähetettyjen tarinoiden eron tasaantumisen (37 sähköpostia ja 38 kirjettä) ja kirjoittajan iän äidin kuollessa supistuneen 3–19-vuotiaiden joukoksi.

5.5 Analyysiin siirtyminen

Seuraavaksi pyrin kertomaan mahdollisimman selkeästi ja yksityiskohtaisesti analyysini etenemisen. Käyn läpi, mistä lähtökohdista aloitin analyysini ja miten sen lopulta toteutin.

5.5.1 Analyysin lähtökohdat

Pyryn tutkielmassani näkemään muistot Korkiakankaan (1996, 25) tutkimuksen suuntaisesti hänen tarkastellessaan lapsuuden muistoja ja niistä nousevia lapsuuden käsityksiä. Lähtökohtanani on yksilöllisten muistojen kytkeytyminen yleisimpiin tulkintoihin ja käsityksiin. En lähde kuitenkaan rakentamaan yleistä käsitystä äitiydestä tai muotoilemaan vallitsevia äitiyden konstruktioita, vaan yritän selvittää, miten kulttuuriset äitiyden käsitykset suodattuvat omakohtaisten äitimuijtojen läpi.

Saarenheimo (1997, 63) esittelee väitöskirjassaan kaksi kertovan aineiston analyysin tarkkuustasoa. Ensimmäisen taso on kieltä ja kielenkäyttöä tarkastelevat menetelmät ja toinen taso on sisällönanalyysinmenetelmät, joilla teksteistä seulotaan esiin teemakokonaisuuksia. Itse tulen analyysissäni keskittymään sisällön tarkasteluun nostoen kertomuksista esille tulevia teemoja. Kiinnitän huomiota elämäntarinoiden temaattiseen sisältöön enkä siihen tapaan, jolla tarinat on kerrottu. Analyysissä keskityn siihen, mitä naiset muistelevat ja kokevat, en siihen miten he sen tekevät.

Elämäkerrallista aineistoa voi lähestyä kaksitasoisesti myös toisenlaisesta näkökulmasta (ks. Saarenheimo 1997, 66; Katvala 2001, 11). Tällöin perustaso on kokemusten ja muistojen

kerronta. Toinen rinnalla kulkeva taso on uskomusten taso, joka viittaa sukupolvien väliseen jatkuvuuteen. Itse tulen keskittymään lähinnä kokemusten ja muistojen kerrontaan, sillä haluan selvittää naisten kokemuksia ja muistoja varhain kuolleesta äidistä, mutta tulen ottamaan myös kantaa siihen, miten he näkevät äitiyden yleisesti, kulttuurisesti, mikä viittaa uskomusten tasoon.

Aikuiset tyttäret kirjoittivat minulle omaan äitiinsä liittyviä muistoja. Yksittäisten kertomusten kautta pyrin ymmärtämään yksittäisten naisten äidin muiston sisältöä. Pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan äidin muistoa siten, kun se ilmenee naisten kertomuksissa. Lähtökohtanani oli, että pyrin kunnioittamaan niin paljon kuin mahdollista naisten omaa kerrontaa analyysivaiheessa. Naisten elämäntarinat olivat täynnä muistoja, ja tarkastelin ja analysoin kirjoituksia muistojen näkökulmasta. Tulkintani nousevat siis naisten kertomien muistojen pohjalta.

Tekstin ymmärtäminen, kuten ihmisen itsensä ymmärtäminenkin, noudattaa Freemanin (1993, 146) mukaan hermeneuttisia periaatteita. Hermeneuttisen fenomenologian yhtenä oppi-isänä pidetty Hans-Georg Gadamer (ref. Freeman 1993, 141–142) ei tarjoa ymmärtämiselle minkäänlaista erillistä metodologiaa, sillä hänen mukaansa ymmärrykselle ei ole olemassa pysyvää kaavaa. Freemanin (1993, 141-142) toteaa, että ”ei ole olemassa yhtä avainta, jolla avata tekstin merkitykset”. Siten hermeneuttinen fenomenologia on tutkimuksen toteutusvaiheessa hieman hankala, sillä hermeneuttis-fenomenologinen metodi ei tarjoa erillistä menettelytapaa, vaan se vaatii tutkijalta kykyä olla reflektiivinen, oivaltava ja jatkuvasti avoinna kokemukselle. (Ks. Van Manen 1997, xi.)

Gadamer (ref. Freeman 1993, 141) neuvoo, että tekstin tulkinta tulisi aloittaa tulkitsijan omien ennakkokäsitysten reflektoinnilla. Tähän pyrin tiedostamalla ja kirjoittamalla ylös tutkimuspäiväkirjaani kaikki ennako-oletukseni äidittömyydestä sekä omat kokemukseni äidittömänä elämisestä. Tämän pohdinnan tein ennen kuin siirryin kirjoitusten analyysivaiheeseen. Gadamerin mukaan kaikista tärkeintä on tulkitsijan oma aito vastaanottavuus tekstin toiseudelle. Tunnistamalla ja tiedostamalla omat ennakkokäsitykset poistetaan niiden vaikutus. Vasta sitten on mahdollista nähdä tekstissä aidosti jotain erilaista ja hahmottaa tekstin oma totuus. (Freeman 1993, 141.)

Perttula (2005) neuvoo tutkijaa tutustumaan omiin kokemuksiinsa tutkimuksen aikana, jotta hän erottaisi omat kokemuksensa tutkittavien kokemuksista. Jatkoin omien kokemuksieni ja

henkilökohtaisten oletuksieni ylöskirjaamista koko tutkimusprosessini aikana. Nämä muistiinpanot auttoivat minua tunnistamaan ja selkiyttämään omia ajatuksiani sekä opastivat minua näkemään tutkittavien omat kokemukset selvemmin. Omien aihetta koskevien ennakkokäsitysten tiedostaminen oli vaikeaa, sillä omien kokemusteni vuoksi ne olivat minuun syvään juurtuneita ja osa minua. Toisaalta jo tutkimuksen aihetta pohtiessa ja etenkin, kun aloin naisten kirjoituksia lukemaan, omat kokemukseni tulivat väistämättä pintaan.

Kuten teoriaosassa mainitsin, kulttuurisia tarinamalleja voi käyttää oma elämän ymmärtämisen lisäksi toisten ihmisten elämän ymmärtämiseen ja siten myös heidän ajatustensa, tunteidensa ja toimintojensa ennakointiin (Hänninen 1999, 55). Itse olen tietoinen äitiyden kulttuurisista esityksistä, mutta pyrin sulkemaan ne pois analysoidessani naisten äitimuistoja. Haluan nähdä muistot niin kuin naiset sen kokevat. Pyrin myös analyysivaiheessa viemään syrjään omat kokemukseni ja muistoni omasta äidistäni. Korkiakangas (1996, 323) muistuttaakin, että työskennellessä itselle läheisen aiheen parissa, tutkijan olisi kokemuksellisesti ja kulttuurisesti vieraannutettava itsensä tutusta asiasta. Vasta aineiston analyysin jälkeen vertaan naisten esityksiä kulttuurisiin malleihin. Toisaalta hermeneuttisuus sallii tutkijalle jonkinlaisten etukäteisoletusten läsnäolon, toisaalta taas hermeneuttisen kehän ajatuksen mukaisesti tutkijan ymmärrettävä omat lähtökohtansa niistä vapautuakseen (Varto 1992, 69).

Tutkittavien tulkinnat elämäntapahtumistaan suodattuvat tutkijan tulkinnan läpi, ja näin voi olettaa muistojen konstruoituvan monta kertaa (Korkiakangas 1996, 322). Hermeneuttisen kokemuksen tutkimisessa kokemuksen täydellinen kuvaaminen on mahdotonta, sillä kokemuksen empiirinen tutkimus on tulkinnallista. Tulkinnallisuus olettaa, että tutkimuksellinen ymmärtäminen ilmentää enemmän tutkijaa kuin tutkittavaa todellisuutta. (Perttula 2005, 147–148.) Silti tutkijan on oltava aineistolle uskollinen, ja pyrittävä välittämään tutkittavien elämä ja tunteet niin he ne kokevat. Tutkijan kehittämän tulkinnan on täten oltava aito. (Heikkinen 2000.) Tulkitessa tekstiä järkevintä on lähteä liikkeelle siitä, mitä kirjoittaja on tarkoittanut (Freeman 1993, 139–140).

En epäile naisten kirjoittamien elämäntarinoiden realistisuutta. Muistoja järjestetään uudelleen, valikoidaan, ”vääristetään” ja rakennetaan uudelleen väittämättä kuitenkaan, että kertomuksessa kaikki olisi fiktiota (Roberts 2002, 172). Kirjoittajien tarinat on uskottava todeksi sellaisinaan ilman, että niitä olisi jotenkin objektiivisesti todennettava (ks. Nätkin

1997, 270). Analyysini lähtökohtana kuitenkin on, että uskon kirjoittajien kertoneen vilpittömästi kokemuksistaan ja muistoistaan.

5.5.2 Analyysin toteuttaminen

Uskon, että naiset ovat valikoituneet tähän tutkimukseen, sillä he ovat halunneet saada kerrotuksi elämäntarinansa. Moni kirjoittaja kertoikin kirjoituksessaan, miten tärkeää heille on, että teen heidän äidittömydestään tutkimusta ja tuon heidän kokemuksensa julkisuuteen. Naiset ilmaisivat kirjoituksissaan osallistuvansa mielellään tutkimukseeni ja jokainen halusi kirjoituksellaan ”kantaa kortensa kekoon”. Moni kirjoittaja kannusti minua tutkimuksen teossa ja kertoi, miten tärkeään ja vaikeaan aiheeseen olen tarttunut.

”Olen iloinen ja kiitollinen, että olet kiinnostunut tästä asiasta ja haluat kuunnella meitä äidittömiä, joilla on syvä ja parantumaton haava sisimmässämme aina hautaan asti.”

”Nyt olet osunut tärkeään aiheeseen josta ei ole paljon kirjoitettu mutta mikä on tosi kipeä asia monelle lapselle ja aikuiselle, äidin menetys lapsena.”

Naiset olivat myös kiinnostuneita lukemaan tutkimukseni ja kuulemaan sen tuloksista. Jo kirjoitusten määrästä huomasin, että tutkimukseni on tarpeellinen ja tärkeä äidittömille naisille. Samalla koin suurta vastuuta tutkijana, sillä minun on pyrittävä tekemään analyysissäni oikeutta naisten kirjoituksille ja tulkittava niitä heidän maailmastaan käsin. Halusin, että tulkintani ei tee vääryyttä heidän ajatuksilleen ja kokemuksilleen.

Vilkon (1997, 83–84) mukaan tutkijan on yritettävä päästä osalliseksi kertojan kanssa yhteiseen merkitysmailmaan, jotta hän kykenisi tulkitsemaan merkityksiä kirjoittajan tarkoittamalla tavalla. Lisäksi tutkijan on jatkuvasti arvioitava omaa asemaansa. Tutkijan on pysyteltävä kirjoittajan antamien vihjeiden varassa ja samalla varottava ylitulkitemista aineistoaan siten, että hän tekee tarinoista yhtenäisempiä kuin ne ovatkaan, antaa niille vieraita merkityksiä tai tulkitsee niitä aivan omasta skeemasta käsin. (Mt., 83–84.)

Tutkijan tulkinta kokemuksesta on tutkijan subjektiivinen tuotos, vaikkakin kokemuksen ymmärtämiseen vaikuttaa yhteiset kulttuuriset merkitykset (Nousiainen 2004, 28). Hermeneuttisessa tutkimuksessa ei siten varsinaisesti tavoitella objektiivisuutta vaan tutkijan

ymmärtämisen oletetaan olevan subjektiivista (Perttula 2005, 157). Pyrkimykseni on saavuttaa mahdollisimman syvä ymmärrys naisten kokemuksista, vaikkakin tiedän, etten pysty tavoittamaan heidän koko todellisuutta. Tutkiessani naisten kokemuksia yritin ymmärtää toisen ihmisen kokemuksta sen perusteella, miten hän on kuvannut sitä. Näin tutkittavan selonteosta tuli ilmiö, minkä kanssa työskentelin. (Willig 2001, 53.)

Elämäntarinoiden analyysissä sovelsin pääasiassa Max Van Manen (1997, 78–79) teoksessa esitellyn temaattisen analyysin periaatteita, sillä siinä oli huomioitu hermeneuttisen fenomenologian näkökulma. Teema-analyysi viittaa hänen mukaansa prosessiin, jossa etsitään teemaa tai teemoja. Tekstin ja kokemuksen merkityksen tulkitseminen on Van Manenin (mt., 78–79) mukaan oivaltavan keksimisen, löytämisen tai paljastamisen prosessi. Temaattisen ymmärryksen muodostaminen ei ole sääntöihin sidottu prosessi vaan vapaata merkityksen ”näkemistä”.

Syvän ymmärtämisen tavoittelu merkitsi sitä, että valitut kirjoitukset oli luettava moneen kertaan läpi. Kuten aiemmin mainitsin, otin tarkemman käsittelyn ja analyysin kohteeksi 75 kirjoitusta, joita aloin lukea useaan kertaan läpi. Olin jo aikaisemmin kaikkiin kirjoituksiin tutustuessani merkinnyt värikynällä muistoista kertovat kohdat, kuten merkitsin myös muita äidittömyyden teemoja. Ensimmäisillä lukukerroilla keskityin muistoista kertoviin kohtiin ja aloin hahmotella tarkemmin muistojen sisältöjä ja luonnetta. Tässä vaiheessa etenin Van Manenin (1997, 92–93) temaattisen analyysin selektiivisen lähestymistavan mukaisesti. Tällöin teksti luetaan useaan kertaan läpi pohtien, mitkä lausumat tai sanonnat tekstissä näyttävät olevan erityisen olennaisia tai paljastavia kuvattavan kokemuksen suhteen? Nämä lausumat alleviivataan ja erotellaan tekstistä.

Erittelin naisten elämäntarinoista omaa äitiä koskevat muistot perustuen teoreettisessa viitekehyksessä muotoilemaani muiston käsitteistöön ja omiin oletuksiini. Täten kertomusten muistot ovat vahvasti tulkinnallisia yksiköitä. (ks. Korkiakangas 1996, 61.) Lisäsin muistosta kertovan kohdan perään lyhyen koodin, joka ilmaisi muiston sisällön ja/ tai luonteen. Samassa muistossa saattoi esiintyä useita sisällöllisiä teemoja. Kehittelin oman koodiston, jonka mukaan nimesin muistoja ja kuvasin niiden luonnetta.

Analyysivaiheessa erottelemani teemat voidaan ymmärtää kokemuksen rakenteiksi. Analysoidessani yritin määritellä mitkä teemat, kokemukselliset rakenteet, ovat niitä, jotka muodostavat tutkimani kokemuksen. Kaikki muotoilemani teemat näyttivät kertovan jotain

merkittävää äitimuistosta. (Van Manen 1997, 79.) Lähtökohtana kuitenkin on, ettei mikään käsitteellistäminen tai yksittäinen väittäminen voi mitenkään kahlita kokemusta kokonaan (mt., 92). Tällöin on muistettava, ettei teemojen joukko ei paljasta äitimuiston koko merkitystä. Loppujen lopuksi teeman käsite on epäolennainen, ja se voidaan nähdä yksinkertaisesti välineenä päästä käsiksi tutkimaani kokemukseen. Teema antaa vihjeen ilmiön yhdestä puolesta ja teemat antavat kontrollin ja järjestyksen tutkimukselle ja kirjoittamiselle. (Mt., 78–79 & 92.)

Aloin erotella teemoja omiksi joukoikseen ja listasin temaattisen otsikon alle kaikki siitä kertovat kohdat. Tein tämän kohdan tietokoneella, sillä yli sata sivua tekstiä oli näin helpompi käsitellä. Vaikka irrotin katkelmat alkuperäisestä tekstistä, vertasin analyysini jokaisessa työvaiheessa katkelmia sen oikeaa kontekstia, alkuperäistä elämäntarinaa vasten. Vasta silloin pystyin näkemään katkelman merkityksen suhteessa elämäntarinaan. Aineiston analyysissa minua ohjasi hermeneuttisen kehän ajatus, jossa osat luetaan kokonaisuuden kautta ja kokonaisuus luetaan osiensa kautta samaan aikaan (Freeman 1993, 44). Äitimuistot, joista tutkimukseni naiset kertoivat, tuli suhteuttaa niihin merkityksiin, joita he näille antavat. Lisäksi muistot oli nähtävä osana sitä kokonaisuutta, elämäntarinaa, jossa ne ilmenivät.

Elämäntarinoissa oli nähtävissä samoja sisällöllisiä teemoja ja samankaltaisuutta. Freeman (1993, 144) kuitenkin kehottaa huomaamaan myös tekstin erilaisuuden ja monimuotoisuuden, eikä vain sen kokonaisuutta. Freeman (mt., 144) ehdottaa, että juuri tekstin erilaisuus ja monimuotoisuus kehottaa jatkamaan tutkijaa eteenpäin. Myös feministisen tutkimuksessa on alettu naisten yhteisen kokemuksen sijaan painottamaan naisten välisiä eroja (mm. Letherby 2003, 118; Saresma 2007, 135–136). Keskityin myös selvästi ristiriitaisiin ja kokonaisuudesta eroaviin kohtiin, joissa äidin muisto oli erilainen tai äitiyden käsitys välittyi eri tavalla. Nämä erivät kohdat auttoivat minua rakentamaan syvempää ja kestävämpää tulkintaa tutkimastani ilmiöstä.

Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen ja Anni Vilkkko (1998) puhuvat aineistokeskeisyydestä omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa, mikä korostaa kirjoittajan äänen esiintuomista välittämällä analyysiin kertojan omat luokitukset, erottelut, kielen ja näkökulman. Tärkeintä on huomioida, että tutkimuksessa tulee selkeästi kuuluviin omaelämäkerran kertojan oma, alkuperäinen ääni, ja tähän pyrin myös omassa tutkimuksessani esittämällä runsaasti katkelmia naisten tarinoista (mt.). Näin myös lukija pystyy itse arvioimaan tulkintojeni osuvuutta ja esittämään mahdollisia omia tulkintojaan. Sitaatit, joita esitän, eivät ole vain

todisteena johtopäätöksistäni, vaan ne ovat myös kuvauksia, jotka elävöittävät tulkintojani. Toisenlaisia tulkintoja voi ja pitääkin esittää. (Ks. Josselson 1995.)

Jaoin tutkittavieni kanssa äidittömyydenkokemuksen ja lukiessani kirjoituksia tunsin usein välitöntä empatiaa kirjoittajaa kohtaan, ja halu auttaa jokaista äiditöntä naista pysyi vahvana koko tutkimusprosessin ajan. Ruthell Josselson (1995) mukaan empatia auttaa poistamaan etäisyyttä tutkijan ja tutkittavan välillä sekä liikkumaan toista kohti. Tutkittavan ja tutkijan, subjektin ja objektin sekoittuminen on nähtävä tutkimuksen voimavarana eikä uhkana. Empatia auttaa tutkijaa ymmärtämään, koska näin hän saa paremmin kuvan toisesta. Tietoteoreettisesta näkökulmasta katsottuna tutkijan empaattinen asema on hermeneuttista. Koko ihmistä tutkittaessa tavoitteena on tulkita toista ihmistä, jotka tulkitsevat itse itseään koko ajan. Empaattisuus suuntaa tutkijan kohti toisten ihmisten kokemusta ja merkityksenantoa, jotka kommunikoidaan kertomuksen kautta. Toisen ymmärtäminen empaattisesti tarkoittaa hänen tarinansa ymmärtämistä.

6 MENETETTY ÄITI JA ÄIDITTÖMYYS ELÄMÄNTARINOISSA – MUISTAMISTA JA MUISTAMATTOMUUTTA

Tässä luvussa käyn aluksi lyhyesti läpi kaikissa 123 elämäntarinassa esiintyvät äidittömyysteemat ja tarkastelen äidin menettämisen merkitystä kaikkien kirjoittajien osalta kirjoituksissa esiin tulleiden äidittömyysteemojen ohjaamana.

Olen upottanut kirjoittamaani tekstiin kursivoiden lyhyitä sitaatteja ja pidemmät sitaatit olen erotellut selkeästi itse tekstistä. Mainitsen sitaattien yhteydessä kirjoittajan tunnustenumeron, kirjoittajan iän ja iän, jolloin tämä oli menettänyt äitinsä. Mainitsen tunnustenumeron siksi, että otteet olisivat vielä jälkikäteen löydettävissä ja perusteltavissa alkuperäisestä aineistosta. Paikkakuntaa en mainitse, sillä en usko sillä olevan merkittävää vaikutusta kirjoittajien kokemuksiin äidittömyydestä ja moni kirjoittaja ei edes maininnut paikkakuntaa kirjoituksessaan. Kirjoittajan tunnustenumeron, iän ja iän äidin kuollessa olen merkinnyt sitaatin perään seuraavan esimerkin mukaisesti: (35, 65v, 12v).

6.1 Äidittömyys kaikissa elämäntarinoissa

”Oma kokemukseni poikkeaa hieman pyytämästäsi siinä, etten voi kertoa mitään kokemuksiani oman äitini kanssa, koska hän kuoli ollessani kaksi kuukautta vanha. Tämä tapahtuma on kuitenkin mielestäni vaikuttanut elämääni todella suuresti ja muovannut minusta sellaisen kuin olen. Äitini, jota en koskaan tuntenut enkä saanut kokea hänen antamaansa hoivaa, on kulkenut mielikuvissani, ajatuksissani ja unelmissani aina viime vuosiin saakka. Olen itkenyt elämässäni todella paljon ja jossakin vaiheessa ajattelin, että olen synnyinlahjanani saanut mukaani surun ja masennuksenkin. Puuttuvan äidin ikävä oli ajoittain todella suuri.” (107, 48v, 0v)

Edellä oleva katkelma kuvaa osuvasti äidin menetyksen merkitystä naisen elämässä. Vaikka tutkin menetetyn äidin muistoa, en voinut ohittaa niitä äidittömien naisten kirjoituksia, joissa ei äidin muistosta kirjoitettu. Siksi kuvaan tässä lyhyesti, minkälaisena äidittömyys koettiin kaikissa naisten elämäntarinoissa mukaan lukien ne tarinat, joissa muistoja äidistä ei esiintynyt. Useasta kirjoituksesta välittyi naisten oma pohdinta siitä, miten äidittömyys on vaikuttanut heidän elämäänsä ennen ja nyt. Moni nainen mietti sitä, miten oma elämä olisi mennyt, jos äiti olisi elossa ja mukana naisen elämässä. Useasti pohdittiin myös sitä, millainen äiti nyt olisi ja millainen tyttären ja äidin välinen suhde olisi. Äiditön nainen saakin usein lohtua äidin ikäväänsä ja suruunsa kuvittelemalla millaista olisi, jos äiti eläisi (Lukin 1999, 101).

Lukiessani kaikki äidittömien naisten kirjoitukset läpi ensimmäinen huomioni oli, että kirjoituksissa ilmenevä äidin muistamattomuus ja unohtaminen eivät poistaneet äidin ikävää ja äidittömyyden läpi elämän kestävää vaikutusta: ”*Äidin menetys on ollut puute, vaikka en häntä henkilönä muistakaan*”(119, 77v, 3v) ja ”*Kyllä äidin menetys lapsena on niin iso menetys kuin olla voi*” (57, 53v, 10v). Psykologi Anja Laurila (1996, 203) toteaa teoksessaan, että moni nainen joka on menettänyt äitinsä lapsena kuoleman kautta, kokee jatkuvaa ikävää ja vajavaisuutta elämässään.

Äidittömiä naisia tutkineet Pill & Zabin (1997) toteavat, että äidin kuolema vaikuttaa tyttäreeseen paljon, sillä äiti on tyttären ensisijainen identifikaatiokohde ja yleensä tyttären ensisijainen hoitaja. Äidin menetys vaikuttaa tyttäreeseen hänen elämänsä eri aikoina. Naisen kehitys on läheisesti yhteydessä hänen suhteestaan äitiinsä, ja tämän suhteen järkkyyessä elämänsä normaalit siirtymät tulevat vaikeammiksi. Varhaisella äidin menetyksellä on siis jatkuva vaikutus tyttären elämään. Sureminen jatkuu tavallaan läpi elämän, ja menetyksen tunteet ja kaipaus päästä yhteyteen äidin kanssa kuuluvat normaaliin suremiseen.

Toisaalta on mainittava, että suurin osa 123 kirjoituksesta piti äidittömyyttään puutteena elämässään, mutta joukkoon mahtui myös muutama nainen, joka koki selvinneensä äidin menetyksestä hyvin eikä kaivannut äitiään. Furman (1974, 72) tosin painottaa, että lasten selviytyvät vanhemman menetyksestä eri tavoin, osa paremmin ja osa huonommin, mutta vanhemman kuoleman on elämänikäinen taakka. Seuraavassa tekstikatkelmat kahdelta naiselta, jotka ovat kokeneet selviytyneensä äitinsä menetyksestä hyvin eivätkä ikävoineet

äitiään. Heidän kirjoituksistaan välittyä selviytymiseen keskeisesti vaikuttanut seikka: heillä on ollut muita välittävät ihmisiä ympärillään äidin kuoleman jälkeen.

”Minä en osaa kaivata äitiäni. Enhän edes tiedä, miltä hän näytti. ... Minulla on onneksi ollut ympärilläni muita ihmisiä, jotka rakastavat minua. Ihmisen elämässä on tärkeintä, että joku välittää. Sanotaan, että äidin rakkaus on kaikkein parhainta. Minä en osannut rakastaa sellaista äitiä josta en muista mitään. Äiti on minulle vain joku haavekuva.”(27, 73v, 7v)

”Kun noin pieni lapsi kokee noin suuren menetyksen, on sillä varmasti merkitys ihmisen elämässä kehityksen kannalta. ... Itse en ole kokenut – ehkä murrosiän kuohuntavaiheita huomioimatta – menetystäni mitenkään dramaattisena tai vammauttavana. Olen sitä paitsi saanut uuden äidin isäni avioiduttua uudelleen ollessani viisivuotias. En saanut tuolloin satujen paha äitipuolta, vaan lämpimästi rakastavan ihmisen, jonka hoivasta olen tänäänkin elämälle kiitollinen.

... Eihän lasta normaalielämässä hylätä, vaikka äiti kuoleekin. Aina löytyy korvaava syli ja rakkautta antava ihminen/ihmisiä.” (66, -, 1,5v)

Tuovinen (2004, 115) korostaa pro gradu -työssään, että äidittömän tyttären sosiaalisten suhteiden määrä ja laatu äidin kuoleman jälkeen ovat merkittävässä asemassa tyttären sopeutumisen kannalta. Toisaalta tässä tutkimuksessa naisten tarinat äidittömyydestä ja siihen sopeutumisesta näyttivät vaihtelevan monen eri tekijän suhteen. Äidittömyystarinat olivat niin moninaisia, ettei niitä voinut puristaa yhteen tai edes kahteen muottiin. Furman (1974) toteaaakin, että lapsen reaktioita vanhemman menetykseen ja sopeutumista menetyksen aiheuttamaan suruun ei voi mallintaa vain yhdellä tavalla, sillä vanhemman menettäminen ilmenee yksilöllisesti niin lapsen kuin aikuisenkin elämässä. Siten ei voida nimetä mitään tiettyjä tekijöitä, jotka vaikuttavat tiettyyn lopputulokseen.

Naisten elämäntarinoissa äidin menetykseen sopeutumiseen näytti vaikuttavan lapsen ikä äidin kuollessa, äidin kuoleman luonne: oliko äiti sairastanut pitkään ennen kuolemaansa vai oliko kuolema äkillinen, lapsen tukiverkosto kuoleman jälkeen sekä isän ja mahdollisten sisarusten toiminta. Äidittömyystarinat vaihtelivat myös sen suhteen, minkälainen suhde äitiin oli ollut tämän elinaikana, esim. oliko ollut todella läheinen ja kiinteä suhde vai oliko lapsi ollut enemmänkin ”isin tyttö”.(Ks. Furman 1974; Garmezy 1988.) Kaikissa kirjoituksissa tuli kuitenkin ilmi äidittömyysteemoja, jotka ovat tulleet esille myös aikaisemmissa äidittömiä naisia koskevissa tutkimuksissa.

Naisten tarinoista ei voinut olla huomaamatta sitä suurta äidin ikävää ja kaipausta, mikä niistä välittyi. Suureen osaa naisista äidin menetys jätti ” suuren surun, elinikäisen ikävän”(29, 40v, 10v) ja ”syvälle sisimpään jää elämään suru ja ikävä”(31, 61v, 12v). Äidin ikävä ja kaipuu

eivät ole hellittäneet aikuisenakaan: ”vuodet eivät ole vapauttaneet äidin ikävästä”(30, 76v, 15v) ja ”kaipaus on kulkenut mukana koko elämän, koskaan ei ole voinut kysyä äidiltä neuvoa missään asiassa”(8, 73v, 6v). Pill & Zabin (1997) mukaan menetyksen ja kaipauksen tunteet ovat normaalia suremisessa, joka jatkuu läpi elämän surun akuutin vaiheen päätyttyä. Elämäntarinoissa äidin ikävä ja puute nousee usein voimakkaasti esiin tilanteissa, jossa äitiä yleensä muistellaan. Esimerkiksi äitienpäivä oli monelle naiselle raskasta niin lapsuudessa kuin nyt aikuisenakin. Erilaiset elämänmuutokset toivat myös äidin kaipuun esiin:

”On ollut tiettyjä elämäntilanteita, jolloin erityisesti olen kaivannut Äitiä, kuten avioliittoon meno, lasten syntymät ja kaikki perhejuhlat - viimeksi avioeroni, jolloin olisin kaivannut tukea ja turvaa – ennen kaikkea turvallista paikkaa, jossa olisin voinut vain olla sen pahimman ajan yli.” (79, 56v, 6v)

Äitiä pidetään tyttärelle tärkeänä naisen mallia (mm. Pill & Zabin 1997) ja naisten tarinoista välittyi tyttärien äidin tarve juuri naisen elämään kuuluvissa muutoksissa. Äitiä olisi tarvittu silloin, kun tytöstä kasvoi nainen, ”jollain tapaa koen myös että, se ettei minulla teininä ollut äidin/aikuisen naisen mallia (jota siis oisin jotenkin edes arvostanut tai kunnioittanut) on vaikeuttanut myös minun kuvaani itsestäni naisena”(41, 32v, 11v). Äiti olisi ollut juuri se henkilö, joka olisi opastanut ja neuvonut tytärtä naiseksi kasvamisessa. ”kyllä olen jäänyt paljosta paitsi kun äitiä ei ole ollut, olisi niin monta kertaa ollut paljon kysyttävää naisten asioista”(7, 50v, 11v). Äidittömän tyttären oma äidiksi tulo aiheutti myös hämmennystä ja ikävää, kun oma äiti ei ollut mallina, neuvomassa ja auttamassa. ”Oman lapsen syntymä aiheutti minulle pienen kriisin, sillä kaipasinkin kovasti yhteyttä äitiini. Olisin halunnut neuvoja ja vertaistukea”(10, 29v, 5v).

Moni naisista selvästi samastui poismenneeseen äitiinsä ja halusivat olla tietyissä asioista kuten oma äiti. ”Kyllä minulla oli hyvä äiti, ja paljon asioita olen elämässä tehnyt niin, kuin hänen mallinsa ja oppinsa ovat näyttäneet”(94, 49v, 21v). Osa pohti sitä, mitä hän oli äidiltä mahdollisesti perinyt niin ulkonäön kuin luonteenpiirteiden osalta. Toiset taas tiesivät, mitä olivat äidiltä perineet, omaksuneet tai oppineet ja olivat siitä hyvin ylpeitä.

”Nyt, itse 2-vuotiaan pojan äitinä, tunnistan itsestäni hyvin paljon niitä piirteitä, joita omasta äidistäni luetteloin. Ja olen siitä ylpeä. Koen olevani sellainen äiti lapselleni kuin minun äitini oli minulle: huolehtivainen ja rakastava.” (2, 28v, 12v)

Äitiä pidettiin jopa ihanteena ja tytär halusi olla ja elää kuten oma äiti: ”Haluan että minusta tulee yhtä hyvä äiti kuin äitini oli. Se on syy miksi tässä maailmassa elän. Minun kuuluu

jatkaa hänen elämäänsä ja näyttää maailmalle kuinka ihana ihminen hän oli, sillä hänestä niin suuri osa on minussa.” (52, 27v, 12v). Vastaavasti Aila Lukin (1999, 106) huomasi tutkiessaan äidittömien tyttärien elämäkertoja, että äidistä saattoi tulla tyttärellä tietoinen samastumiskohde ja äidin ominaisuuksia haluttiin omaan persoonaan: *”Olen itse yrittänyt luoda hänestä oman kuvan ja koettanut elää niin kuin kuvittelisin hänen eläneen”* (72, 54v, 9v). Toisaalta Tuovinen (2004, 97) muistuttaa, että samankaltaisuuksien etsimisen lisäksi tytär haluaa löytää eroavaisuuksia hänen ja äidin välillä. Tällä tavalla tytär haluaa myös irrottautua äidistä ja löytää oman minuutensa.

Naiset kertoivat paljon tarinoissaan lapsuudestaan äidin kuoleman jälkeen ja elämästään ilman äitiä. Äidin kuolemasta kertoessaan osa sanoi, etteivät he lapsena edes ymmärtäneet äidin kuolleen. Lapselle ei saatettu selittää, mitä kuolema tarkoittaa eivätkä he ymmärtäneet kuoleman lopullisuutta ja odottivat äidin tulevan vielä takaisin. *”Muistan, että aika usein ajattelin, että äitini onkin elossa ja tuleekin pitkältä kävelylenkiltä kotiin”*(2, 28v, 12v). Toisaalta myös äidin kuoleman ymmärtäminen sai lapsen kuvittelemaan äidin mielessään. Vanhempansa menettänyt lapsi voi kokea ja kuvitella kuolleen vanhemman läsnäolon, mikä on myös olennainen osa aikuisen surua (Black 1998; Garnezy 1988). Näin äiti alkaa elää lapsen muistoissa lapsuudesta lähtien.

Joskus lapselle ei puhuttu äidin kuolemasta mitään. Puhumattomuuden ilmapiiri oli tuttua usealle äidittömälle lapselle: *”Luullakseni koko perhe oli kuin halvaantunut. Äidistä ei puhuttu. Kaikki kai välttelivät tunteenpurkauksia”* (46, 68v, 4v). Äidistä ja äidin kuolemasta vaikeneminen perheen sisällä on tullut ilmi myös Lukinin (1999), Voghtin (1999) ja Tuovisen (2004) tutkimuksissa, joissa puhumattomuuden lisäksi ilmeni yhdessä suremisen puute. Katariina Eskola (1997) uskoo omaelämäkerrallisessa artikkelissaan, että hänen suvussaan toistunut äidin varhainen kuoleman oli niin järkyttävä kokemus ja elämää kääntävä kokemus, että siitä vaiettiin sen tuskallisuuden vuoksi. Äidin kuolemaa ei haluttu kertomalla elää uudelleen.

Yhteistä suurimmalle osalle kirjoittaneista naisista oli se, että äidin menetys oli ollut merkittävä asia elämässä. Monelle se oli merkinnyt lapsena lapsuuden muuttumista tai usein äidin kuolema merkitsi lapsuuden loppumista ja aikuisen rooliin astumista: *”itse asiassa lapsuuteni päättyi tuohon päivään”*(14, 39v, 15v). Irma-Riitta Järvisen (1993) huomasi tutkiessaan naiselämäkertoissa esiintyvää lapsuuden rajan määrittelyä, että useimmiten lapsuuden kuvataan loppuvan lapselle tärkeän ihmisen kuolemaan. Lapsuuden tunteen

katoamiseen vaikutti enemmän kuoleman muuttamat olosuhteet kuin kuoleman aiheuttama menetys. Tutkimissani elämäntarinoissa lapsuuden loppumisen yhtenä syynä saattoi juuri olla se, että äidin kuolema merkitsi perheen tyttölapselle vastuuta kodinhoidosta. Vaikka kyseessä oli vielä lapsi, odotettiin häneltä naisena vastuuta perheestä: ”*kuitenkin pienenä tyttönä tunsin velvollisuutta ottaa jo pienenä roolia perheessä ja aloin siivoamaan säännöllisesti kotona ja leipomaan opettelun ihan omintakeisesti. Opin jo alle kymmenenvuotiaana suoriutumaan sellaisista asioista, mitä ehkä ei normaalisti pienet tytöt tehneet*”(12, 46v, 6v).

Muita naisten usein kuvaamia lapsuuden ja aikuisuuden tuntemuksia äidin menetyksen jälkeen olivat häpeä, syyllisyys, kuolemanpelko, kateus ja sivullisuudentunne. Häpeä liittyi äidin kuolemaan ja äidittömyyteen, ”*jotenkin tunsin jostain syystä häpeää kun muilla oli äiti ja minulla ei*”(12, 46v, 6v) eikä äidin kuolemasta useinkaan uskallettu kertoa kenellekään perheen ulkopuoliselle. Syyllisyyden tunteet liittyivät usein, siihen mitä ennen äidin kuolemaa oli tapahtunut. Riidat äidin kanssa painoivat mieltä: ”*kun menetin äitini kesken murrosiän, niin omaatuntoa painoivat monet tiuskaisut ja huutamiset äidille – nuoremmat sisarukseni pääsivät ehkä vähemmällä itsesyytöksillä. Minä kyllä olin ihan hirveä*”(120, 69v, 15v).

Naisten kuvailema kuolemanpelko oli yleensä pelkoa muiden läheisten menettämisestä aikuisuudessa. Osa naisista pelkäsi myös omaa kuolemaa, ja se liittyi usein siihen, että omat lapset jäisivät silloin ilman äitiä. Tuovinen (2004, 119) uskoo tämän pelon johtuvan samaistumisesta omaan äitiin, jolloin pelätään omien lapsien jäävän äidittömiksi, kuten tyttäret itse jäivät. Kuitenkin omien läheisten menettäminen näytti pelottavan eniten: ”*Pelkään joka päivä jonkun muun perheestäni kuolevan, ei sitä millään haluais elää enää niitten kärsimyksien kanssa mitä silloin eli*” (16, 22v, 7v).

Kateus ja sivullisuudentunne olivat naisilla tunteita siitä, että äidittömänä nainen oli erilainen kuin muut. Tämä tunne erilaisuudesta ja kateudesta muita kohtaan olivat läsnä niin lapsuudessa kuin aikuisuudessakin. Myös tämä äidittömyysteema on tuttu muista äidittömyystutkimuksista (ks. Pill&Zabin 1997, Lukin 1999, Voght 1999). Lapsuudessa ja aikuisenakin naiset ovat kateellisia kavereilleen siitä, että heillä oli äiti, ”*olin kateellinen ystävättärilleni ja olen vieläkin, koska heillä on hyvät äidit, tukevat elämän eri tilanteissa*” (29, 40v, 10v). Aikuisena naisen äidiksi tulo ikään kuin aktivoi kateuden tunteen eri tavoin, sillä tällöin he kaipasivat omaa äitiään mummoksi lapselleen ja huomasivat, miten muilla naisilla oli lapsilleen isoäiti: ”*Sain lapsen ja lapsia. Huomasin, että useimmilla naisilla oli taustavoimanaan oma äiti. Voi kuinka aloin kadehtia. Eikö vieläkään olla samalla viivalla*

muiden kanssa? Muilla on äiti-etu, mulla ei” (61, -, 8v). Kateuden tunteen ohella naiset mainitsivat tunteneen olonsa lapsena ja tuntevan aikuisenakin olonsa jollain tavalla ulkopuoliseksi ja sivulliseksi muiden äidillisten naisten joukossa.

”Äidin poismeno tuntui kipeältä varsinkin silloin, kun muut tytöt puhuivat äitinsä tekemisistä. Minulla oli aina silloin tyhjä tunne sisimmässäni. En voinut jakaa heidän kokemuksiaan. Jäin jotenkin sivusta seuraajaksi ja tarkkailijaksi. Tämä sivullisuuden tunne on ollut matkassa koko elämän ajan.”(31, 61v, 12v)

Kuten aiemmin sanottu jokainen äidittömyystarina oli erilainen, ja äidittömyyskin saatettiin kokea nyt aikuisena vahvuutena tai heikkoutena, josta selviytyminen on ollut todella vaikeaa. Myös onnettomia kohtaloita mahtui kirjoittajien joukkoon: *”Miten olen selvinnyt tästä kaikesta – en mitenkään”* (75, 43v, 11v). Yleensä äidittömyys merkitsi naisille sekä vahvuutta että heikkoutta. Paljon on ollut huonoja aikoja ja vaikeita elämäntilanteita ilman äitiä, mutta aikuisena äidittömyyttään katsoo jo eri tavalla ja etsii siitä myös myönteisiä puolia: *”jos jotain hyvää halutaan nähdä, olen tullut erittäin vahvaksi - sairastunut vahvuuteen, kuten sanotaan”* (29, 40v, 10v).

Kirjoittajien joukossa oli myös kahdeksan kirjoittajaa, joiden äiti ei ollut kuollut lapsuudessa. He olivat kuitenkin kokeneet menettäneensä äidin. Oletan heidän kirjoittaneen minulle kirjoituspyyntöni muotoilun vuoksi (ks. luku 5.3.2) ja myös siitä syystä, että äidin menetys (ilman kuolemaa) on ollut merkittävä tapahtuma heidän elämässään. Naiset olivat kokeneet menettäneensä äidin useasti syystä. Osa näistä naisista oli menettänyt äitinsä kuoleman kautta, mutta vasta aikuisiällä, joten he eivät kuuluneet tutkimukseni kohdejoukkoon. Kaikki äitinsä aikuisiällä menettäneistä naisista ikävöi äitiään ja koki äitinsä kuoleman suurena suruna elämässään. Äiti oli menetetty myös silloin, kun tämä oli luopunut tyttärestään lapsuudessa ja antanut tämän pois tai äiti oli poissa tyttären elämästä vanhempien avioeron tai äidin mielisairauden vuoksi. Nämä naiset olivat nähneet äitiään lapsuudessa tai aikuisenakin ja he kokivat, että äidin menetyksellä oli vaikutusta heidän elämäänsä. Mielikuvat omasta äidistä olivat osittain ristiriitaisia ja äiti saatettiin kokea vieraana ja etäisenä. Vaikka edellä mainitut kirjoittajat eivät kuulu tutkimukseni kohdejoukkoon, ovat heidän käsityksensä omasta äidistä, joka ei kuollut lapsuudesta, sinällään mielenkiintoisia ja huomionarvoisia.

6.2 Menetetyn äidin muistelemine

Tässä ja seuraavassa alaluvussa keskityn tarkastelemaan niitä kirjoituksia, jotka sisälsivät muistoja äidistä ja jotka otin tarkemman käsittelyn kohteeksi. Yhteistä näille kaikille kirjoituksille oli, että naisen elämäntarinan yksi keskeinen juoni oli lapsuudessa menetetyn äidin ja äidin tekojen muistelemine. Tässä alaluvussa kuvaan, miten naiset äitiään muistelivat kirjoituksissaan ja miten muistelemine kuljetti naisten elämäntarinaa. Näin alan jo hahmottelemaan naisen äitimuiston luonnetta ja sisältöä äidittömän naisen elämäntarinassa.

Lukiessani naisten elämäntarinoita huomasin, että menetetyn äidin muistelemine kirjoittamalla oli usealle naiselle mieluinen tehtävä. Vaikka muistojen, kokemusten ja tuntemusten muuttaminen kirjoituksen muotoon tuntui hankalalta, *”en koe itseäni kirjoittajaksi enkä oikein tiedä, osaanko kuvailla tuntemuksiani sanoin”* (91, 55v, 7v), silti muistelemine haluttiin tehdä. Tuija Saresman (2007, 176) tutkimissa omaelämäkerrallisissa surukirjoituksissa tuli myös esille ihmisen halu muistella kuollutta. Surevan ei tarvitse unohtaa, vaan on lupa muistella ja muistaa kuollutta. Naiset kertoivat, että kirjoituspyyntöni lehdessä tai Internetissä oli herättänyt lapsuuden muistoja heissä: *”luettuani kirjoituksesi, tulvahti monia muistoja lapsuudestani ja nuoruudestani”*(79, 56v, 6v) ja he halusivat tai heillä oli tarve kirjoittaa muistoistaan minulle. Kirjoituspyyntöni oli toiminut motiivina heidän muistelulle: *”Luin ilmoituksesi ... ja heti tuli olo että pakko kertoa oma tarinani”* (52, 27v, 12v).

Furman (1974, 26) toteaa, että vanhemman kuolema jää lapsen kasvaessakin joillain tavalla osaksi lasta. Lapset iästään huolimatta yleensä muistavat menetetyn vanhempansa ja kokemukset tämän kanssa (mt., 23). Furman (mt., 56) huomasi tutkiessaan vanhempansa menettäneitä lapsia, että jokainen lapsi säilytti vanhempansa kuvan muistoissaan eikä pyrkinyt tuhoamaan sitä. John Bowlby (1980, 285) toteaa myös, että lapsi ei unohda menetettyä vanhempaansa ja muistaa tämän hyvin, etenkin saadessaan muilta ihmisiltä rohkaisua ja apua muistelemisessa. Tässä hyvin varhain äitinsä menettänyt tytär muistaa äitinsä edelleen ja kertoo, että myös muut muistavat hänet: *”Äitiä ei ole unohdettu. Hän elää koska meitä jäi monta häntä muistamaan, hän jätti suuren aukon ja koska oli hyvä ja rakastettu”* (20, 26v, 3v). Äidittömyydestään kirjoittanut Katariina Eskola (1997) on todennutkin, että vaikka äidin kuolemassa on kulunut jo puolivuosisataa, hän edelleen konstruoi äitiä ja äidin elämää uudelleen.

”*Kallein MUISTO on ÄITI*” (75, 43v, 11v), toteaa eräs naisista ja ilmaisee samalla, mitä muisto äidistä merkitsee tyttärelle. Voghtin (1999, 179) mukaan äidittömien tyttärien suremisen tavoite oli yhdistää muisto ja mielikuva äidistä sekä äidin kuoleman seuraukset heidän nykyiseen elämäänsä. Tämä ei tarkoittanut tyttärille, että äidin kuolemasta olisi päästävä yli tai äidin kuolema oikeutettaisiin, mutta sen kanssa opittiin elämään (mt., 159). Näin muistot äidistä ovat merkittävässä asemassa tyttären suruprosessin läpikäynnissä.

Kun läheisensä menettänyt surija jatkaa elämäänsä menetetty läheinen muistoissaan, voi tätä aikaa nimittää sisäistämisen ajaksi. Tällöin voidaan katsoa tyttären sisäistävän menetetyn äidin osaksi omaa elämäänsä muistellen yhteistä aikaa ja käyden läpi tunteitaan yhä uudelleen. Sureminen ei ole enää tyttären elämässä niinkään hallitseva tekijä, vaan se tapahtuu enemmänkin muistojen ja tunteiden kautta. (Ks. Kyyrönen 1986, 132–134.)

Muistin psykologian muotoutumisessa modernin ajan vallitseva uskomus on ollut, että ihmisen elämässä muutos voi tapahtua vain täydellisellä irtautumisella menneisyydestä. Menneisyys on nähty aina taakkana ihmiselle. (Middleton & Brown 2005, 177–179.) Osalle kirjoittajista menetetyn äidin muisteleminen toi selvästi surun ja ikävän tunteet pintaan:

”Olisi niin paljon kerrottavaa, mutta en nyt juuri jaksa, koska tulee niin ikävä, vieläkin näin monen vuoden jälkeen.” (35, 62v, 12v)

”Kyllä on ollut kyyneleitä. Mitä muutakaan olisi ollut, jos menetettyä äitiä muistelee. Voitko saada keneltäkään iloista muistelua?” (61, -, 8v)

Äidin menetys ja sen muisteleminen sekä oman lapsuuden muisteleminen oli hyvin tunnepitoista ja surun täyttämää. Silti näistä kirjoituksista ei välity tunne, että menneisyys olisi pelkkä taakka naisille. Äidin kuolema oli ja on edelleen surullinen asia, mutta yleensä äidistä itsestään oli hyviä muistoja. Ben Furmanin (1997, 54–55) mukaan ihmisen mieleen syntyy muisto tämän kohdatessa jonkin järkyttävän tapahtuman elämässään. Muisto voi olla taakka, jos sen mieleen palauttaminen tuo esiin raivon, häpeän tai syyllisyyden tunteita. Toisaalta muisto voi olla voimavarana, jos siihen liittyy ylpeyttä. Ihmisen voi muistella vaikeita lapsuuden kokemuksia ylpeyttä tuntien huomioimalla keinot, joiden avulla hän on voittanut vaikeudet (mt., 60).

Tuija Saresma (2007, 177) huomauttaa väitöskirjassaan, että vaikka muistamiseen sisältyy vuosienkin kuluttua surua, menetetyn muisteleminen ei silti ole tuskallista: *”Itkeskelin monena iltana, kun mietin mitä kirjoittaisin, ja nyt, kun asia etenee on jo monta nenäliinaa*

kastunut, mutta tämä tekee hyvää” (72, 54v, 9v). Muisteleminen voi olla helpottavaa sen vuoksi, että menetetty läheinen on tällöin läsnä muistojen kautta (Saresma 2007, 177). Naisten elämäntarinoissa muisteleminen ja muistoista kirjoittaminen osoittautui lopulta helpottavaksi kokemukseksi.

”Huomasin tätä kirjoittaessani, että itse olen jotenkin helpottunut – enhän aiemmin ole näin Äitiäni muistellut. Kirjoittamalla asiat jotenkin saavat erilaisen ulottuvuuden ja merkityksen.” (79, 56v, 6v)

Muistelun antama helpotuksen tunne voi liittyä siihen, että kertomalla tarinan ihminen antaa merkityksen tapahtuneelle. Yhtenäinen tarina luo järjestystä katkelmallisiin elämäntapahtumiin. Omaelämäkerran kertominen voi olla kasvattava ja parantava kokemus. (McAdams 1993, 32.) Toinen syy voi olla, että Saresman (2007, 178) mukaan omaelämäkerta ei pakota pääsemään yli surusta ja unohtamaan menetettyä. Saresma (mt., 178) pitää kirjoittamista nykykulttuurissa sallittuna keinona muistella yhteisiä hetkiä kuolleen kanssa.

Kertoessaan itsestään ja muistellessaan äitiänsä naiset keskustelevat oman elämänsä, omien kokemuksien ja omien muistojen kanssa. Elämäntarinaansa kertoessaan naiset rakentavat sitä nykyhetkestä taaksepäin katsoen. (Heikkinen 2000.) Naisten elämäntarinoissa muistot äidistä tuotetaan nykyhetkessä, mutta niissä oli selvästi läsnä menneisyys.

”Koen arvokkaaksi että näin vanhetessani saan paljon aikaa olla yksin, miettiä elämäni, lapsuus ja äiti ovat niin kirkkaina ja lohduttomina läsnä, joskus todellisempaa ja lähempänä kuin nykyisyys.” (120, 69v, 15v)

Aikuinen kertoo muiston lapsen näkökulmasta, juuri siinä hetkessä menneisydessä, mitä eli ja tunsu tuolloin. Vaikka kirjoituspyynnössä kysyin, miten kirjoittaja muistaa äitisi nyt, silti naiset kirjoittivat pääosin eläen menneisydessä ja eläytyen menneisyyteen: *”Saitpa pyynnölläsi minut jälleen kerran elämään lapsuuttani uudelleen”* (26, 83v, 12v).

6.3 ” Olen unohtanut paljon asioita äidistäni, mutta muistan hänet...”

Lukiessani naisten muistelukertomuksia äidistään huomiota herätti kirjoittajien tapa kommentoida muistamistaan ja muistamattomuuttaan. Syventyessäni tähän aloin löytää kertomuksista runsaasti kirjoittajien kommentteja omasta muistelemisestaan ja muistoistaan.

Tämä muistamisen ja muistojen kommentointi liittyi keskeisesti äitimuistoon, sillä juuri siitä kertovissa kohdissa kirjoittajat kertoivat, mitä muistavat äidistään ja millaisia nuo muistot ovat. Nimesin tämän teeman Anni Vilkon (1997, 166–167) ajatusten mukaisesti elämäntarinoiden metakommunikatiivisiksi kertomusjaksoiksi. Vilko (mt., 177) viittaa metakommunikatiivisuudella omaelämäkerran osuuksiin, joissa kirjoittaja kommentoi ja arvioi itseään muistelijana ja kirjoittajana. Näissä osuuksissa kirjoittaja kommentoi muistelemisen tapahtumaa ja kertomusta, joka perustuu elämäkertamuisteluun sekä tämän koko prosessin merkitystä kirjoittajalle (mt., 166).

Metakommunikatiivisuus muistelemisen yhteydessä tarkoittaa, että naiset kommentoivat muistamistaan elämäntarinoissa. Tarinoiden metakommunikatiivisissa kohdissa ei kerrottu niinkään muistojen sisällöstä, vaan kerrottiin, mitä muistetaan ja mitä ei, miten muistetaan ja miten paljon sekä kuvailtiin, millaisia kirjoittajan muistot ovat. En kuitenkaan lähtenyt diskursiivisesti analysoimaan näitä kohtia, vaikka sekin olisi ollut mahdollista, vaan tarkastelin metakommunikatiivista puhetta suhteessa äitimuistoon.

Oman muistelemisen kommentointi oli selkeimmin havaittavissa muistamattomuuden osalta. Äidin ja äidin tekojen muistamista ei sinällään juurikaan kommentoitu, vaan muistamisen kohdissa kerrottiin suoraan muistojen sisällöstä. Kirjoittajan muistamattomuus (se, ettei muista äitiä ja äidin tekemisiä ollenkaan tai vain vähän) aiheutti tarinoissa metakommunikatiivista kommentointia. Seuraavissa otteissa käy hyvin ilmi, miten kirjoittaminen on aktivoanut heitä muistelemaan äitiänsä ja silti muistot ovat vähäisiä:

”Näin, kun pysähtyy miettimään, mitä asioita muistan äidistä, tuntuu oikein kummalliselta, että noita muistoja on niin vähän.” (73, 55v, 8v)

”Kun tässä yritän palauttaa mieleeni muistikuvia hänestä, ymmärrän, että niitä on sittenkin vähän.” (24, 70v, 10v)

Korkiakangas (1999) esittääkin, että muisti on osa arkipäivää eikä sen merkitystä omaan elämään yleensä ajatella. Vasta unohtaessa jotakin muistin merkitys tiedostetaan. Muistamattomuus ja unohtaminen näyttivät askarruttavan kirjoittajia ja usein muistamattomuuteen liittyikin kirjoittajan omaa pohdintaa siitä, miksi hän muistaa niin vähän.

”En muista kuin muutamia tapahtumia tai tilanteita ”elävästi” joissa äitini on mukana, ja lähinnä ne liittyvät aikaan kun olin noin 5-8-vuotias. Nyt kun muistelen ja ajattelen oikein tarkkaan lapsuuttani, tulee mieleeni lähinnä muistoja isästäni, ja äidinäidistäni, jonka luona olin hoidossa ennen koulun

aloittamista ja myös ala-asteikäisenä aina koulupäivän jälkeen.. En tiedä johtuuko se siitä, että olen aina ollut ”isän tyttö” vai siitä, että muistoni äidistä ovat painuneet /olen painanut pois mielestä... ” (2, 28v, 12v)

”Muistan äidistä ja meidän elämästä ennen äidin kuolemaa yllättävän vähän. Voisiko se johtua shokista?” (3, 42v, 12v)

Saarenheimo (1997, 88) ei havainnut vapaamuotoisessa ryhmämuistelutilanteessa muistamisen ongelmakohtiin liittyvää metapuhetta, sillä muistamisen tarkkuus ei ollut siinä keskeinen tavoite. Saarenheimo (mt., 88) arvelee, että erityisesti tiettyä asiaa muistelemaan pyydettyessä metapuhe lisääntyisi muistamisen ongelmakohdissa. Tämä seikka on juuri havaittavissa tutkimissani naisten elämäntarinoissa, joissa pyysin heitä muistelemaan yhtä asiaa, äitiään. Vähäiset ja hatarat muistot äidistä aiheuttivat metakommunikatiivista pohdintaa.

Middleton & Edwardsin (2005) esittämä ajatus muistojen jatkuvasta läsnäolosta ihmisen kokemuksessa on mielenkiintoinen suhteessa kaikkeen edellä mainittuun. Heidän mukaan muistaminen ja unohtaminen ovat toisistaan riippuvaisia tapoja aktualisoida kokemus ja ne molemmat ovat koko ajan läsnä kokemuksessa (Middleton & Edwards 2005, viii & 232). Muisto on menneisyyden kokemus kokonaisuudessaan ja se on läsnä kokemuksessa koko ajan. Tällöin ei tarvitse kysyä, miten muisto säilytetään, vaan on kysyttävä, miten muisto voi unohtaa tai viedä taka-alalle. Muistoa ei voi ottaa esille aina, kun muistellaan. (Mt., 229.) Tästä näkökulmasta katsottuna unohtamista ja muistamattomuutta ei tulisi nähdä ollenkaan ongelmina vaan ne nimenomaan mahdollistavat muiston ja kokemuksen.

Naisten käsittelevät muistamattomuuttaan elämäntarinoissaan kertoen, etteivät muistaneet äidistä juuri mitään tai muistivat vain vähän. Muistissa oli usein yksi tai muutama tapahtuma, jossa äiti oli mukana. Tällöin äidistä itsestään ihmisenä tai ulkonäöstä ei saatettu muistaa mitään.

”En muista äitiäni ollenkaan, miltä hän näytti tai miten hän puhui, minkälaisia vaatteita käytti. En edes valokuvista ole koskaan voinut palauttaa häntä mieleeni. ... Muistan kaksi tapahtumaa joihin äitini liittyi.” (77, 69v, 7v)

Osa naisista taas muisti äidin ulkonäön tai olemuksen ja heillä oli jonkinlainen mielikuva äidistä, mutta he eivät muistaneet mitään tilanteita tai tapahtumia äidin kanssa.

”Parhaiten muistan äidin olemuksen. Se oli pehmeä ja hellä, hennon kiharat hiukset, iloinen nauru, häivähdys huolta. Ihmeellistä kyllä, mutta hänen terveyteensä liittyviä ongelmia en muista.” (111, 55v, 11v)

Metakommunikatiivisen kommentoinnin esiintymistä muistamattomuuden ja muistamisen ongelmakohdissa vahvistaa havaintoni siitä, että kirjoittajat eivät niinkään kommentoineet muistamistaan, vaikka muutama totesikin, ”*ettei muistot äidistä unohdu koskaan*” ja ”*muistot äidistä piirtyvät mieleeni selkeästi*”. Selvissä muistamisen kohdissa äitimuiston luonnetta kuvailtiin. Useimmiten ”*äidistä on jäänyt hyvä mielikuva*” ja ”*äidistä itsestään on vain hyviä ja kauniita muistoja*”. Metakommunikatiivisissa kohdissa, joissa muistoja luonnehdittiin, kerrottiin usein niiden olevan ihania, valoisia ja iloisia muistoja. Kuten yksi kirjoittaja sanoikin, että ”*mitään negatiivista ei ole jäänyt mieleen*”.

Naisten elämäntarinoissa erottuivat toisistaan muistot, joita toiset olivat kertoneet äidistä niistä muistoista, jotka olivat naisen omia. Tutkimukseni kohteena olivat omakohtaiset muistot äidistä ja miten ne mahdollisesti välittävät kollektiivista äidinkuvaa. En kuitenkaan oleta, että omat muistot olivat syntyneet ilman toisten ihmisten kertomuksia ja muistoja, vaan toisten kertomukset vaikuttavat omakohtaisten muistojen syntyyn. Alussa esittelemäni teoreettisen viitekehyksen mukaisesti tutkimuksessani oletetaan, että yhteisön muistot voivat kietoutua yksilön muistoon ja omaelämäkerralliseenkin muistoon voi liittyä toisilta kuulemia muistoja.

Erittelin toisistaan kuitenkin kirjoituksista sellaiset muistot, joissa kirjoittaja selvästi kertoo muistojen olevan toisilta kuultuja yksilöllisistä muistoista. Mutta selvän rajan vetäminen toisten ja omakohtaisten muistojen välille on vaikeaa eikä ole niin yksiselitteistä, kuten eräs kirjoittajista toteaa: ”*On vaikea ihan varmasti tietää, mitkä muistot ovat omiani ja mitkä niistä ovat muodostuneet toisten kertomista muistoista*” (64, 59v, 4v).

Korkiakankaan (1996, 36) mukaan äskettäin tapahtuneet ja voimakkaita tunteita herättäneet kokemukset saatetaan muistaa yksityiskohtaisesti, mutta ajan kuluessa muistot voivat sulautua toisiinsa ja yksilön muistoihin voi sekoittua toisten ihmisten kertomien, samankaltaisten muistojen asioita. Yksilöllisiä muistoja jaetaan toisten ihmisten kanssa ja niihin suodattuu kollektiivista muistiainesta. Kertojalle merkityksellisten elämäntapahtumien muistoihin sekoittuu monenlaista muistiainesta. Näin yksilöllinen muisto sisältää muutakin kuin omakohtaista muistiainesta. (Mt., 36.) Silti muistelu itsessään on aina yksilöllinen prosessi, ja tähän prosessiin vaikuttavat useat muistelun hetken ja muistettavan tapahtuman ja ajankohdan seikat. Lähtökohtana on konstruktivisuus, jolloin jokainen muistelija luo oman totuuden yhteisestikin koetuista tapahtumista. (Korkiakangas 1999.)

Usea kirjoittaja tiedostikin sen, etteivät kaikki heidän muistonsa äidistä olleet omia vaan esimerkiksi äidistä otetut valokuvat kirjoittavat äidin muiston: ”*Muistoni äidistäni liittyvät aika vahvasti valokuviin, joita minulla perheestämme on*” (2, 28v, 12v). Lisäksi toisten ihmisten kertomat tarinat ja muistot äidistä ovat muokanneet äidin muistoa.

”Muistikuvat ovat välähdyksen omaisia pätkiä sieltä täältä. En muista ulkonäköä kunnolla, en kasvon piirteitä tai ääntä. Voi olla, että muiden kertomat asiat ja valokuvat ovat muokanneet muistikuvia. Valokuvista katsoo melko tuntematon ihminen.” (28, 49v, 6v)

Usein toisten muistot ja tarinat äidistä ovat olleet tukemassa ja vahvistamassa naisen omakohtaista muistikuvaa äidistä.

”On ollut uskomatonta kuunnella heidän kertovan siitä, millainen Äitini oli. Hänestä on tullut minulle jollain tavalla elävä ja muistikuvani ja käsitykseni hänestä on saanut vahvistusta molempien tätieni kuvailuista.” (79, 56v, 6v)

Muistot ovat kertojalle itselle todenmukaisia, eikä hän kyseenalaista niiden totuudellisuutta. Korkiakangas (1999) on todennut, että muiston palautuessa mieleen, se eletään uudelleen ja tähän muisteluun liittyy vahvasti tunne siitä, että muistettu asia on totta. Muistojen kertojalle itselle on myös tärkeää, että muistot tunnistettaisiin tosina eikä niitä epäiltäisi (Saarenheimo 1997, 99).

”Hän ei ehtinyt elää tarpeeksi kauan. Hän oli täydellinen äiti, en koskaan ole törmännyt enää elämäni varrella niin upeaan ihmiseen. Nyt kaikki ajattelisivat että tietenkin minä muistan äitini näin ja koen hänestä näin. Mutta ei, se on totuus.” (52, 27v, 12v)

On huomioitava, kaikki analyysiin valitsemani kirjoitukset sisälsivät muistoja, oli niitä sitten vähän tai paljon, joten niin sanottua täydellistä muistamattomuutta ei tarinoissa tullut esille. Tosin kirjoittajat olivat jo unohtaneet monia asioita lapsuudestaan, ja tämän seikan monet heistä kertoivat tiedostavansa. Silti jokaisella kirjoittajalla oli ainakin yksi muisto, liittyi se sitten äidin kuolemaan, äidin olemukseen tai äidin tekoihin.

Kirjoittajat kuitenkin käsitelivät paljon muistelemistaan metakommunikatiivisesti. Tietysti se voi johtua siitä, että pyysin kirjoittajia nimenomaan muistelemaan ja halusin tutkimukseeni muistoja, joten he kirjoittaessaan kommentoivat minulle, oletetulle lukijalle, mitä ja miten he muistavat. Naiset eivät kuitenkaan kerro, miksi he kirjoittavat juuri tietyt muistot tarinaansa eivätkä muita. Vastaavasti Vilkon (1997, 202) keräämissä naisten omaelämäkerrallisissa muistoissa kertojat eivät myöskään pohdi, miksi juuri tietty muisto on jäänyt heidän

mieleensä. Vilkko (mt., 202) arvelee kerrotulla muistolla kuitenkin olevan tärkeä kirjoittajan identiteettiä vahvistava paikka hänen elämässään.

En käsitellyt tarkemmin niitä kirjoituksia, jotka eivät muistaneet äidistä mitään tai muistoja oli hyvin niukasti, pääasiassa vain äidin kuoleman tai sairastumisen osalta. Silti lapsen iällä, silloin kun äiti menetettiin, ei näyttänyt olevan mitään merkitystä sen suhteen, miten paljon he äidistään muistivat. Osalla vanhemmista lapsista (7-10v) ei saattanut olla lainkaan muistoja äidistä. ”*Olen usein miettinyt, miksi en muista äidistä kovinkaan paljoa, kyllähän 7 vuotiaan pitäisi muistaa*” (91, 55v, 7v). Äidin voi kuitenkin muistaa paljon nuorempana äitinsä menettänyt. ”*Äitini kuoli rintasyöpään ollessani 3-vuotias. Muistan hänestä yllättävän paljon*” (20, 26v, 3v). Tämän ikäkysymyksen tarkempi tutkiminen rajautuu tutkimukseni ulkopuolelle. Suurimmalla osalla äidin menetys on ollut suuri menetys huolimatta siitä, etteivät he siitä tai äidistään muistaisivatkaan mitään. Tutkimukseni keskittyessäni varhain menetetyn äidin muiston selvittämiseen, siirryn seuraavaksi tämän päätutkimusongelman ratkaisemiseen.

7 ÄIDITTÖMÄN NAISEN ÄITIMUISTO JA SIITÄ VÄLITTYVÄT ÄITIYDEN KÄSITYKSET

Seuraavaksi siirryn varsinaisten tutkimusongelmieni selvittämiseen. Tarkastelen naisten äitimuistojen luonnetta ja sisältöä edeten aiemmassa vaiheessa muotoilemieni teemojen pohjalta. Teemat ovat eräänlaisia johtolankoja, jotka vievät minut syvemmälle tutkimaani ilmiöön ja auttavat minua ratkaisemaan tutkimusongelmani. Etenen seuraavassa teema kerrallaan ja kerron kaiken mahdollisen, mitä naisten elämäntarinat siitä paljastivat. Jokainen teema paljastaa äitimuistosta jonkin yhden puolen. Nimesin varhain menetettyyn äitiin liittyvien muistojen kokonaisuuden äitimuistoksi, jonka sisältö on koottu aineiston ehdoilla. Yritän systemaattisesti kehittää kertomusta, joka esittää kaikki muotoilemani teemat pysyen kuitenkin samalla uskollisena kokemuksen olemukselle.

Äidittömän tyttären äitimuisto koostui neljästä teemasta eli äitimuiston ulottuvuudesta, jotka nimesin seuraavasti: muistoja äidin menetyksestä, muistoja äidistä henkilönä, muistoja äidin teoista ja muistoja omasta suhteesta äitiin³ (ks. Liite 5). Äitimuiston eri muistopuolet liittyvät tiiviisti yhteen, sillä kukin muisto vaikuttaa toisen muiston sisältöön ja lopulta koko äitimuiston muodostumiseen, kuten seuraavissa alaluvuissa tulen osoittamaan. Näiden teemojen kautta pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni: Millainen on aikuisen tyttären muisto varhain menetetystä äidistään? On kuitenkin muistettava, että kokemuksen merkitys on moniulotteinen ja monikerroksinen. Ilmiön merkitystä ei voi koskaan puristaa yhteen kuvaukseen (Van Manen 1997, 78). Tässä tutkimuksessani esittelemäni äitimuiston eri ulottuvuudet eivät voi kattaa koko kokemusta. Ne kertovat vain siitä, mitä minä tulkitseen ja juuri tällä aineistolla. Kaikki kokemuksen muisteluthan ovat jo valmiiksi muutoksia noista

³ Käytän äitimuiston osista nimenomaan muotoa muistoja jostain eikä muistot. Haluan tällä sanavalinnalla osoittaa, että naisten elämäntarinoissa esiintyi vain muistoja, joita kirjoitushetkellä on haluttu kertoa eikä niissä esiintynyt suinkaan kaikki mahdolliset muistot.

alkuperäisistä kokemuksista (Van Manen 1997, 54) ja ne ovat kirjoittajien tulkintoja. Minä tutkijana tulkitsen jo valmiiksi tulkittua.

Tutkimukseni tavoitteena on myös selvittää, miten kulttuuriset käsitykset äitiydestä kietoutuvat yksilöllisiin muistoihin äidistä, kun äiti ei ole moneen vuoteen läsnä tyttären elämässä. Haluan selvittää, miten yksilöllisistä äitimuistoista välittyy kulttuurin äitiyskäsitykset. Tähän pyrin asettamalla yksilölliset äitimuistot vuoropuheluun kulttuurin äitiyskäsitysten ja äitiyteen liittyvän kirjallisuuden kanssa. Käytän pääasiassa kotimaista kirjallisuutta ja tutkimuksia verratessani äitimuistoa äitiyskäsityksiin. Tämän tein sen takia, että tutkimukseni paikantuu suomalaiseen kulttuuriin ja äidittömän naisen äitimuisto on rakentunut suomalaisessa yhteiskunnassa, missä vallitsee suomalaiset äitiyskäsitykset ja -uskomukset.

Esittelen analyysini tulokset teemoittain enkä elämänvaiheittain. Tämä lähestymistapa tosin johtaa monien vastaajien elämän pilkottuun esittämiseen. Tutkimukseni tarkoitus ei tosin olekaan äidittömien naisten elämänselityksen esittäminen vaan äidittömien naisten äitimuistojen sisällön selventäminen, mikä johti tämänkaltaiseen esitystapaan. Vaikka etenen teemoittain esitellen muiston eri puolia, yritän samalla tehdä oikeutta naisten elämäntarinoiden kokonaisuudelle.

7.1 Muistoja äidin menetyksestä

Äidittömän tyttären äitimuiston keskeinen osa on muistot äidin viimeisistä hetkistä. Tarkastelemissani 75 elämäntarinassa äidin kuolema, sitä edeltänyt äidin mahdollinen sairastaminen, hautajaiset ja viimeinen kohtaaminen äidin kanssa muistetaan erityisen hyvin, ja tähän äitimuiston yhden puolen tarkasteluun siirryn seuraavaksi.

7.1.1 Äidin kuolemaan liittyviä muistoja

Kaikki kirjoittajat kertoivat tarinassaan jollain tavalla äitinsä kuolemasta. Tämä oli odotettua tutkiessani nimenomaan äidittömän tyttären elämäntarinaa. Äidin kuolemasta puhuttaessa keskiöön nousivat tyttärien muistot äidin kuolinhetkestä, viimeisestä kohtaamisesta,

hautajaisista ja mahdollisesta sairastamisesta, sillä ne määrittelevät hyvin paljon tyttären äitimuiston sisältöä. Muisto äidistä ei olisi samanlainen, jos äiti eläisi, joten äidin menetys on hyvin merkittävässä asemassa tyttären muistoissa ja vaikuttaa oleellisesti äitimuiston sisältöön ja luonteeseen.

Kuoleman kokemuksena ajatellaan yleisesti ylittävän sukupuolidikotomiat, mutta Tuija Saresma (2007, 21) esittää väitöskirjassaan, että kuolemaan liittyvät käytännöt ja emootiot ovat sukupuolittuneita. Saresma (mt., 184–185) ehdottaakin, että kuolemasta kirjoittaminen on sukupuolittunutta toimintaa. Taustalla tässä on ajatus, että kuolemaan ja suremiseen liittyvä kulttuuri on feminiininen. Näin voidaan ajatella, että naisten odotetaan olevan omalla alueellaan kirjoittaessaan kuolemasta ja surusta. Naiset kertoivatkin paljon äidin kuolemasta ja siihen liittyvistä tunteistaan, ja ne olivat merkittävä osa naisten elämäntarinaa.

Lisäksi elämäntarinoiden yksi keskeinen teema, äidittömyys, ohjasi naisia kirjoittamaan edes jollain tavalla äitinsä kuolemasta. Pieni osa kirjoittajista jätti maininnan tasolle sen, milloin ja mihin äiti oli kuollut ja keskittyi tarinassaan sen sijaan äidin muistelemiseen silloin, kun hän eli. Moni nainen kuitenkin kirjoitti äitinsä kuolemasta, sitä edeltävistä ja sen jälkeisistä tapahtumista paljonkin, joten tällä tapahtumalla näytti olevan suuri merkitys heidän elämäntarinansa rakentumisessa.

Yksi tarkimmin ja yksityiskohtaisimmin kuvatuista muistoista naisten elämäntarinoissa oli hetki, jolloin äiti kuoli. Tämä hetki tuli esille selvästi suuressa osassa kirjoituksia, jopa niissä joita en ottanut tarkemman analyysin kohteeksi. Naiset, jotka eivät välttämättä muista äidistä ja äidin tekemisistä paljon mitään, muistavat silti äidin kuoleman. Äidin kuolinhetki tuli muistoissa esille hetkenä, jolloin lapsi kuoli äitinsä kuolleen. Hyvin harva oli ollut lapsena äidin luona tämän kuollessa. Äidin kuolemasta kuuleminen on ollut monelle naiselle elämän käännekohta, jolloin elämä muuttui ja usein lapsuuden kuvattiin loppuvan juuri tuolla hetkellä, kuten aiemmin jo esitin (ks. 6.1). Useat naiset kertoivat muistavansa äidin kuolemanhetken tarkasti vielä aikuisenakin:

”Äitini kuoli kun olin juuri täyttänyt 13 vuotta. Muistan sen kuin eilisen”. (116, 27v, 13v)

”Tuo traaginen elokuinen päivä on mielessäni edelleen kuin eilinen ja näen sen edessäni kuvana ja muistan siitä kaiken.” (75, 43v, 11v)

Vastaavasti Eskola (1997) huomasi perehtyessään oman äidittömyyskokemuksensa ohella myös toisten naisten äidittömyyskokemuksiin, että äitinsä varhain menettäneellä on kuolemanhetken yksityiskohdat elävänä muistona läsnä. Myös Darlene L. Witte-Townsend (2002) kuvaa fenomenologisessa artikkelissaan oman äitinsä varhaista menetystä ja muistaa erityisen tarkasti sen kokemuksen, kun hän kuuli äitinsä kuolleen. Samalla tavalla naisten elämäntarinoissa äidin kuolemanhetkestä kerrottaessa nainen saattoi muistaa edelleen sen, milloin se tarkalleen tapahtui, kuka siitä kertoi ja miten, sekä missä hän itse oli, mitä teki tuolloin ja mitä hän tunsu kuullessaan äitinsä kuolemasta. Seuraavan naisen tarinassa kuvaillaan hyvin selkeästi yksityiskohtia myöten se hetki, jolloin hän kuuli äitinsä kuolleen. Tämä hetki on naisen muistoissa yksityiskohtaisen tarkkana vielä kirjoitushetkelläkin, vaikka kirjoittaja on 86-vuotias ja äidin kuolemasta on kulunut jo 73 vuotta:

”Olin aivan pois tolaltani. Muistan, kun olin pienellä vesilätäköllä pesemässä pyykkiä. Kuumensin vettä padassa, kaadoin veden kolmijalkaiseen punkkaan ja aloin tahkota pyykkiä laitaa vasten. Sitten laitoin kaikki valkoiset pyykit kiehumaan pataan, olin äidiltäni tämän oppinut. Sitten näin kun isä tuli läheisen kauppalan sairaalasta äitiä katsomasta. Hän seisotti pyörän siihen minun tyköni ja sanoi, että nyt ei ole äitiä enää. Vaikka tiesin, että äiti ei siitä enää selkene, se oli silti järkytys.

Aloin huuhdella pyykkiä raskain mielin. Tunsin silti koko ajan, että minun lähelläni oli joku. Lopulta sain pyykin huuhdeltua, ne kuivuivat pian koska oli heinäkuu, tarkalleen 24.7.1934. Kokosin pyykit piikkilangalta, koska juna meni aivan vierestä. Junamiehet aina vilkuttivat laihalle pyykkärille. Lähdin vetämään rattaita kotiin päin. Sitten tuli ihme, en nähnyt ketään vierelläni, mutta tunsin, että äiti veti koko ajan toisesta aisasta. Kun tulimme kotipihalle, äiti lähti pois, tietysti hän lähti taivasta kohti. Tämän jälkeen oli paljon helpompi jatkaa töitä ja mennä ilta-askareille.” (92, 86v, 13v)

Osa kirjoittajista ei osannut kuvailla edellisen esimerkin tarkkuudella äidin kuolinhetkeä, mutta sen sijaan sen hetken tunnelma osattiin kertoa. Kuolinhetkeä muistellessa useasta kirjoituksesta välittyi voimakkaasti juuri muistelijan sen hetkiset tunteet. Eskola (1997) toteaaakin, että äiditön nainen muistaa erittäin tarkasti sen hetken tunnelman, jolloin sai tietää äitinsä kuolleen. Muistot äidin menetyksestä olivat hyvin tunnepitoisia ja tuo tunne on edelleen läsnä äidittömän naisen elämässä.

”Tunnen vieläkin sen tuskan itsessäni, mitä koin silloin, kun tajusin todella, että olen menettänyt äidin lopullisesti.” (84, 54v, 8v)

”Mutta kun olin mummoni kanssa, tuli isä elokuisena aamuyönä kotiin äidin luota sairaalasta ja kertoi, että äiti on kuollut. Muistan ikuisesti tuskani ja suuren suruni.” (26, 83v, 12v)

Katvala (2001, 51) jakaa tutkimiansa muistokertomusten sisältämät tilannekuvaukset ja niiden kautta myös muistot selkeästi kahtia. Muistoissa tilanteet saatetaan esittää hyvin arkipäiväisinä ja silloin ne edustavat yleisiä muistoja. Toisaalta tilanteet voidaan kuvata hyvin tunnepitoisesti ja yksityisesti, ja tällöin kertoja itse on vahvasti läsnä. Tällaiset muistot ovat episodisia, henkilökohtaisia muistoja, joista välittyy vahvasti tunnelma ja eletty elämä.

Vaikka muistot tutkimissani elämäntarinoissa olivat pääosin hyvin tunnepitoisia, jakaantuivat ne Katvalan (2001) kertomusten tavoin kahtia, joskin ei niin selkeästi. Selkeästi naisten tarinoista välittyi kuitenkin vahva tunnepitoisuus äidin menetyksen hetkeä muistellessa. Muistoissa menetyksen hetken tunnetiloja ja tunteuksia kuvailtiin tuskaksi, suruksi, peloksi, ahdistukseksi ja shokiksi. Äidin kuolemaan liittyvät muistot edustivat selvästi tunnepitoisia ja henkilökohtaisia muistoja, joissa äiditön tytär itse elää muistoaan uudelleen ja eläytyy siihen.

Läheisesti äidin kuolinhetken muisteleminen liittyy muisto äidin kohtaamisesta tai näkemisestä viimeisen kerran. Naisten muistoissa hetki, jolloin äiti oli nähty viimeisen kerran ennen tämän kuolemaa, muistettiin myös erittäin selvästi.

”Sitten muistan kun minä ja sisko seistiin hellan ääressä, äiti käveli makuukammarista lähtien sairaalaan. Hän loi meihin lapsiinsa katseensa, se oli viimeinen. Muistoissa säilyy kuin eilinen päivä.” (48, 78,5v, 5v)

Usein äidin näkeminen viimeisen kerran liittyi hetkeen, jolloin äiti lähti sairaalaan eikä siltä reissulta tullut enää takaisin. Äidin sairaalaan lähtö kuvailtiin muutamassa kirjoituksessa erityisen tarkasti. Seuraavassa katkelmassa äidin sairaalaan lähtöä edeltävät tapahtumat ovat jääneet naisen mieleen:

”Se toinen hyvin elävä muisto on päivästä, jolloin äiti lähti sairaalaan eikä koskaan palannut. Musta, kapea hame oli ompelukoneen kuvun päällä prässättyinä. Sen päällä vaaleanpunainen silkkipusero. Katselin, kun äiti pesi hampaansa, kampasi kauniit luonnonkiharat hiuksensa ja... siinä vaiheessa minut on viety pois näkemästä äidin lähtöä. Se kauhea asia, äiti on mennyt valtasi minut kokonaan.” (123, 70v, 3v)

Tarkastellessani elämäntarinoita tarkemmin kävi ilmi, että naiset muistivat ja kuvailivat tarkasti joko äidin kuolinhetken tai viimeisen kohtaamisensa äidin kanssa. Kirjoituksissa kuvattiin erityisen tarkasti vain toinen näistä hetkistä. Vaikka nämä kaksi muistoa ovat eri tapahtumista, ne edustavat kuitenkin samaa asiaa naisen elämässä ja elämäntarinassa. Nämä

kaksi muistoa, niin äidin kuolinhetki kuin äidin näkeminen viimeisen kerran, ovat molemmat olleet juuri niitä hetkiä, jolloin tytär on kokenut menettäneensä äidin.

Osalle naisista muistot äidin hautajaisista olivat jääneet kirkkaana mieleen. Tällöin naiset kertoivat usein äidistä arkussa, jolloin äiti oli saatettu nähdä myös viimeisen kerran, mutta ei enää elävänä. Hautajaisiin liittyvistä muistoista välittyy usein se, että lapsi ymmärsi äidin kuoleman jollain tavalla vasta silloin. Ennen sitä moni ei ollut ymmärtänyt äidin poismenon lopullisuutta (ks. luku 6.1).

”Äidin hautajaisissa näin kun arkku avattiin, luulin että hän nukkuu sitten minulle tuli hätä kun laittoivat kannen kiinni ja alkoivat laskea hautaan. Se oli kova paikka, huusin ja vapisin.” (33, 78v, 5v)

”Sitten tuli hautajaiset. ... Siihen aikaan arkun kansi oli auki siunauksen ajan ja isä vei minua kädestä kiinni pitäen äidin arkun viereen. Silloin minulle vasta tuli hätä ja huusin suoraa huutoa, että äiti pois laatikosta, äiti vain nukkuu. Muistoksi jäi kuitenkin ihana kuva äidistä, hän nukkui siinä pieni hymy huulilla ja ihanan rauhallisen näköisenä, aivan kuin enkeli.” (124, 66v, 6v)

Muistot hautajaisista tiivistyvät siihen, miten synkkä ja surullinen tunnelma siellä on ollut. Usein äidin hautajaisista kerrottaessa arkku, jossa äiti on, nousee pääosaan. Äidin oleminen arkussa muistetaan hautajaisien muistokuvauksessa. Ehkä juuri arkkuun konkretisoituu se lopullinen menetys, joka lapsena kohdattiin ja näin se on muistoissa vahvasti läsnä.

Hyvin yksilölliset kokemukset synnyttävät juuri eloisia muistoja (Korkiakangas 1999). Muistot äidin kuolinhetkestä, viimeisestä kohtaamisesta ja hautajaisista ovat melkein myös lukijan tunnettavissa, sillä muistoista kerrotaan niihin vahvasti eläytyen ja muistelija itse kokee ne uudelleen. Näistä muistoista välittyy kertojan mennyt kokemus nykyhetkessä. Conwayn (1995, ref. Korkiakangas 1999) mukaan kertojan muistellessa aiemmin kokemat tunnetilat saattavat tulla hyvin aidon tuntuisina muistelijan mieleen. Tällaisia tunne- ja aistielämyksinä mieleen palautuvia muistoja kutsutaan juuri eloisiksi muistoiksi.

Eloisat muistot muistetaan hyvin elävästi ja yksityiskohtaisesti, sillä niillä on suuri henkilökohtainen merkitys yksilölle ja niihin liittyy paljon tunteita. Näin tällaisia muistoja on vaikea unohtaa. (Conway 1990, 87.) Tosin Korkiakangas (1999) uskoo eloisien muistojen konstruoituvan aina kerronta- ja muistelutilanteissa, joten niiden ei voi olettaa aina pysyvän samanlaisina. Naisten elämäntarinoista oli kuitenkin nähtävissä se, että muiston

henkilökohtainen merkitys on säilynyt aikuisikään saakka. Vaikka muisto sisällöltään muuttuisi kerrontatilanteessa, ei sen merkitys yksilölle muutu.

Muistot äidin kuolinhetkestä, viimeisestä kohtaamisesta ja hautajaisista olivat kertomuksia ainutkertaisista tilanteista (ks. Vilkkonen 1997, 202). Niissä kuvailtiin tarkasti jokaisen äidittömän naisen elämässä tapahtunutta ainutkertaista tapahtumaa, joka on henkilökohtaisesti koettu. Tosin myös näihin muistoihin vaikuttavat jossain määrin kulttuurin kollektiiviset käsitykset kuolemasta ja hautajaisista, että ne ovat tunnepitoisia ja erityisesti surun täyttämiä tapahtumia. Silti naisten tarinoista välittyy se, että menetyksen omakohtaisuus ja koskettavuus tekee äidin kuolemaan liittyvistä muistoista hyvin henkilökohtaisia.

Vaikka suurin osa naisista ei lapsena ymmärtänyt äidin kuoleman lopullisuutta, niin silti aikuisena juuri nuo lopullisen menetyksen hetket muistettiin erityisen selvästi. Muistot äidin menetyksestä ovat vahvasti läsnä äidittömän naisen elämäntarinassa ja niiden muistojen merkitys ymmärretään nyt aikuisena. Naisen muistot menetyksestä ovat osa hänen äitimuistoaan, sillä nuo muistot kertovat hetkistä, jolloin hänestä tuli äiditon. Näin nämä muistot ovat suunnanneet tyttären äitimuiston rakentumista. Äitimuisto on pitänyt luoda äidistä, joka ei enää ole läsnä.

7.1.2 Muistoja äidin sairastamisesta

Äidittömän tyttären muistot äidin sairastamisesta ovat myös hyvin tunnepitoisia, joskin se on suunnannut eri tavalla äitimuiston rakentumista. Äidin sairastaminen ennen kuolemaa osoittautui yllättävän yleiseksi tapahtumaksi naisten tarinoissa, ja tämän perusteella pystyin tekemään tulkintoja sairastamisen merkityksestä tyttären äitikuvaan.

”Muutama päivä synttäreitteni jälkeen hän alkoi olemaan heikompi ja huonovointinen. ... Hänellä ei ruoka pysynyt sisällä ja ei pystynyt kävelemään ilman apua. Muistan miten pelkäsin häntä silloin. En uskaltanut olla hänen vieressä ollenkaan. Hän näytti niin sairaalta ja poissaolevalta.” (16, 22v, 7v)

”Äidin sairastumisesta muistan sinisen oksennussangon sängyn alla. Kuinka sukulaiseni tulivat seurakseni ja äitiä talutettiin vessaan. Minua ahdisti enkä voinut keskittyä kirjaan. Äiti letkuissa tai muuten sairaan näköisenä sairaalassa. En halunnut olla siellä. Äidin päällä ei saanut kiipeillä ja hiuksista ei voinut kiskoa, koska päässä oli peruukki. Siksi kiipeilin ja kiskoin kahta kauheammin.” (20, 26v, 3v)

Edellisistä muistokuvauksista käy ilmi, miten äidin sairastaminen vaikutti tyttäreeseen lapsena. Lapsen tuntemukset äidin sairastamisesta ovat hyvin aistittavissa: pelkoa ja ahdistusta. Äiti koettiin poissa olevana ja vieraana. Äidin erilaisuuden kokeminen johtunee pääasiassa siitä, että äiti ei sairautensa takia pystynyt toimimaan kuten äidin odotetaan toimivan ja kuten lapsi olisi odottanut hänen toimivan.

”Kun äitini palasi sairaalasta, hänet eristettiin ”peräkammariin” sairastamaan, tartuntavaaran takia. Muistan monta kertaa olleeni ovenraossa kysymässä äidiltä jotain, mutta syyliä jota kaipasin, ei voinut olla. Ehkä äidin ”olemattomuuteen” ehti jo tottuakin ennen hänen kuolemaansa.” (25, 67v, 8,5v)

”Muistan vieläkin sen vierauden tunteen, kun äiti palasi kotiin Helsingistä ja hänen päänsä molemmat sivustat olivat kaljuina ja leikkausarvet näkyvissä. Hän tuntui täysin vieraalta ihmiseltä, kun näytin hänelle 1. luokan koulukirjoja.” (31, 61v, 12v)

Satu Katvala (2001, 50–61) huomasi tutkiessaan äitejä ja äitiyden uskomuksia eri sukupolvissa naisten muistojen avulla, että äidin poissaolo oli yksi keskeinen piirre monen naisen muistoissa. Katvala tutki sitä, miltä äidin poissaolo on tuntunut lapsesta, mitä ajatuksia ja tilanteita siihen liittyy ja mitä uskomuksia siitä esitetään. Muistot äidin poissaolosta olivat tunnelmaltaan jollain tavalla ikäviä ja koskettavia. Naisten muistoissa äidin poissaolo oli aina jotenkin vaikeaa riippumatta siitä, missä äiti oli silloin, kun oli poissa lapsen elämästä. Kuitenkin äidin poissaolo sairauden ja kuoleman takia näyttäytyi kuitenkin kaikista rankimpana kokemuksena lapsen näkökulmasta. (Mt., 58–59.)

Naisten elämäntarinoista on havaittavissa se, että äidin sairastaminen ennen kuolemaa jättää jälkensä tyttären äitimuistoon: *”Kuullessani sanan äiti, minulla tulee mieleen sairaus ja kärsimykset kovien kipujen kanssa” (109, 38v, 11v)*. Sairasta äitiä ei muistettu aivan samalla tavalla kuin muita, tavallisia äitejä. *”Äidin säryt jatkuivat ja minun oli hyväksyttävä se, että hän ei ollut tavallinen äiti” (35, 62v, 12v)*. Tosin äidistä usein oli myös hyviä muistoja ennen tämän sairastamista, mutta sairastaminen toi äidistä ja äidin teoista myös surullisia muistoja mieleen:

”Toisenlaisetkin äidinkasvat häilyvät jossakin muistini pohjalla. Pelaa veljeni kanssa noppapeliä lattialla, äiti makaa sängyssä peitteen alla. Äkkiä äiti valittaa tuskaisesti. Myös minä parahdan itkuun. Veljeni nopanheitto jää kesken. Jotain kamalaa tunnen olevan läsnä. Katson äitini tuskaisia kasvoja ja viattomana kysyn: ”Osaatko enää ollenkaan nauraa äiti?” äiti kääntyy minuun päin ja yrittää tuskaisille kasvoilleen hymyä.” (46, 68v, 4v)

Sonja Miettisen (2006) esittää väitöskirjassaan, että vanhemman kuolintapa vaikuttaa siihen, miten tytär kertoi vanhempansa kuolemasta. Vanhemman sairastamisella ennen kuolemaa on merkitystä tyttären kuolemakertomuksen kannalta. Myös omassa aineistossani muistot äidin sairastamisesta näyttivät vaikuttavan tyttären kertomukseen äidistä. Sairastamiseen liittyi usein hieman surumielinen kuva äidistä. Muistot äidin sairastamisesta olivat usein myös tyttären viimeisimpiä muistoja äidistä, joten ne ovat säilyneet hyvin selkeinä muistoina. Lisäksi tyttären muissa muistoissa, äidistä henkilönä, äidin teoista ja hetkistä äidin kanssa, oli nähtävissä äidin sairastamisen jättämät jäljet.

7.2 Muistoja äidistä henkilönä

Naisten elämäntarinoista oli selkeästi eroteltavissa muistokuvaukset äidistä. Erittelin äidistä kertovista muistoista sellaiset kohdat, joissa selvästi kuvailtiin äitiä henkilönä, persoonana tai ihmisenä. Muistoja äidistä henkilönä oli runsaasti ja tätä olin odottanutkin, olinhan sellaisen toivomuksen jo kirjoituspyynnössäni esittänyt. Muistokuvaukset äidistä henkilönä jakaantuvat moneen pienempään osaan, mutta ne ovat yhdessä luomassa kuvaa menetetyistä äidistä. Tämän äitimuiston puolen, joka kertoo muistoista äidistä henkilönä, auttaa jo hahmottamaan äitiyden kulttuuristen esitysten merkitystä äitimuistossa.

7.2.1 Yleistetty, arkinen äiti?

Kun äitiä muistellaan elämäntarinoissa henkilönä, hänestä kerrotaan harvoin yhden tilanteen perusteella, vaan hyvin yleisellä tasolla. Muisto äidistä henkilönä on ikään kuin muodostunut tyttären monesta kohtaamisesta äidin kanssa lapsuuden aikana. Tällaiset muistot ovat usein yleistettyjä muistoja, jotka ovat lukuisasti kertautuneita, toisiinsa sulautuneita muistoja (Vilkko 1997, 202). Seuraavasta katkelmasta käy hyvin ilmi, miten muistoa äidistä ei ole rakennettu vain yhden tilanteen pohjalta vaan se perustuu lukuisiin kertautuneisiin tilanteisiin:

”Äitini oli hyvin lämmin, rakastava, iloinen ja auttavainen. Hän oli myös hyvin tunteikas ja empaattinen. Äitini ei ollut ”liian aikuismainen” vaan osasi leikkiä ja hassutella. Hän toi tunteensa perhettämme kohtaan avoimesti ilmi ja kodissamme oli hyvin lämmin ja rakastava ilmapiiri. Äitini halusi aina osallistua ja auttaa muita, ja uskon, että hän usein laitto muiden tarpeet omiensa edelle.” (2, 28v, 12v)

Vilkko (1997, 203–204) on nimennyt ”yleistetyksi äidiksi” muistoissa esiintyvän äidin, joka omaelämäkerrassa on melkein kaikessa läsnä oleva ja usein mainittu hahmo nousematta kuitenkaan kerronnan keskiöön. Vilkon (mt., 203–204) tarkastelemissa naisten omaelämäkerroissa muistellusta äidistä ei tullut eloisaa, selväpiirteistä omaelämäkerrallista muistoa ja lisäksi äitiin liittyvät muistokuvaukset olivat harvinaisia. Äitiä muistellaessa kerronnan aineksina olivat usein yleistetyt muistot. Äiti kantoi tällöin idealisoivia, nostalgisia, jopa stereotyyppisiä mielikuvia.

Vilkon (1997, 197–198) tutkimissa naisten omaelämäkerroissa sekä äiti- että isähahmot muodostuivat hyvin stereotyyppisiksi ja vanhemmista kerrottiin pääosin sen kautta, miten he liittyivät kirjoittajaan ja hänen elämäntapahtumiin. Tässä tutkimuksessa äidittömien naisten elämäntarinoissa muisteltu äiti ei kuitenkaan jäänyt huomaamattomaksi ja epäselväksi hahmoksi, vaan useassa elämäntarinassa äiti esiintyy pääosassa kirjoittajan elämän rinnalla. Vaikka äidin muisto saa välillä hyvinkin yleistettyjä, idealisoivia piirteitä, rakentui äidistä myös hyvin selkeä ja vahva hahmo keräämissäni elämäntarinoissa.

Korhonen (1994) ja Vilkko (1997) ovat lisäksi huomanneet, että isä muistetaan tunnepitoisemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin arkinen ja neutraali äiti. Äiti jää ikään kuin ainaisen kotona olemisen, arjen ja läsnäolon vangiksi, kun taas isä on enemmän poissa ja harvat hetket isän kanssa muistetaan paremmin. Sitä vastoin Katvala (2001, 51) huomasi omassa tutkimuksessaan, että äidin poissaolon kerrontaa yhdisti seikka, että isistä ei juurikaan puhuttu vaan kerronnan keskipiste oli äiti. Äidin poissaolon kontekstissa tunteellisen muistelun keskiöön pääsi vain äiti itse. Myös äidittömien naisten elämäntarinoissa muistelun keskipiste oli menetetty, poissa oleva äiti ja muut elämäntapahtumat ja ihmiset esiintyivät toissijaisina.

Ensimmäinen, selkeä huomioni naisten elämäntarinoita lukiessani oli se seikka, ettei omasta äidistä kirjoitettu juurikaan mitään huonoa, ja vaikka ”*konkreettisia muistoja ei ole paljon, mielikuva todella ihanasta äidistä on vahva*” (80, 52v, 11v). Oma äiti muistettiin pääosin myönteisessä valossa, joskus jopa täydellisenä ja *lähes pyhimyksen veroisena*. Laurila (1996, 203) toteaa, että äiditön nainen voi muodostaa poissaolevasta äidistä ehjän mielikuvan ja juuri äidin kuolema korottaa äidin myyttiselle tasolle. Myös Aila Lukin (1999, 106) huomasi tutkiessaan äidittömiä naisia, että kuolleen äidin persoona voi saada hyvin nostalgisia ja ihannoituja piirteitä. Äidin kuolema antaa äidin persoonalle enkelimäisen sädekehän. Äitiä ihannoivia kommentteja ja muistoja löytyikin monesta äidittömän naisen kirjoituksesta:

”Äitini oli niin sanotusti aivan taivaallinen ihminen.” (16, 22v, 7v)

”Kuva hänestä on puhtoinen, siloinen ja yksinomaan kaunis. Äiti oli minulle pitkään lähes pyhimyksen veroinen.” (20, 26v, 3v)

*”Äiti oli lempeä, rauhallinen, herkkä, hassu, myötätuntoinen...
Ja mielestäni maailman paras äiti – tietenkin.” (41, 32v, 11v)*

”Hän oli täydellinen äiti, en koskaan ole törmännyt enää elämäni varrella niin upeaan ihmiseen.” (52, 27v, 12v)

”Kaiken kaikkiaan muistan äitini maailman parhaana äitinä.” (57, 53v, 10v)

Nousiainen (2004, 62) esittää, että kulttuuriset kertomukset äitiydestä kertovat yleensä ihanteellisesta äitiydestä. Äitiyden kulttuurissa kertomuksissa äiti jaetaan hyvään ja pahaan äitiin. Yleensä määritellään pääasiassa hyvää äitiyttä tai kyllin hyvää äitiyttä. (Mt., 62.) Katvalan (2001, 25) mukaan äitiyden uskomukset ovat kulttuurin erilaisia käsityksiä ja ajattelutapoja äitiydestä. Katvala tutki haastateltavien tarinoista välittyviä äitiyden uskomuksia. Yhteistä äitiyden uskomuksille oli, että ne liittyivät ideaaliseksi koettuun äitiyteen (mt., 78).

Vaikka ideaalinen äitiys ja siihen liittyviä uskomuksia kantava äitimyytti eivät täysin hallitse naisen elämää, ja osa naisista vastustaakin tällaista myyttistä ihannetta, hyödyntävät naiset silti myyttisiä aineksia äitiyttä tulkitessaan ja välttävät jollain tavalla myyttihahmon täydellisen rikkoutumisen (ks. Nopola 1991, 69; Nätkin 1997, 250). Katvalan (2001, 95) mukaan äiti halutaan vielä nykyaikana nähdä tietynlaisena, hyvänä tai jopa täydellisenä. Naisten elämäntarinoissa esiintyvä äidin hyvyys on juuri sitä, että hyvä äiti – puhe täyttää äitiin kohdistuvat kulttuurin odotukset (Lupton&Barclay 1997, 146, ref. Katvala 2001, 97). Hyvästä äidistä puhumiselle löytyy aina tilaa ja siitä on lupa puhua. Sen sijaan huonosta äidistä ei haluta puhua, joten se pysyy piilossa. (Katvala 2001, 97.)

7.2.2 Rakastava, mutta työtätekevä äiti

Äidin sisäiset piirteet ja luonne näyttävät olevan pääosassa naisten kuvaillessa äitiään. Äidistä kerrotaan hyvin myönteiseen sävyyn ja hänestä muodostuu hyvin **myönteinen mielikuva** tyttären muistoissa. Äidin kuvaillaan olleen *reipas, iloinen ja nauravainen* ihminen. Kun äitiä muistellaan ihmisenä, naiset kertoivat harvoin äidin ulkonäöstä. Ulkonäöstä mainitaan

useimmiten se, miten kaunis äiti oli. Äidin muista ulkoisista piirteistä kerrottaessa mainittiin muun muassa hymy, *rakastava katse* ja se, että hän oli *ystävällisen näköinen nainen*. Äidin ulkoisista piirteitä yksikään naisista ei kerro mitään kielteistä.

Äidittömien naisten tarinoiden keskeisimmät muistokuvaukset liittyivät äitiin, joka oli ollut **rakastava ja hoivaava**. Äidin kuvaillaan olleen *rakastava, lempeä, lämmin, välittävä, hellä, huolehtiva, suojelevainen ja turvallinen*. Naisella nähdään olevan ominaisuuksia, jotka tekevät hänestä äidillisen äidin. Äitiys on myös toimintaa, joka liittyy myös äidin ominaisuuksiin. (Nousiainen 2004, 62.) Vuoren (1991, 59) mukaan äidilliset kyvyt ovat sellaisia kykyjä, jotka liittyvät suhteisiin toisiin ihmisiin. Sara Ruddick (1982, ref. Nätkin 1997, 155) on sanonut, että äidillisen ajattelun ominaispiirteet ovat suojeleminen, lapsen kasvun vaaliminen ja lapsen kasvattaminen yhteisön hyväksymäksi. Naisten muistoissa äitiä kuvailtiin usein suoraan äidilliseksi tai muistossa kerrottiin äidillisestä äidistä tämän ominaisuuksien kautta:

”... hän oli hyvin äidillinen ja suojelevainen siis turvallinen, jollaisena hänet muistan.”(79, 56v, 6v)

”Muistan miten lämmin ihminen hän oli ja miten suuri sydän hänellä oli, kun hän rakasti, hän rakasti koko sydämellään.” (52, 27v, 12v)

Viimeisessä katkelmassa tytär mainitsee äidin rakkauden ohella äidin lämmön ja suuren sydämen. Katvalan (2001, 80) tutkimissa kertomuksissa naisellisina ja äidillisinä pidetyt määreet, lämpö, sydän ja sielu, toistuivat äitiä muistellessa. Äidittömien tyttärien kertomuksissa etenkin äidin lämpö korostui. Äidin lämpöön liittyi hyvin usein läheisyys: *”muistan hänet lämpimänä aina minua halaavana äitinä”* (37, 45v, 9v).

Naisten muistoissa piirtyy kuva rakastavasta äidistä: *”Muistan äitini hyvänä, turvallisena ja lapsiaan rakastavana”* (84, 54v, 8v) ja *”näin jälkeempäin ajatellen hän oli todella ns. hyvä äiti, rakastava, suojeleva ja innostava sekä leikki ja touhusi lasten kanssa paljon”* (76, 44v, 14v). Molemmissa sitaateissa rakastava, suojeleva ja turvallinen äiti liitetään hyvään äitiin. Hyvä äiti rakastaa ja suojelee lastaan sekä on läsnä ja lapsen turvana. Satu Perälä-Littusen (2004) tutkiessa väitöskirjassaan hyvää äitiyttä äidin rakkaus oli hyvää äitiyttä keskeisesti määrittävä tekijä. Hyvä äitiys ikään kuin alkaa rakkaudesta. Hyvä äiti on rakastava ja rakastaa lastaan. Tämä seikka toistui myös naisten äitimuistoissa.

Katvalan (2001, 62–63) aineistossa oli kertomuksia läsnä olevasta äidistä. Kotona ja läsnä olevasta äidistä kerrottaessa korostuivat äidin hoiva ja huolenpito. Läsnä oleva äiti oli turvallinen. Katvala (2001, 65) uskookin, että äidin hoiva ja huolenpito ovat keskeisessä asemassa äidistä puhuttaessa ja niistä on tehty työn lisäksi osa suomalaisen naisen tarinaa. Myös äidittömät naiset muistivat äitinsä läsnä olevana:

”Minulle äiti oli aina läsnä oleva ja lapsen tunteet huomioon ottava.” (58, 48v, 12v)

”Muistikuvani äidistä on kaiken kaikkiaan erittäin lämminhenkinen, huolehtivainen ja aina läsnä oleva.” (91, 55v, 7v)

Toisinaan äidin huolehtimisesta puhuttaessa kerrotaan, että äidin pitäisi huoltaa ja hoivata, mutta ei kuitenkaan liikaa (Katvala 2001, 80). Omassa aineistossani vain yksi tytär kertoi äidin huolehtineen liikaa: *”Äiti oli rakastavainen ja hellä ja huolehtivainen mutta hän oli toisinaan vähän liian ylisuojeleva”* (62, 60v, 13v). Ehkä äidittömät naiset ovat jääneet oman äidin hoivaa sen verran vaille, että äidin mahdollinen ylihuolehtiminen lapsuudessa on unohtunut. Varhain äitinsä menettäneet tyttäret ovat eläneet pitkään ilman oman äidin konkreettista hoivaa ja huolehtimista, että ehkä heidän mielestään sitä ei voi koskaan olla liikaa. Tyttärien kokemus äidin hoivasta ja huolehtimisesta on kuitenkin ollut läsnä muistojen kautta.

Tyttären muistoissa äidin kuvailemisen yksi keskeinen piirre oli myös **äidin työteliäisyys ja ahkeruus**. Äidin muistetaan tehneen paljon töitä ja olleen *työtä pelkäämätön* ja *äidillä riitti energiaa vaikka mihin*. Äiti hoiti kotityöt ja samalla lapset.

”Äitini oli kovin ahkera tekemään kaikenlaista, ja kotiaskareissa oli aika selkeä työnjako. ... äitini teki pyykin, ruuan ja siivouksen.” (12, 46v, 6v)

”Silmissäni on vieläkin kuva ompelukoneesta ja äidistä, aina hän istui sen takana ja ompeli. Siinä sivussa hän teki kaikki muutkin työt. Hoiti lehmät, meidät lapset, hakkasi lämmityspuut, ja hommasi ne puutkin jostain. Poimi marjat, käänsi kuokalla perunamaan, jotta saataisiin edes perunat omaan käyttöön. Illalla viimeisenä ennen kun menimme nukkumaan silmiini jäi kuva äidistä, joka kutoi tai paikkasi jotain. Ja aamulla taas kun heräsimme äiti oli jo työn touhussa.” (63, 58v, 13v)

Merja Korhonen (1994, 113) havaitsi haastattellessaan keski-ikäisiä naisia, että omaa äitiä kuvattaessa kerronnassa yksi yleisimmin esiintyneistä seikoista oli äidin työteliäisyys. Nätkin (1997, 245) kuvailee karikatyyrimäisesti suomalaista äitiyttä, joka sijoittuu jo osittain

menneisyyteen, mutta sopii melko hyvin tähän tyttärien luomaan äitikuvaan. Nätkin (1997, 245) esittää suomalaisen äidin olevan nainen, joka päätti ylväästi ja itsetietoisesti ja väsymystään valittamatta selviytyä tarvittaessa yksin suurestakin työmäärästä monen lapsen kanssa kotona ja töissä.

Naisten muistoista välittyi se, että äitiä pidettiin ahkerana hänen työskennellessä niin paljon kotona ja äitiä tavallaan kiitettiin huolehtimisesta. Tosin Riitta Auvinen (1979, 189) on kritisoinut kulttuurin äitimyyttä siitä, että se antaa olettaa naisen olevan yksin vastuussa pienten lasten hoidosta ja on kotiäitinä. Auvisen mukaan nainen alistetaan tällaisen myytin avulla kulttuurisesti ja näkymättömästi. Naiseuden ja äitiyden ihannointi naista ylistämällä samanaikaisesti myös alistaa naista. (Mt., 183–189.)

Katvala (2001, 58–59) selvittää, että lapsen kokemukseen äidin poissaolosta liittyy usein äidin työnteko ja jokapäiväinen touhu. Tällöin lapset kokivat, että äiti oli poissa. Erityisesti äideistä kerrottaessa korostuvat työteliäisyys, kiire ja huolenpito (mt., 99). Joskus tyttären muistoissa työtätekevän äidin rinnalla kulkikin kiireinen äiti, jonka kaikki aina meni töiden tekemiseen ja kodista ja lapsista huolehtimiseen: *Muistan äidin aika kiireisenä. Hänellä oli paljon töitä* (3, 42v, 12v).

Äidin työteliäisyyden yhteydessä kuvailtiin usein äitiä, jolla oli niin sanottuja **kotiäidin ominaisuuksia**. Nämä ominaisuudet esitettiin usein kehuina siitä, missä kotitöissä äiti oli hyvä. Äidin taidot liittyivät juuri kodin ja perheen hoitoon. Äiti oli ”hyvä ruuanlaittaja, kodin hoitaja ja ompelija” (3, 42v, 12v). Äiti oli myös hyvä talousihminen, hyvin siisti ja loistavan hyvä leipojakin. Oma äitiä kuvattaessa usein huolenpito lapsista ja perheestä on keskeisessä asemassa. Kyseessä on juuri äidin huolenpito ravinnosta, terveydestä, puhtaudesta ja vaateuksesta. (Korhonen 1994, 113.) Seuraavassa katkelmassa äiti on sekä työteliäs että huolehtiva:

”Muistan äidin touhuavana ihmisenä, hän huolehti lehmien lisäksi kodista. Koti oli aina siisti ja lämmin. Sen tuoksun tunnen vieläkin nenässäni, kun äiti leipoi leipää ja pullaa. Vaikka elämämme oli varmaan aika köyhää, äiti huolehti kuitenkin riittävästä ruuasta ja puhtaista vaatteista. Parhaita joululahjoja oli äidin kutomat sukut, myssyt ja kaulaliinat yms.” (17, 51v, 10v)

Edellinen esimerkki ei ole suinkaan aineistoni ainut, missä äidin huolenpidontaitoja ylistetään. Katvala (2001, 65) uskoo, että äidin huolenpito yksi keskeisessä asemassa olevista tekijöistä äidistä puhuttaessa, ja siitä on tehty työn lisäksi osa suomalaisen naisen tarinaa. Vastaavasti

Nätkin (1997, 180) sanoo äitiyden olevan ravitsemista tunne merkityksessä mutta myös ravitsemista ruualla ja huolenpidolla.

Mikko Innanen (2001) tutki lukioikäisten tyttöjen ja poikien tarinoita äitiydestä ja isyydestä. Nuorten tarinoissa äiti leipoi ja laitto ruokaa eli oli niin sanotusti pullantuoksuinen. Samalla tavalla Nätkin (1997, 196) huomasi, että ”pullantuoksuinen” oli yleisin luonnehdinta, jolla naiset kuvasivat äitiyttään tai äiti-ihannettaan äitiystarinoissaan. Äidittömien naisten kuvatessa äidin huolehtimisesta lapsista ja perheestä sekä äidin ruuanlaitto- ja leipomistaitoja tuo tuttu pullantuoksuisuus tulee usein lukijankin mieleen.

Vaikka äidittömän tyttären äiti onkin poissa, voi tytär muistojen kautta kuvitella äidin läsnä olevaksi. Huolehtiva äiti on lapselle kokemus läsnä olevasta äidistä. Äidin läsnäolo näyttäytyy monentasoisena huolehtimisena ja hoivana, jolloin äiti ei vain ole paikalla vaan myös tekee ja toimii. (Katvala 2001, 99.)

”Äiti oli kotiäiti. Kaikki aika meni 8 lapsen, kodin ja parin lehmän hoitamiseen. Varmasti äitini teki kaikki mahdollisen perheensä eteen ja toivoi lapsilleen hyvää elämää.” (28, 49v, 6v)

”Äidin muistan hiljaisena, huolehti meistä, laitto ruokaa, hoiti lehmät, oli aina työn touhussa.” (33, 78v, 5v)

”Meidän perheessä äiti oli voimahahmo, joka hoiti työnsä, elätti perheen ja hoiti lapset.” (58, 48v, 12v)

Edellä olevat katkelmat muistuttavat hyvin läheisesti Katvalan (2001, 65) nimeämää emännysäitiyttä. Emännysäitiys on mielikuva, jossa äiti touhuaa, hosuu, hoivaa ja huolehtii. Äiti tekee kaiken toisten puolesta eikä malta lopettaa ja ottaa rennosti. Katvalan (mt., 65) luoma mielikuva emännysäitiydestä on yhdistelmä äidin rakkaudesta ja kotityön taidosta. Äiti taitaa siis molemmat.

7.2.3 Äiti ei ollut vain rakastava

Naisten muistellessa äitiään henkilönä he kuvailivat usein sitä, miten äiti piti kuria lapsille. Kukaan naisista ei puhunut löyhästä kurista tai moittinut äidin kasvatusta. Äiti oli ollut

napakka, tiukka ja välillä ankarakin. Naisten muistoista välittyi kuva äidistä hyvänä **kasvattajana**, joka osasi pitää kurin.

”Hän piti melko tiukan kurin meillä kotona ja vaati kunnolliset käytöstavat.” (109, 38v, 11v)

”Osasi hän laittaa meidät kakarat kuriin. Komento oli välillä aika kova.” (3, 42v, 12v)

”Äiti oli napakka ja tiukka: Hänen määräyksiään minun tuli ehdottomasti noudattaa ja siitä mikä oli sovittu, piti ehdottomasti pitää kiinni.” (26, 83v, 12v)

Kasvattajana äidin täytyi kurinpidon lisäksi olla myös rauhallinen ja kärsivällinen. Hyvällä äidillä on aikaa lapselle (Perälä-Littunen 2004). Muistoihin äidistä kasvattajana kuului lisäksi se, että äiti ohjasi ja neuvoi tyttäriään tarvittaessa.

”Äiti oli rauhallinen – muistelen, että hänellä oli aina aikaa kuunnella ja hän pystyi auttamaan ja neuvomaan.” (69, 47v, 15v)

Katvalan (2001, 71) mukaan rakastavan äidin rinnalla kulkee myös kurittava äiti. Rakastavan äidin täytyy myös kurittaa lastaan. Muistellessa äidin kurinpitoa äidittömät tyttäret rakentavat samalla kuvaa äidistään kasvattajana. Kulttuuristen uskomusten mukaan äitiyttä kuvailtaessa rinnalle kulkee välttämättä myös kasvatuksesta puhuminen. Äidin rakkaus, kuri ja kärsivällisyys ovat asioita, jotka toistuvat kun äidistä puhutaan kasvattajana. Samalla ne rakentavat myös kuvaa hyvästä äidistä. Uskomuksesta välittyy kuva, että äidillä on päävastuu kasvatuksesta ja äiti osaa kasvattaa lapset paremmin kuin muut. Tämä uskomus liittyy samalla äitiin kasvattajana paljon odotuksia, vaatimuksia ja vastuuta. (Mt., 85–86.)

Äiti saattoi olla myös ankara ja vaativa, mutta se ei tehnyt hänestä huonoa tai pahaa. Se näytti kuuluvan äidille. Innasen (2001, 134) huomasi tutkiessaan nuorten kirjoituksia äidistään, että riidat ja kotityöt, arjen ilot ja surut näyttivät kuuluvan äidin kohdalla samaan pakettiin. Hyvä ja huono olivat teksteissä yhtä. Tämä tuli esille myös naisten elämäntarinoissa, ja saman virkkeen sisällä saatettiin puhua äidistä niin pahassa kuin hyvässä.

”Hän oli hyvä äiti, välillä ankara, piiskaakin saatoimme saada, mutta myös hellä ja rakastava.” (72, 54v, 9v)

Äitiyden uskomuksista välittyy, että äidin kuuluu olla kasvatuksessa muun muassa hellä, rakastava, kärsivällinen, rauhallinen, ymmärtäväinen, joustava, tiukka ja jämerä. Äiti ei saa

olla muun muassa liian ankara, mäkättävä, väkivaltainen, vihainen ja häijy. (Katvala 2001, 86–87.) Nousiainen (2004, 67) täydentää, että äitiyden kulttuuristen kertomusten mukaan äiti ei tunne kiukkua, raivoa eikä vihaa tai ei ainakaan näytä niitä. Äitiyteen ei kuulu kielteiset tunteet lasta kohtaan. Kukaan äidittömistä tyttäristä ei puhunut vihaisesta tai väkivaltaisesta äidistä tai äidistä, joka olisi raivostunut. Toisaalta kukaan muukaan äitiyttä tutkineista ei ole löytänyt aineistoista puhetta tällaisesta äidistä (vrt. Korhonen 1994; Innanen 2001; Katvala 2001). Kyse voi olla osaltaan siitä, että puhe vihaisesta, kylmästä ja väkivaltaisesta äidistä tekee äidistä huonon ja epäonnistuneen kasvattajana eikä epäonnistuneesta äidistä puhuta.

Suomalaisen äitiyden uskomusten mukaan ideaaliselle äidille kuuluu lempeyden ja lämpöisyyden rinnalle tietynlainen voimakkuus, tiukkuus, ankaruus ja vahvuus (Katvala 2001, 97). Tämä äidin voimakkuus, tiukkuus, ankaruus ja vahvuus tulevat juuri äidin työteliäisyydestä, huolenpidosta ja kasvatuksesta. Lempeys ja lämpöisyys ilmenevät äidin hoivan ja rakkauden kautta. Tällainen kuva välittyi myös äidittömien naisten tarinoista. Muisteltaessa äitiä tämä oli sekä vahva kasvattaja ja ahkera kotitöissään, mutta myös rakastava ja hoivaava äiti. Katvala (mt., 97) esittääkin, että vasta hellyyden rinnalla osoitettu kovuus tekee suomalaisesta äidistä hyvän.

Äitiyden uskomuksista on luettavissa kaikesta selviävä ja aina jaksava äiti. Vahvuuden rinnalle suomalainen äiti tarvitsee myös herkkiä piirteitä (Katvala 2001, 102). Tyttärien muistoissa esiintynyt rakastava ja hoivaava äiti voidaan katsoa olevan yksi äidin herkkä piirre. Toisaalta muutama tyttäristä kuvasi äitiä myös toisella tavalla herkäksi. Näiden tyttärien muistoissa äidistä oli jäänyt kuva *hyvin herkkänä, kilttinä, tyynenä ja hiljaisena* äitinä. Tyttäret kuitenkin hyväksyivät nämä piirteet äidilleen eikä se tehnyt omasta äidistä huonompaa äitiä.

Pienen särön äidinkuvaan tuo äidin sairastaminen ennen kuolemaa kuten edellisessä luvussa jo esitin. Niiden naisten, joiden äiti on sairastanut, kertovat surumielisesti äidistään, mutta usein taustalla on myös myönteisiä muistoja äidistä ennen tämän sairastumista. Osalla naisista oli myös muista syistä kuin äidin sairastamisesta johtuen jäänyt **surumielinen kuva** äidistä.

”...käsitykseni hänestä on surullinen, väsynyt ja rikkiäinen ihminen, on hän kuitenkin minun äitini. En haluaisi ollakaan kenenkään muun biologinen tytär.” (4, 32v, 5v)

”Todennäköisesti äidin omista lähtökohdista johtuen häneen liittyy omissa mielikuvissani surumielisyys. Hän oli kuitenkin taitava perheenäiti, joka piti meistä lapsista hyvää huolta.” (24, 70v, 10v)

Innanen (2001, 132) tutkiessa nuorten kirjoituksia äidistä ja äitiydestä hän huomasi, että epäonnistuneesta äidistä ei yleensä kerrota. Äidistä kirjoitettiin yleisesti ottaen kauniisti ja ymmärtävästi. Innanen arvelee, että epäonnistuneesta äidistä on vaikea kertoa. Aineistossani ei myöskään puhuttu epäonnistuneesta äidistä. Vaikka äiti olikin ollut surumielinen ja väsynyt, kirjoituksista ei kuitenkaan muodostu käsitys, että äiti olisi missään tapauksessa epäonnistunut. Korhonen (1994, 116–118) esittää tutkimuksessaan, että keski-ikäiset naiset eivät kerro äidistään kovin kielteisessä valossa toisin kuin isästä. Toisaalta Korhonen (1999, 199) huomasi väitöskirjassaan, että naisten puheessa on enemmän solidaarisuutta lapsuuden äitejä kohtaan toisin kuin miehillä on isästään.

Kuten edellä olevista sitaateista voi nähdä, äidin surumielisyyden rinnalla hänestä sanotaan myös jotain hyvää. Tyttärien mukaan *on hän kuitenkin minun äitini ja hän oli kuitenkin taitava perheenäiti*. Äidille ikään kuin oikeutetaan surumielisyys, rikkinäisyys ja väsymys. Nousiaisen (2004, 63) mukaan kulttuuristen normien ollessa äitiyden kohdalla ahtaat olisi äidin pystyttävä erityisen hyvin perustelemaan tekemänsä ratkaisu, joka poikkeaa perinteisen äitiyden kaavasta. Tätä näkemystä vasten tytär perustelee perinteisestä äidistä poikkeamisen.

Osalla naisista oli muistoja myös **väsyneestä äidistä**. Äiti oli väsynyt usein työnteosta ja arjen pyörittämisestä: *äitini muistan hyvin väsyneenä navetan ja tuvan väliä työskentelevänä pientilan emäntänä* (8, 73v, 6v) ja *yleensä äitini oli iloinen, vaikka oli väsynytkin* (12, 46v, 6v).

”Näin joskus niin väsyneen äidin, joka jaksoi vain itkeä, mutta siitä huolimatta hän puski eteenpäin. Jo aivan pienenä tajusin, että elämä meidän perheessä kulki vain äidin kovan ja sitkeän tahdon kautta.” (63, 58v, 13v)

Jokisen (1997) tutkiessa äitiyttä äitien itse kertomana, väsymys tunnistettiin, mutta sen koettiin olevan ristiriidassa kulttuurin äitimallin kanssa. Kulttuurissa äitiyden mallina on väsymätön ihanneäiti, mutta aikuisten tyttärien muistoista välittyi myös väsynyt kuva äidistä. Väsynyt äiti oli yleensä väsynyt kotitöidensä tai sairautensa vuoksi. Vaikka äitimuistossa tyttäret rakentavat pääsoin myönteistä kuvaa äidistään, niin silti väsymyksestä puhutaan. Jokinen (mt., 190) toivoi teoksessaan, että olisi tilaa äitiyden uudelleen esityksille, joissa äidit voisivat olla heikkoja ja väsyneitä ja silti hyviä, rakastavia ja rakastettuja äitejä. Jokisen (mt.,

190) aineiston tavoin myös keräämissäni elämäntarinoissa tyttäret eivät tuominneet väsynyttä äitiään vaan uskoivat, että hän on ollut niin hyvä äiti kuin on kyennyt ja jaksanut.

7.3 Muistoja äidin teoista

Äitiin liittyvistä muistoista on eroteltavissa sellaiset muistot, joissa kerrotaan äidin tekemisistä. Tällaisissa muistoissa tyttäret kertovat, mitä muistavat äidin tehneen pääosin kotona. Nämä muistot eivät kuitenkaan ole täysin selkeästi eroteltavissa edellisistä, muistoista äidistä henkilönä, sillä nämä molemmat muistot kietoutuvat hyvin tiiviisti yhteen. Toisaalta näen, että muistot äidin teoista on eriteltävä omaksi teemakseen, jotta äitimuiston tätä puolta voidaan erikseen tarkastella. Vaikka tulen näyttämään, että nämä muistot täydentävät osaltaan edellisessä luvussa esitetyjä huomioita äitimuistosta, antavat ne kuitenkin jotain uutta tähän tarkasteluun.

Tyttärien muistellessa äidin tekemisiä niistä voi selvästi havaita, että tytär on itse ollut tilanteessa tai tilanteissa läsnä, sillä hän kuvaa muiston niin tarkasti. Tällaisen muiston pääosassa on kuitenkin äiti. Vaikka tytär ei itse ole päähenkilönä eikä aina osallisenakaan tapahtumassa, muisto on jäänyt mieleen. Usein tytär on kuitenkin ollut jollain tavalla mukana kerrotussa tilanteessa, mutta pikemminkin tarkkailijan asemassa. Äidittömillä tyttärillä oli hyvin erilaisia muistoja eri tilanteista, mutta muistolla on selkeästi ollut jokin merkitys tyttären elämässä ja elämäntarinassa, sillä se muistetaan ja on haluttu kertoa. Myös nämä muistot ovat muiden äitimuistojen tapaan omaelämäkerrallisia muistoja, koska ne liittyvät naisen elämäntapahtumiin ja ne on itse koettu olemalla läsnä tilanteessa. Lisäksi muistoilla on jokin henkilökohtainen merkitys tyttären elämässä ja niitä muistellaan vielä aikuisenakin, vaikkakaan ei aina täysin alkuperäisessä muodossaan. (Ks. luku 2.4.)

Vilkkonen (1997, 201) toteaa, että naisten omaelämäkertoissa muiston kirjoittaja arvioi muiston merkitystä elämässään. Äidittömien tyttärien elämäntarinassa kerrotut muistot ovat merkittäviä, sillä ne kertovat tyttarelle jotain menetetyistä äidistä. Lisäksi muiston kautta äiti voidaan edelleen tuntea, vaikka hän ei ole enää läsnä. Varsinaista pohdintaa siitä, miksi muistaa juuri tietyn muiston ei esiinny, tosin muiston merkityksellisyys välittyy usein lukijalle. Tyttäret arvioivat muiston merkitystä kertomalla muiston yhteydessä, millainen

muisto on ollut, esimerkiksi *viimeinen, ensimmäinen, varhaisin, tarkin, hauskin tai mieleenpainuvin muisto.*

Kun äitiä muisteltiin henkilönä, hänestä näytti muodostuvan hyvin myönteinen, osittain pyhimyksen oloinen kuva. Tyttärien muistellessa äidin tekoja yleistetyksi tai tietyissä tilanteissa näyttävät arkiset tilanteet ja tapahtumat nousevan enemmän esille. Nousiaisen (2004, 63) mukaan äitiin on aina pyhyiden mielikuvien lisäksi kietoutunut arkinen. Etenkin juuri näissä muistoissa, joissa muistellaan äidin tekoja, äiti nähdään enemmän arjen kautta.

Monet tyttärien muistot kertovat tilanteista, joissa äiti on kotona ja arjessa tekemässä sellaisia arkisia askareita, jotka äidille oletetaan kuuluvan. Myös muistellessa äidin tekoja kerronnassa toistuivat äidin työteliäisyys ja huolenpito lapsista ja perheestä kuten äitiä henkilönä kuvattaessa (Korhonen 1994, 113).

”Muistan äidistäni oikeastaan vain sen, että hän lauleli keittiössä hääräillessään ja hän ompeli ja kutoi minulle vaatteita mm. punaisen villatakin, jonka rintamuksen koristeli kukkasin.” (31, 61v, 12v)

”Toinen muistikuva on äidistä esiliina edessä leipomassa sokeripintaisia pyöreitä pullia tai letittämässä pitkää tukkaani ennen kouluun lähtöä.” (73, 55v, 8v)

Aikaisemmissa tutkimuksissa naiset ovat kuvanneet äitejään arkisesti ja neutraalisti (mm. Korhonen 1994; Vilkkonen 1997). Äidistä on piirtynyt tekstiin arjessa melkein kaikessa läsnä oleva hahmo, joka on huomaamaton. Äidittömien naisten muistoissa äidin tekemiset linkittyvät tiiviisti arkeen ja niistä puhutaan arjen kautta, joskin en allekirjoita väitettä äidin huomaamattomuudesta tekstissä. Muistokuvaukset äidistä ja äidin teoista ovat keskiössä naisten elämäntarinoissa ja niitä kuvataan välillä erityisen tarkasti, joten äidin hahmo ei jää missään vaiheessa lukijalle epäselväksi tai missään tapauksessa edes yhdentekeväksi.

Anni Vilkkonen (1997, 202) jakaa eloisat muistokuvaukset yksittäisiin, ainutkertaisiin muistoihin ja useammasta tapahtumasta yhteen sulautuneisiin, yleistettyihin muistoihin. Vilkkon mukaan sekä yksittäinen että yleinen muisto pyrkii yksityiskohtaisuuteen, aistimellisuuteen, emotionaalisuuteen ja intensiivisyyteen. Edellinen muistokuvausten jako on nähtävissä myös tyttärien muistellessa äidin tekoja. Tarinoissa on muistoja äidin teoista, jotka liittyivät vain yhteen tilanteeseen.

”Kerran äiti otti vintin kaapista syksyllä talvitakin säilöstä...oli ollut siellä siis kesän yli. Ja kas; taskusta löytyi kolme askia pantterisalmiakkia. Siis parasta mitä tiedän !!!!! Siis minulle ja veljilleni.” (14, 39v, 15v)

Toisaalta tarinoissa on myös muistoja, jotka olivat selvästi yleistettyjä, yhteen sulautuneita muistoja useasta tapahtumasta. Seuraavassa katkelmassa äidin tekemistä kuvataan arkisesti ja samalla lukijalle jää vaikutelma, että muistikuva olisi muodostettu useasti kertautuneesta, samankaltaisesta tilanteesta:

”On kesäinen päivä. Istun siskoni kanssa pöydän äärellä piirtelemässä. Tuuli heiluttelee ikkunaverhoja ja radiosta kuuluu merisää. Äiti paistaa leipää ja ihana tuoksu leijailee huoneessa.” (28, 49v, 6v)

Edellisessä katkelmassa äiti on vain osa muistokuvausta arkisessa puuhassaan – leipomassa. Tytär muistaa tilanteen tarkasti ja äidin arkisen puuhan lisäksi hän kuvailee ympärillä tapahtuneet muuta asiat. Muistot äidin teoista muistuttavat hyvin paljon eloisia muistoja. Tytär kuvaa usein hyvin tarkasti muiston tilanteen ja usein muiston kertominen tuo mukanaan sen hetken tuoksut, ilmapiirin ja tunteet: *”muistan myös kun äiti teki kodassa sahtia. Kaikki yksityiskohdat jäivät mieleeni, ennen kaikkea ihana katajantuoksu” (117, 86v, 9v).*

Muistoissa osa tilanteista saatetaan esittää hyvin arkipäiväisinä, jolloin *äiti leipoi, kutoi, ompeli, huolehti ruuasta ja vaatteista*. Muistoissa tällaiset tilanteet kuvaillaan hyvin yleisesti eikä niinkään tunnepitoisesti verrattuna äidin menetykseen liittyviin muistoihin. Tällaiset muistot edustavat niin sanottuja yleisiä muistoja. Näiden muistojen kohdalla lukija voi jopa hämääntyä siitä, että kertoo muistelija niissä todella omasta kokemuksesta vai enemmänkin yleisistä jaetuista käsityksistä, millainen äidin tulee olla ja miten äidin tulee toimia. (Katvala 2001, 51.)

Muistot äidin teoista linkittyvät tiiviisti muistoihin äidistä henkilönä. Usein äidin luonne tai piirteet konkretisoidaan kuvaamalla jokin tilanne tai tilanteita, joissa äidin piirre tulee parhaiten esille.

”Muistan, että äiti oli erittäin tarkka järjestyksestä kodissa. Muun muassa liinavaatekaapissa tynnyliinujen kiinnitysnyörit olivat silitetyt ja roikkuivat suorassa rivissä hyllyn reunalla. Katselin kerran hänen neuloessa nappia johonkin vaatteeseen ja kiinnitin huomion miten kätevästi neulominen kävi eikä edes käännellyt kangasta vaan pisteli neulan oikeasta kohtaa läpi.” (45, 77v, 9v)

”Äiti oli hyvin siisti. Vuodevaatteita ja mattoja kannettiin yhtäpäätä ulos tuulettumaan. Lipeällä äiti pesi hohtavan valkoista pyykkiä jne. Koti, pihamaa, kasvimaata, aina puhdasta. Navetankin äiti pesi kesäisin juuriharjan kanssa kattoa myöten.” (120, 69v, 15v)

Edellisten katkelmien tapaan juuri äidin huolenpito kodista ja perheestä tulee useasti esille äidin tekoja muistellessa. Äiti muistetaan huolehtimisen kautta. Seuraavassa tyttären mieleen on kuitenkin jäänyt tilanne, jolloin äiti ei hänestä huolehtinut. Katkelmasta jää mielikuva, että äiti oli useinkin hieman etäinen ja *oli vaan hiljaa ja teki työnsä*.

”Hän ei aina jaksanut ottaa kantaa asioihin, oli vaan hiljaa ja teki työtänsä. Tähän liittyy muisto siitä kun menin piikkilankaa päin ja sain pitkän, hirveästi vuotavan haavan sääreeni. Itkin ja menin äidin luokse saunalle, jossa hän pesi pyykkiä. En muista, sanoiko hän jotain minulle, mutta ei mitenkään tullut sitä haavaa hoitamaan tai minua lohduttamaan. Se arpi on olemassa sääressäni vieläkin selvästi.” (61, -, 8v)

Korhonen (1994, 114–115) erotteli tutkimuksessaan äitityyppejä suhteessa kasvatukseen ja vuorovaikutuksen läheisyyteen. Yksi äitityyppi ”etäiset huolehtijat” kuvaa hyvin edellisen katkelman äitiä. Korhosen mukaan tällaiset äidit huolehtivat lapsista, kodista ja maalla myös karjanhoidosta. Silti äiti oli emotionaalisesti melko etäinen, sillä töitä oli paljon ja yhdessäololle ei jäänyt aikaa. Katkelmassa äiti oli työtä tekemässä, pyykkiä pesemässä eikä tullut tyttäreltä lohduttamaan. Kuitenkaan tämänkään tyttären tarinassa ei missään vaiheessa äitiä moitita tai syyllistetä, vaan äiti teki kaiken minkä pystyi sen ajan olosuhteisiin nähden.

7.3.1 Äiti oli kotona

Useassa muistossa äiti on arkisen tekemisensä kanssa kotona. Tytär muistaa äidin kodin ja arjen parissa. Yleensä koti ja äiti kietoutuvat mielikuvissa ja käytännön elämässä tiukasti yhteen (Nousiainen 2004, 118). Innasen (2001, 91) tutkimuksessa yksi keskeisin teema oli kertominen äidistä, jonka tavoittaa kotoa. Edellisessä luvussakin esille otettu äitiä kuvaava käsite pullantuoksuisuus, viittaa äidin huolehtimiseen, erityisesti leipomiseen ja ruuanlaittoon. Vastaavasti myös äidittömät tyttäret kuvailivat muistellessaan äidin tekemisiä, äitiään kotona leipomassa ja ruokaa laittamassa. Äidin tekojen konteksti oli siis usein keittiö, vaikka sitä ei muistoissa suoraan ilmaistukaan.

”Kun täytin 5 vuotta, hän leipoi pullaa ja minä katselin vierestä polvillani tuolilla, kun hän nopeasti pyöritti niistä pyöreitä palloja.” (79, 56v, 6v)

”Muistan kuitenkin että äitini puuhasi vielä uusissa tiloissa. Yksi muistikuva äidistäni, kun hän seisoj hellan vieressä laittamassa ruokaa ja hän oli hyvin onnellisen näköinen.” (117, 86v, 9v)

Äidin liittäminen muistoissa kotiin voi johtua osittain naisten kirjoitustavasta. Vilkon (1998, 68-69) mukaan naisten elämäkertakirjoitus liittyy määrällisesti enemmän kotiin kuin miesten. Toisaalta äidin ja kodin yhteen liittämisen taustalla on myös kulttuurinen uskomus siitä, että äiti on kotona. Vastaavasti Katvalan (2001) tutkimuksessa äiti ja koti liitettiin yhteen sukupolvesta riippumatta. Äitiyden uskomuksista välittyy lisäksi näkemys, että äiti on aina tyytyväisenä huoltamassa ja hoivaamassa kotia ja perhettä (mt., 79). Innasen (2001) tutkimuksessa tytöt kirjoittivat enemmän kodista kuin pojat ja lisäksi juuri äidistä kirjoitettaessa kerrotaan enemmän kodista kuin isästä kirjoitettaessa.

Kun tyttäret muistelivat äitiä henkilönä, esittelin tuon muiston muistuttavan osaltaan emännysäitiyttä, jossa äiti touhuaa ja hoivaa. Emännysäitiyden takana on myös uskomus, että äidin paikka on kotona ja kotona olo on oikeutettua, jos siellä tekee työtä ja touhuaa (Katvala 2001, 80). Tyttären tarinoissa äidin muistellaan tekevän jotain ja touhuavan kotona. Tarinoiden muistoissa kerrotaan, mitä äiti tekee kotona eikä äidin kerrota vain olevan kotona, tekemättä mitään.

Äidittömien naisten tarinoissa esiintyi kuitenkin myös muistoja, joissa äiti oli poissa kotoa ja arjesta. Usein ne jäivät kuitenkin mainitsemisen tasolle eikä niitä kuvailtu kovinkaan tarkasti. Ehkä tyttäret muistivat nämä tilanteet, sillä ne poikkesivat äidin ainaisesta arjesta ja kotona olemisesta.

”Hauskin muisto on, kun äiti tyttökavereineen lähti tanssimaan muistaakseni Joutsenlammelle, ja minä pääsin mukaan.” (3, 42v, 12v)

”Mieleenpainuvin loma oli talvella 1970, lomailimme lapissa, mökissä minne mentiin moottorikelkalla. Siellä oli paljon lunta ja hiihdin ihan hulluna. Äidillä oli ihana uusi hiihtoasu.” (3, 42v, 12v)

”Äiti oli se, joka järjesti lapsille pikkujoulun ja joka kesä veneretken ”aarresaareen”.” (111, 55v 11v)

Äidistä ei useinkaan kerrota kodin ulkopuolisena toimijana (Innanen 2001, 132). Tyttären tarinoissa oli kuitenkin jonkin verran kerrontaa äidistä ja äidin tekemisistä kodin ulkopuolella.

Usein siitä mainittiin, jos se oli jotain perinteisestä äidin kotona olemisesta poikkeavaa. Tosin näiden muistokuvausten tarkkuus ei ollut samanlaista kuin äidin arkeen liittyvien muistokuvausten. Äidistä ei useinkaan kerrottu ansiotyöläisenä tai ammatin kautta. Osaksi sen takia, etteivät vanhimman sukupolven äidit olleet kodin ulkopuolella töissä ja osittain syynä voi olla myös se, ettei äitiä useinkaan mielletä kodin ulkopuoliseksi toimijaksi (ks. mt., 132).

Eeva Jokisen (1997, 86) mukaan kotona lapsiaan hoitava äidin uskotaan olevan ”vain kotona”. Kulttuurisessa luokituksessa kotona oleminen ja etenkin kotiin jääminen tulkitaan hierarkkisesti alemmaksi lähtemisen ja työn tekemisen vastakohtaksi. (Jokinen 1997, 86.) Jokinen (1996, 86–87) kertoo tuntevansa voimatonta raivoa kulttuurimme luokittelu- ja nimeämisjärjestyksen edessä: äiti, joka haluaa toimia kotona ja hoitaa lapsiaan, nimetään harmaaksi pieneksi kotihiirulaiseksi. Vaikka naisten tarinoissa äiti liitettiin kotiin, jossa hän toimi, huolehti ja hoiti lapsia, niistä ei missään vaiheessa välittynyt kuva äidistä harmaana hiirulaisena. Vastaavasti Innanen (2001, 92) ei myöskään huomannut omasta aineistostaan, että nuoret nimeäisivät kotona olevaa äitinsä harmaaksi hiirulaiseksi. Vaikka yhteiskunta ja kulttuurin uskomukset nimeäisivät äidin kotona olemisen alempiarvoiseksi, niin tyttäret itse eivät sitä tarinoissaan tee. Heille on ollut tärkeää, että äiti on ollut kotona, sillä silloin äiti on ollut läsnä.

Katvala (2001, 90) esittää, että kotona olevaan ja täten myös läsnä olevaan äitiin liittyvät uskomukset rakentavat varsin voimakkaasti suomalaista äitiyden uskomusjärjestelmää. Uskomuksissa äiti liitetään kotiin ja äidin tehtävänä on hoitaa lasta kotona. Vaikka ihanne kotiäidistä välittyi muistoista muun muassa sukupolvesta ja puheyhteydestä riippuen, silti Katvala (mt., 81) arvioi, ettei kotiäidin ideaali ole irrallinen suomalaisen äitiyden kuvasta. Vastaavasti äidin arkinen kotonaolo välittyy myös äidittömän naisen muistellessa äidin tekemisiä. Äiti nousee kuitenkin arjen keskeltä erityiseksi hahmoksi tyttären muistellessa kahdenkeskisiä hetkiä äidin kanssa ja tämän tarkasteluun siirryn seuraavaksi.

7.4 Muistoja hetkistä äidin kanssa

Äidittömien tyttärien elämäntarinoita lukiessa ei voinut olla huomaamatta sitä, miten usein naiset kertovat äidin ja tyttären kahdenkeskisistä hetkistä. Jokaisessa tarinassa tyttäret selventävät jollain tavalla omaa suhdettaan menetettyyn äitiin. Äiti-tytär – suhde välittyi

selkeimmin juuri muistokuvauksissa, joissa muisteltiin äidin ja tyttären välisiä hetkiä ja kohtaamisia. Äidittömän tyttären äitimuiston yhdeksi puoleksi asettuvat näin tyttären muistot hetkistä äidin kanssa.

Tyttären muistot hetkistä äidin kanssa ei ole täysin erillinen äitimuiston osa, vaan siihen näyttää kietoutuvan niin muistot äidin menetyksestä, muistot äidistä henkilönä kuin muistot äidin teoistakin. Muistot äidin menetyksestä, kuten äidin sairastaminen vaikuttavat siihen, millaisia muistoja tyttärellä on kahdenkeskisistä hetkistä äidin kanssa tämän sairastaessa. Lisäksi tyttären muistot äidistä henkilönä ovat muovanneet sitä, millaiseksi muistot heidän suhteestaan ovat muodostuneet. Toisaalta muistot äidin ja tyttären yhteisistä hetkistä sisältävät myös osittain muistoja äidin teoista, mutta tytär on enemmänkin tarkkailijan asemassa jälkimmäisissä muistoissa. Edellisissä muistoissa tytär selvästi asettuu enemmän osalliseksi tapahtumaan äidin kanssa edellisen muiston tarkkailijan asemasta. Erityistä muistoissa on myös se, että siinä esiintyvät useimmiten vain äiti ja tytär kahden.

Äitiyden näkökulmasta äidin ja lapsen suhde on ensisijainen (Nousiainen 2004, 77). Vastaavasti Nätkinin (197, 153) mukaan äitiys on kulttuurinen konstruktio, joka merkitsee yleisesti ottaen suhdetta lapseen. Näin äitiyttä ei voi tarkastella eikä äidistä voi puhua ilman lasta. Tämä pitää paikkaansa myös tyttären puhuessa menetetyistä äidistään, sillä hän ottaa samalla myös kantaa heidän väliseen suhteeseensa. Pill & Zabin (1997) esittävät, ettei äidin kuolema lakkautta äidin ja tyttären välistä suhdetta, vaan tuo suhde säilyy sisäisesti ja se toimii yhtenä merkittävänä tekijänä tyttären surusta selviämisessä. Tästä näkökulmasta katsottuna käsite äiditön tytär ei kuitenkaan aivan pidä paikkaansa, sillä tytär ei ole äiditön vaan äiti on olemassa tyttäreille muistoissa.

Naisten elämäntarinoissa välittyi nimenomaan äiti-tytär – suhde, joka tuo oman lisänsä äiti – lapsi – suhteeseen. Kuten sanottu jokaisesta tarinasta välittyi jollain tavalla tyttären suhde menetettyyn äitiin. Osa naisista mainitsee tuon suhteen ”laadun” suoraan: ”*minulla oli erittäin kiinteä suhde äitiin*” ja ”*en halunnut olla erossa hänestä hetkeäkään*” tai ”*olin isin tyttö*”. Osassa teksteissä taas ei kerrota suhteesta äitiin näin suoraan, mutta sitä käsitellään ja se välittyy silloin, kun muistellaan tuokioita äidin kanssa kahdestaan. Vaikka feministisestä näkökulmasta on tehty paljon tutkimusta äidin ja tyttären suhteesta, feministitutkija Jane Flax (1997) itse kyseenalaistaa sen, miksi naisen tarinaan ylipäänsä liitetään aina äidin ja tyttären tarina. Naiseuteen on kietoutunut aina äiti ja tytär. Flax pohtii myös artikkelissaan sitä, miksi äiti-tytär – suhde on nähty aina ensisijaisena. Ihmisten toimintaan ja ajatuksiin vaikuttaa

kulttuurin luomat fantasiat hyvästä äidistä, ja äiti-tytär – suhteen korostaminen saattaa vahvistaa tätä hyvän äidin fantasiaa.

Vilkko (1997, 199–200) tarkasteli vanhempia koskevaa kerrontaa naisten omaelämäkertoissa. Vanhempia koskevan kerronnan pystyi jakamaan kolmenlaiseen tyyppiin. Lyhyiden mainintojen ja vanhempien taustan kuvailun lisäksi kolmas kerrontatyyppi oli luonteeltaan muista poikkeavaa. Tämä tyyppi koostui yksittäisistä muistoista tai muistoista, jotka ovat muokkaantuneet useasti toistuneista tapahtumista. Vilkon (mt., 199) mukaan ne olivat pieniä kertomuksia, jotka pyrkivät kuvaamaan elävästi jonkin muistetun tuokion. Äidittömien tyttärien kertomuksissa muistokuvaukset hetkistä äidin kanssa kuvailtiin tarkasti, ja näillä muistoilla oli yleensä erityinen paikka muiden muistojen joukossa.

”Olin 4-vuotias ja sairas, sairastanut jo varmaan pidempään, äiti vei minua lastenrattaissa sairaalaan, huopaan käärittyä vaikka oli kesä. Minua hävetti koska olin mielestäni liian iso olemaan rattaissa, mutta muistan miten hellästi äitini veti huopaa suojakseni kun vastaan tuli pölyä nostava auto maantiellä. Myöhemmin sairaalassa muistan takertuneeni hänen kaulaansa kun suunniteltiin minun jättämistäni sairaalaan.” (77, 69v, 7v)

Nämä kerrotut muistot ovat myös eloisia muistoja, jotka ovat voimakkaita, aistimellisia, yksityiskohtaisia ja eläviä sekä ne liikuttavat kertojaa vielä tänäkin päivänä. Muistojen hetket ovat huolella kuvattuja, muistot vaikuttavat monesti aiemminkin muistelluilta ja kerrotuilta ja tekstistä välittyy voimakkaan emotionaalinen sävy. (Vilkko 1997, 201.) Samalla ne pyrkivät kertomaan jotain olennaista kertojan elämästä ja hänen suhteestaan omiin vanhempiin (mt., 199). Omassa aineistossani tyttärien muistot hetkistä äidin kanssa sisältävät olennaista tietoa äidittömän naisen elämästä ja hänen suhteestaan menetettyyn äitiin. Lisäksi muistoista välittyi voimakkaasti sen hetken tunteet. Vaikka äitisuhteen tarkastelu näytti olevan jossain elämäntarinoissa erittäin merkittävä teema ja juonta kuljettava tekijä, tarkastelin tätä suhdetta nimenomaan muistojen kautta tutkimusongelmieni mukaisesti.

Vilkon (1997, 215) naisten omaelämäkertoissa oli harvoja vain äidin ja tyttären suhteeseen liitettyjä, kahdenkeskisyyttä korostavia muistokuvauksia. Muistokuvauksiin äidistä ei sisältynyt kahdenkeskisyyden kuvausta ja tämän suhteen arviointia toisin kuin muistokuvauksiin isästä (mt., 203). Äidittömien tyttärien äitimuistoissa esiintyi puolestaan runsaasti myös tyttären ja äidin välisen suhteen kuvausta ja arviointia. Äiti – tytär suhteen noustessa tyttären muistojen keskiöön välittyi noista muistoista erityinen äidin ja tyttären

välinen kahdenkeskisyys. Kahdenkeskisyys kuvaillaan usein tilanteissa, jotka näyttävät toistuneen monta kertaa:

”Äiti toimi laitosapulaisena päiväkodin lähellä olevassa lastenkodissa ja matkat päiväkotiin tein yleensä äidin kanssa kahdestaan. Näin talvella mieleen tulevat lumiset pulkkamatkat jossa itse istun punaisessa pulkassa jota äiti vetää.”(36, 25v, 14v)

”Nukuimme äidin kanssa aina kahdestaan ”kamarissa.” Lauantaisin oli saunapäivä, olin äidin kanssa kahden saunassakin. Muistan kuinka juttelimme kaikenlaisia asioita ja lopuksi äiti pesi minut puhtaaksi. Nukkumaan mennessä äidillä oli tapana istua sänkyäni laidalla ja silittää kevyesti hartioista.” (17, 51v, 10v)

Innasen (2001, 105) aineistossa nuorten kertoessa äidistä korostettiin kahdenkeskisten hetkien merkitystä. Levollinen kahden kesken vietetty hetki teki arjesta merkityksellisen. Äidin kanssa kahdenkeskisiä hetkiä löytyi helposti kodin sisältä ja hetket olivat usein arkisia. (Mt., 93.) Etenkin tyttöjen kertoessa äidistään korostettiin sitä, että kahden keskeinen hetki tarjoaa mahdollisuuden äidin ja tyttären väliselle keskustelulle (mt., 105). Keskustelutuokioiden äidin kanssa ovat tyttärelle merkittävä yhdessäolon muoto:

”Äiti oli tarkka, eikä päästänyt minua tansseihin, ennen kuin olin käynyt koulun loppuun (keski-koulun) taikka täyttänyt 18 v. Sitten kun pääsin tansseihin, niin hän odotti minua ja sitten keskusteltiin ja kerrottiin paljon asioita. Oli niin mukavaa, kun oli todella välittävä äiti.” (19, 61v, 19v)

”Joimme kotona aina iltateetä, keräännymme yhteen ja juttelimme niitä näitä. Nuo on niitä hetkiä joita kaipaankin eniten, ne loppuivat kuin seinään...” (52, 27v, 12v)

Kahdenkeskisyys voi nousta myös esiin muistossa, jossa kuvataan yksi ainutkertainen tilanne. Tuon yhden hetken luoma äidin ja tyttären välinen kahdenkeskisyys tunne on ollut niin voimakasta, että se on jäänyt pitkäksi aikaa mieleen. Tässä katkelmassa äiti ja tytär ovat saattaneet äidinäidin ja tyttären isoäidin ikuiseen lepoon ja sen jälkeinen kahdenkeskinen hetki on jäänyt tyttären mieleen:

”Äiti istui mamman vuoteen reunalla ja kutsui minua. Katsoin mammaa ja näin hänen kasvoillaan hymyn kun hän sulki silmänsä ja lähti ikuiseen rauhaan. Äiti istui kauan vuoteen reunalla ja pyysi minua hakemaan kaivosta vettä ja keittämään kahvia. Tein niin ja siinä joimme kahdestaan kahvia. Tuosta hetkestä minulle on jäänyt hyvin valoisa muisto.” (62, 60v, 13v)

Lapset muistavat äidin läsnä olon hetken vielä aikuisenakin. Äiti on ollut tuon hetken ajan lapselle läheinen ja läsnä. (Katvala 2001, 66.) Tuo hetki äidin kanssa on voinut olla lyhyt, mutta se muistetaan, ja halutaankin muistaa, vuosien jälkeen. Näitä hetkiä muistellessa äidistä tulee läheinen ja turvallinen. (Mt., 77.) Myös menetetty äiti näyttää olevan muistojen kautta läsnä sen hetken, kun tyttäret muistelevat kahdenkeskisiä hetkiä äitinsä kanssa.

Nousiaisen (2004, 58) mukaan kulttuuriseen äitiyteen liittyvä yksi sanaton sääntö on, että äidin on oltava aina läsnä ja saatavilla lapselleen. Yleensä yhteinen moraalikoodi vaatii, että äidin tulisi olla läsnä sekä fyysisesti että henkisesti. Tyttären muistoissa kahdenkeskisistä hetkistä äidin kanssa korostuvat äidin läsnäolo ja turva noiden hetkien aikana. Läsnä oleva äiti koetaan turvalliseksi. Pienikin hetki äidin kanssa riitti tuomaan turvallisuuden tunteen lapsen mieleen. (Katvala 2001, 62–66.) Turvanlähteestä puhuessaan monet nuoret puhuvat juuri äidistään (Innanen 2001, 102–103). Naisten muistoissa äiti on turva ja suoja. Tätä äidin tuomaa turvaa naiset kuvaavat usein tuntemusten kautta.

”Muistan kuinka hyvälle tuntui jos sain nukkua äidin vieressä. Käydessämme jossakin, hän aina piti minua kädestä kiinni. Se tuntui niin turvalliselta.” (43, 75v, 11v)

”Istuin kotipihassa hiekkakasassa. Pihalla tepastelevat kanat lähestyvät minua ja pillahdan itkuun. Äiti rientää luokseni. Muistissa on utuiset hymyilevät kasvot ja oma helpotukseni hänen tulostaan.” (46, 68v, 4v)

Äidin läsnäolo ja turva konkretisoitui monessa muistossa äidin syliin. Jos muistot äidistä olivat muuten hataria ja vähäisiä, niin äidin syli ja hoiva muistetaan: *”muistan kuitenkin hänen sylinsä”* (79, 56v, 6v) ja *”istuin syliin lämpöiseen jos joku asia pelotti tai jännitti, se auttoi”* (120, 69v, 15v). Äidin syli oli se paikka, jossa oli turvallista ja hyvä olla.

”...Muistan, kun siskoni kanssa voimme pahoin ja oksensimme melkein koko linja-automatkan. Istuimme Äidin molemmin puolin ja yritimme nukkua päät Äidin sylissä – se tuntui turvalliselta.” (79, 56v, 6v)

”Hän oli myös kirkkokuorossa. Olin usein mukana kirkossa, istuen hänen sylissään ja kun väsytti, painoin pääni hänen rinnalleen jolloin kuuntelin hänen lauluääntään joka soi. Hyvä olla.” (112, 50v, 8v)

Katvalan (2001, 66) mukaan äidin syli on yksi tärkeimmistä läsnäolon hetkistä. Äidin syli antaa hellyyttä ja turvaa sekä lämpimän kosketuksen lapselle. Nuoret ovat kuvanneet äidin sylin olevan lämmin ja aina valmis lohduttamaan (Innanen 2001, 102). Hyvät muistot

sisältävät tarpeen tyydyttämisestä syntyvän mielihyvän kokemuksen tai siihen voi liittyä myös kokemus hoivasta, jolloin äiti on koettu läsnä olevana (Nousiainen 2004, 106).

Äidittömien tyttärien muistoissa oli myös muistoja äideistä, jotka eivät olleet tarpeeksi läsnä ja turvana lapsen silmin: ”Minulla on muistikuva jo 3-4-vuotiaasta, koskaan hän ei ottanut syliin taikka muuten hellinyt” (42, 77v, 11v). Siten naiset kokivat suhteensa äitiin etäiseksi. Tällaisen äiti – tytär – suhteen äiti muistuttaa Korhosen (1994) ”etäistä huolehtijaa”, jota jo edellisessä alaluvussa käsittelin. Tällöin äiti on läsnä fyysisesti, mutta ei ole samalla läsnä lapselle syystä tai toisesta. Katvalan (2001, 37 & 63–63) tutkimuksessa erityisesti vanhin ja keskimäinen sukupolvi (synt. vuosina 1906–1959) kokivat äitinsä etäiseksi huolehtijaksi, jolloin äidillä ei ollut tapana näyttää rakkautta, turvallisuutta ja hyväksymistä. Äiti oli läsnä fyysisesti ja kotona, mutta siellä hän oli työn touhussa (Katvala 2001, 63–64). Vastaavasti omassa aineistossani niin sanotun vanhemman ikäluokan edustajat muistivat yleensä äitinsä etäiseksi.

”Meitä kohtaan hän käyttäytyi hyvin, mutta mitään hellyyttä hän ei osoittanut, ei kai ollut siihen aikaan tapana. Muistan häntä silti hyvällä.” (101, 77v, 13v)

”Muistan vieläkin sen suuren ”äidin sylin ikävän” mitä koin koko lapsuuteni. En muista että äiti tai isä olisi koskaan pitänyt meitä lapsia sylissään.”(63, 58v, 13v)

Vaikka äiti olikin muistoissa etäinen, hänestä ei missään vaiheessa puhuttu yhdentekevänä hahmona eikä häntä syyllistetty. Tarinoissa piirtyi kokonaisuudessaan äidistä positiivinen mielikuva. Äidin poissaolon paikkana toimi usein syli kuten läsnä olossa: ”En muista koskaan istuneeni äitini sylissä” (61,- 8v). Joillekin äidin syli on voinut olla haave ja osalle se on toteutunut fyysinen sylissä ja lähellä olo (Katvala 2001, 66). Etäininkin äiti on saattanut kuitenkin tulla läsnä olevaksi pienen hetken kautta. Silloin etäinen äiti muuttuu läheiseksi ja turvalliseksi (mt., 77). Tyttärelle muistamisen arvoinen voi olla edes pieni äidin osoittama läsnäolo:

”Säryt jatkuivat. Muistan äidin karheat, työn kovettamat kädet kun hän iltaisin hieroi jalkojani. Siihen aikaan (ainakin pohjalaiset), ei lapsia paljon halailtu, hyväilty, suukoteltu, pidetty sylissäkään vauvaiän jälkeen. Äidin hellyydestä muistan vain tuon hieromisen. Sitä hellyyttä ei vain konkreettisesti osoitettu.” (120, 69v, 15v)

Suurin osa tyttärien muistoista liittyy neutraaleihin tai myönteisiin tapahtumiin, mutta muutamalla tyttärellä on jäänyt mieleen jokin poikkeava tilanne äidin kanssa. Kyse oli usein jonkinlaisesta riidasta äidin kanssa tai äidin suuttuminen oli jäänyt tyttären mieleen.

”Muistan kerran, kun piti opiskella kertotaulua, äiti pakotti lukemaan ja huusi ja raivosi, että on se kumma, kun ei opi on ne muutkin oppineet. Olin niin lukossa lopulta, että en osannut edes 5 kertotaulua.” (54, 38v, 12v)

”Ainoa kerta, jolloin muistan äidin suuttuneen minulle, oli keväiseen liejuun juuttuminen ja vaatteiden likaaminen.” (73, 55v, 8v)

Vaikka äidin kanssa olikin ollut riitaa tai äiti oli suuttunut, tarinoista oli vaikea löytää pahoja tai huonoja äitejä. Tarinoista löytyi vain muistoja tilanteista, jolloin äiti näyttäytyi lapsen silmin pahana (ks. Katvala 2001, 96). Mutta tämän tilanteen muistaminen ei merkinnyt sitä, että äiti olisi ollut paha. Lapsi saattaa muistaa koko ikänsä sen yhden ainoan kerran, kun vanhempi on aiheuttanut lapselle tuskaa tai syvästi loukannut lasta, ja pienikin vääryys voi jäädä mieleen (Roos & Rotkirch 1997, 12).

Pill & Zabinin (1997) mukaan tyttären muisto äidistä ja suhteesta äitiin vaikuttavat tyttären nykyiseen minuuteen. Äidittömille tyttärille kokemukset äidistä ja suhteesta ovat keskeisiä tekijöitä myös äidittömyydestä selviytymisessä. Aikuisena tyttärellä on mahdollisuus kasvaa sisäisesti, jos hän muistojensa kautta pystyy olemaan yhteydessä äitiin ja tunnistaa heidän välisen suhteensa ainutlaatuisuuden. (Mt.) Tyttären muistot äidistä ja hetkistä äidin kanssa ovat näin tyttären voimavarana aikuisenakin, jotta äidittömyys hyväksyttäisiin osaksi itseä eikä sitä pidettäisi puutteena. Äitimuistolla on vuosienkin jälkeen merkitystä tyttären elämässä.

7.4.1 Äiti on tärkein?

Tutkimissani elämäntarinoissa muistot äidin ja tyttären välisestä suhteesta eivät kuitenkaan tarkoittaneet isän poissaoloa teksteissä. Äidistä puhuminen ei sulje pois vanhemmuuden toista osapuolta, isää (Katvala 2001, 50). Myös Nätkin (1997, 195) yllättyi tutkiessaan äitiyden tarinoita, että miehistä kerrottiin niin paljon. Miessuhde oli rakentamassa äitiyden tarinaa. Äidittömän tyttären tarinassa isästä kerrotaan ajoittain, ja usein hänestä kerrotaan tarinan taustatoimijana. Äidin kuoleman jälkeisestä elämästä kuvattaessa isä nousi osittain enemmän esille kuin äidin eläessä. Tyttären äitimuistoissa isä oli kuitenkin selvästi sivuosassa tai ei

esiintynyt niissä ollenkaan. Vaikka isällä näytti olevan joissakin tarinoissa vahvakin rooli äidittömän naisen elämässä, jätän isän vain maininnan tasolle tässä yhteydessä, sillä se ei kuulu tutkimukseni aihealueeseen. Aila Lukin (1999, 75) tutki gradussaan äidittömän tyttären suhdetta isään ja huomasi, että äidin kuoleman jälkeen suhde isään muotoutui uudelleen ja isästä tuli tyttärelle tärkeä henkilö.

Kuten sanottu, tyttärien äidittömyystarinoista välittyi suuri ikävä menetettyä äitiä kohtaan. Menetetty äiti on jäänyt elämään muistoihin ja häntä kaivataan edelleen vielä aikuisenakin. Monen tyttären elämäntarinasta välittyikin käsitys, että äiti näytti olevan se tärkein ja rakkain.

”Äitini oli minulle maailman tärkein ihminen, olin kaikessa arjen touhuissa mukana. Minulla oli äitiini erittäin kiinteä suhde. En halunnut olla erossa äidistäni hetkeäkään.” (17, 51v, 10v)

”Äitini oli aina kotona ja erikoisen tärkeä minulle. Nyt ei ollut kukaan vastassa.” (67, 61v, 13v)

Kulttuuristen uskomusten tasolla omaa äitiä pidetään lapsen parhaana hoitajana ja tärkeänä lapselle (Katvala 2001, 82). Katvala (mt., 82) uskoo tämän johtuvan erilaisten teoreettisten näkemysten luomilla käsityksillä äidin ja lapsen ylivertaisesta suhteesta ja äidin tärkeämmästä asemasta lapsen elämässä isään nähden. Äitiyden kuviin yhteiskunnassa on vaikuttanut merkittävästi muun muassa psykoanalyttisen perinteen ajatus äidistä lapsen kehityksen tärkeimpänä henkilönä.

Vastaavasti vasta 1600-luvulla perheelle annettiin tunnepitoinen merkitys, jolloin korostettiin äidillistä rakkautta ja lapsen ja vanhemman ainutlaatuista suhdetta. Äidin ja lapsen välinen siteen katsottiin olevan emotionaalisesti ensisijaisin kaikista muista siteistä. Äidin rakkaus ja äidin hoiva suhteessa lapseen oli tärkeintä. Tämä on yksi niistä kategorioista, jotka vaikuttavat yksilön tulkitessa omia perhesuhteitaan. (Gubrium & Holstein 1990, 20–21.) Uskonkin, että äitikeskeisyyttä korostavat teoreettiset näkemykset voidaan nähdä äitiyden kulttuurisina kertomuksina, joiden avulla ihmiset, myös äidittömät tyttäret, tekevät äitiyttä itselleen ymmärrettäväksi.

Äitikeskeinen kulttuuri on kuitenkin samalla äitiä syyllistävä kulttuuri (Sinkkonen 1998, 59). Nancy Chodorowin (1978, ref. Vuori 1992, 53) täydentää, että ideaaliäiti vastaa täydellisten lasten kasvattamisesta ja täten lasten vaikeudet johtuvat äideistä. Vallitseva kulttuurinen ideologia on ollut, että äitiä sekä idealisoidaan että syytetään. Nousiaisen (2004, 66) mukaan

yksilöllinen kokemus äitiyden kulttuurisista rajoista näyttäytyy ahtaana. Äitiys nähdään edelleenkin perinteisten myyttien kautta, jolloin korostetaan äidin merkitystä lapsen hyvinvoinnille.

Julia Kristeva (1993, 179–181, ref. Nätkin 1997, 252) näkee, että feministinen näkemys äidin ja lapsen suhteesta muistuttaa miesdiskurssien äidin kategorian määritelmää. Molemmat näkökulmat painottavat omalla tavallaan äidin ja lapsen dyadia. Kirsi Saarikankaan (1991, 238–239) mukaan monet seikat, joita kritisoimme patriarkalisena äitiyden kuvana, voivat myös olla toisella tavalla tarkasteluna äitiyden positiivisia puolia, äidin ja lapsen suhteesta lähteviä puolia. Lämpö, rakkaus, ravitseminen, turvananto ja läheisyys voidaan nähdä äitiyden positiivisina ulottuvuuksina. Ne ovat vain muuntuneet helposti sekä naisen äitiydellä alistamiseksi että äitiyden mystifioimiseksi. Äitiydestä puhuttaessa olisikin eriteltävä toisistaan äitiys naisen yksityisenä kokemuksena sekä äidin ja lapsen suhteena siitä äitiydestä, joka on patriarkalaisen kulttuurin määrittelemä naisen rooli.

Äiti-lapsi – suhdetta on usein kuvattu hyvin vaikeana ja äidin epäonnistumista tässä suhteessa korostettu. Kun äänen antaa äidin tyttärelle, tällaista ei kuitenkaan tullut esille. Naiset eivät muistele menetettyä äitiään kielteisesti juuri lainkaan eivätkä moiti tai syytä äitiä. Päinvastoin äitiä välillä jopa ylistetään, sillä hän on ollut lämmin, rakastava, turvallinen ja läheinen. Äiti on ollut tyttärelle erityisen tärkeä ja on vieläkin. Äidittömän tyttären muistot hetkistä äidin kanssa luovat muistelijalle tunteen äidin läsnäolosta ja turvasta. Edes äidin kuolema ei ole poistanut tätä tunnetta, vaikka äiti ei enää olekaan fyysisesti tyttären saatavilla. Muistojen välityksellä äiti on täten läsnä ja turvana tarvittaessa.

8 POHDINTAA

Tässä tutkimuksessa lähtökohtanani oli, että muistelu on ensisijassa vuoropuhelua kollektiivisten ja kulttuurisesti yhteisesti jaettujen käsitysten sekä omakohtaisten muistojen välillä. Tämän tutkimuksen sosiaalipsykologinen näkökulma tulee ilmi tarkastellessani yksilöllisen ja sosiaalisen kohtaamista ihmisen muistojen ja kokemusten tasolla. Tämä kohtaaminen konkretisoituu elämäntarinoissa, jotka ovat aikuisten, varhain lapsuudessa äitinsä menettäneiden naisten kirjoittamia. Kirjoituksia erityisesti ohjaavana teemana oli muistella menetettyä äitiä. Yksilö on sosiaalistunut tiettyyn kulttuuriin, joka tarjoaa erilaisia tapoja muistella ja kertoa muistoista sekä joka rakentaa käsityksiä äitiydestä. Tavoitteenani oli selvittää, miten yhteisölliset äitiyskäsitykset ovat värittäneet muistoja omasta äidistä, joka varhain kuollessaan ei ollut tarjoamassa tyttärelle äidin mallia. Varhain menetetyn äidin muistot ovat kertojalle merkityksellisiä ja henkilökohtaisia muistoja, jotka ovat saaneet alkunsa lapsuudessa. Tytär voi kuvata äitinsä enää vain muistoissa, mutta nämä muistot rakentuvat muistelun kautta aina uudelleen.

Kävin naisten elämäntarinat läpi äidittömyys- ja menetykokemusten näkökulmasta. Aineistosta nousevien äidittömyysteemojen kautta löysin yhtymäkohtia lukuisiin muihin äidittömyys – ja läheisen kuolemaa käsitteleviin tutkimuksiin. Äidin menetys lapsena oli jättänyt läpi elämän kestävän surun ja ikävän naisten elämään. Kaikilla kirjoittajilla ei ollut muistoja äidistä ja osalla muistot olivat vähäisiä. Huomionarvoista oli se, että äidin muistamisella ei sinällään vaikuttanut äidin kaipaamiseen. Äitiä ikävöitiin yhtä paljon, vaikka muistoja hänestä ei olisikaan. Äidin muisto voi hälvetä ajan myötä muistista, mutta äidin menetys säilyy muistissa läpi elämän. Vaikka muistoa ei olisi tai se olisi jo hiipunut, kokemus menetyksestä ei katoa. (Ks. Witte-Townsend 2002.) Äidittömiä naisia yhdistää nimenomaan yhteinen kokemus ja tunne menetyksestä.

Muistelemine oli naisille mieluinen asia, joka haluttiin tehdä. Muistellessa äitiä kertomuksesta välittyi naisten surun ja ikävän tunteet. Kun muistelemine ei onnistunut, se herätti pohdintaa siitä, miksi äitiä ei aina muistettu tai miksi olivat niin vähäisiä. Muistelun tekemine oli helpottavaa ja antoisaa sekä äidin menetys saatettiin nähdä uudella tavalla nyt aikuisena. Elämäntarinan kirjoittamisen ohella tapahtuva reflektointi auttoi merkittävän elämäntapahtuman uudelleen hahmottamisessa. Muistelemine oli ennen kaikkea kertojaa itseään varten, vaikkakin kerrotulla omaelämäkerralla on tarkoitus olla lukijoita (Vilkko 1995, 159).

Tarkastelin menetetyistä äidistä muodostettua henkilökohtaista muistoa käyttämällä äidittömien naisten elämäntarinoihin kirjoitettuja muistoja materiaalina. Menetettyyn äitiin liittyvien muistojen kokonaisuuden nimesin äidittömän tyttären äitimuistoksi. Äitimuisto sisälsi muistoja äidin menetyksestä, muistoja äidistä henkilönä, muistoja äidin teoista ja muistoja hetkistä äidin kanssa. Kaikki muistot eivät silti olleet täysin toisistaan eroteltavissa. Muistojen tarkastelu osoitti, ettei tyttären henkilökohtainen äitimuisto ollut täysin yhtenäinen ilmiö. Erityisesti äidin sairastaminen ennen kuolemaa heijastui vahvasti äitimuiston sisältöön.

Muistojen tutkimine osoitti, miten paljon erilaisia tunteita omaan äitiin, äidittömyyteen ja äitiyteen liitetään. Varhain menetetyin äidin muistelemiseen liittyi vahvoja tunteita ja ne välittyivät naisten tarinoista. Kaikkia äitimuiston eri puolia yhdistivät kerrottaessa välittyvät tunteet. Osa muistoista, kuten äidin menetykseen liittyvät muistot, oli selvästi muita tunnepitoisempia. Muistoilla oli voimaa ravisuttaa vielä useiden vuosien jälkeen, ja muistellessaan naiset elivät nuo tunteet uudelleen. Äitiä muistellessa välittyvä emotionaalinen vire tukee teeman merkityksellisyyttä muistelussa ja elämäntarinassa (ks. Vilkko 1997, 220).

Vaikka oman äidin muistelu näytti olevan henkilökohtainen ja yksilöllinen tapahtuma, äitimuisto tuotettiin muistelussa omakohtaisen kokemuksen ja kulttuuristen konstruktoiden kohdatessa. Kollektiivisten käsitysten ottaminen mukaan tarkasteluun yhtenäisti naisten äitimuistoa. Äitimuistosta välittyvät vahvasti kulttuurin äitiyskonstruktio ja se, miten äidistä yleensä puhutaan. Taustalla minulla oli ajatus, että yhteisön äitiyskäsitteet välittyvät yksilöllisten äitimuistojen kautta. Toisaalta on muistettava, että äitimuisto on osaltaan rakentamassa uskomuksia suomalaisesta äitiydestä. Äitimuisto liikkuu siis yksilöllisyyden ja sosiaalisuuden rajalla.

Äitimuston kautta tarkasteltuna menetetty äiti nähdään hyvin pitkälti suomalaisen äidin mallitarinan mukaisesti ja suomalaisten äitiyskäsitysten sävyttämänä. Äidin muistetaan olleen rakastava, hoivaava ja läsnä oleva, mutta myös työtätekevä, huolehtiva ja lastaan kasvattava äiti. Tyttäret muistivat äidin, äidin teot ja hetket äidin kanssa pääosin myönteisesti. Välillä menetetyn äidin muisto lähenee jopa ideaaliäidin tarinaa. Jos äiti poikkesi jollain tapaa oletetusta hyvän äidin tarinasta, se oikeutettiin hänelle eikä äitiä syyllistetty. Epäonnistuneesta ja huonosta äidistä ei muistoissa puhuttu ollenkaan. Äiti muistettiin hyvänä, miltei täydellisenä.

Äidin näkeminen muistoissa ihanteen kaltaisena, kertoo osaltaan sitä, että kuollut ihminen muistetaan yleensä hyvänä ja että aika kulta muistot. Äidittömät tyttäret kertoivat tietoisesti samaistuvansa menetettyyn äitiinsä ja pitivät häntä ihanteenaan. Tämä voi vaikuttaa osaltaan siihen, että samaistumisen ja ihailun kohde, menetetty äiti, halutaan myös nähdä ihanteen kaltaisena, täydellisenä.

Naiset näkivät menetetyn äitinsä hyvin pitkälti perinteisen äitimyytin kautta, ja feministisen tutkimuksen esittämät vaihtoehtoiset, monipuolisemmat äitiyskäsitykset eivät välity tyttärien tarinoiden kautta. Tyttäret ovat joutuneet rakentamaan äidin muistoa jo lapsesta lähtien ja usean naisen lapsuudessa perinteinen käsitys äitiydestä on ollut etualalla. Äitiysuskomukset muuttuvat hitaasti ja ne ovat säilyneet monen vuoden ajan suhteellisen samanlaisina (Katvala 2001). Toisaalta perinteisen äitimyytin korostuminen voi kertoa myös siitä, että naisten oma äiti toteutti eläessään perinteisen äidin mallia ja välitti tätä mallia lapselle. Aineistossa olikin poikkeuksellisia äitejä hyvin vähän.

Tutkimieni äitimuistojen pohjalta on vaikea yhtyä siihen, että äiti olisi omaelämäkerrassa täysin arkinen, neutraali ja huomaamaton hahmo. Äidittömien naisten teksteissä äiti irtosi arjesta etenkin silloin, kun naiset muistelivat äitinsä menetystä sekä kuvailivat äitiään henkilönä ja omaa suhdettaan äitiin. Tällöin äiti nousi kerronnan keskiöön. Lisäksi muistoista välittyi sanoma, että äidin askareet voivat olla arkisia, mutta itse äiti ei ole. Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan esittää, että varhain menetetty äiti nousee kirjoituksissa huomaamattomuuden ja arkisuuden keskeltä merkittäväksi hahmoksi.

Vaikka muisto menetetystä äidistä on hyvin lähellä ihanneäidin tarinaa, en väitä, että kaikki näkevät äitinsä tällä tavoin tai että toteuttavat omaa äitiyttään tällä tavoin. Näyttää siltä, että hyvän äidin ihanne elää edelleen tarinoissa ja näkyy uskomuksissa, mutta on muistettava, että

sen toteutumistavat arkipäivän äitiydessä voivat olla moninaisia, jopa olemattomia (ks. Katvala 2001, 104). Keräämissäni tarinoissa ja muistoissa tuo ihanneäiti oli luettavissa tekstistä, enkä sitä ollenkaan ihmetteli. Myönteiset muistot äidistä ja tyttären usko siitä, että oma äiti oli hyvä, melkein täydellinen, auttaa naisia selviytymään äidittömydestään ja antaa heille voimaa elämässä eteenpäin. Äiti, joka ei ole enää olemassa, on edelleen rakas ja tärkeä.

Äitimuiston kautta voidaan hahmottaa myös äidittömyyden merkitystä naisen elämässä. Muistojen kautta äiditön nainen voi löytää sen, minkä on menettänyt, äidin, ja siten muiston kautta voi löytää jotain turvaa. Lisäksi äidin kuvan rakentamisen myötä äiditön tytär voi löytää itsensä peilatessaan ja vertaillen itseen äidin kuvaa vasten (Tuovinen 2004, 117). Tytär voi muistellessa astua menneisyyteen ja olla menetetyn kanssa. Muisto tarjoaa näin jatkuvuutta olla menetetyn äidin kanssa. Muistoissa yhteys äitiin säilyy ja naisten elämäntarinoista välittyy tuo yhdessäolo muistoissa. Kirjoittaja voi myös ajatella kuolleen äidin tarinan välittyvän muisteluprosessin tuloksena elämäkertomukseensa ja sen lukijoille (Vilkkö 1997, 214).

En esitä tässä ainoaa oikeaa tarinaa menetetyn äidin muistelemisesta. Toisia, ja jopa vastakkaisia tarinoita saa ja pitääkin esittää. Uskon kuitenkin, että työni haastaa aihepiiristä aiemmin tehtyjä tutkimuksia erilaisella lähestymistavallaan. Äidittömyydestä ei ole juurikaan tehty Suomessa ja tämän tutkimuksen näkökulma tarjoaa aivan uuden tavan tarkastella äidittömyyttä ja menetetyn äidin muistelemista. Toivon, että tutkittavien joukossa suurta mielenkiintoa herättänyt aihe saa jatkoa tutkimuksellisesti. Äidittömyyden, äitiyden, muistojen ja muistelemisen tutkiminen ovat sinällään kiinnostavia aiheita, sillä niitä voi tarkastella monen eri tieteenalan näkökulmasta. Käsillä oleva tutkimus on myös ammentanut ajatuksia monen eri tieteenalan sisältä ja on mitä suurimmassa määrin monitieteellinen. Tutkimusongelmieni puolesta olen kuitenkin pyrkinyt sisällyttämään tämän tutkimuksen oman oppialani, sosiaalipsykologian piiriin kuuluvaksi.

Itselläni heräsi tutkimukseni aikana monia uusia ideoita, miten äidittömyyttä ja äidin muistoa voisinkin vielä tutkia. Valitettavasti yhteen tutkimukseen ei mahtunut kuin yksi näkökulma ja siitäkin näytti tulevan tarpeeksi tekstiä yhtä gradua varten. Minulla on kuitenkin tallessa kaikki äidittömien naisten tarinat, jos joskus tulevaisuudessa innostuisin tästä aiheesta jatkamaan tutkimusprosessin yhteydessä syntyneiden ideoideni ohjaamana.

Kiinnostuttuani muistojen ja muistelemisen tutkimisesta sekä tutustuttuani feministiseen tutkimukseen, heräsi mieleeni ajatus tämän tutkimuksen toteuttamisesta muistelutyömenetelmällä, jolloin äidittömät olisivat kokoontuneet ryhmänä jakamaan muistojaan. Omat käytännön resurssini kuitenkin asettuivat tätä ajatusta vastaan, muun muassa naisten kokoontuminen yhteen paikkaan useaan kertaan olisi ollut melkein mahdotonta toteuttaa. Lisäksi uskon, ettei tutkija- eikä elämäkokemukseniakaan olisi vielä riittänyt ajatuksen toteuttamiseen. Muistelutyömenetelmällä naisten muistojen kollektiiviset merkitykset tulisivat paremmin esille ja siinä tutkittaisiin erityisesti yhteisesti neuvoteltuja merkityksiä.

Äidittömien naisten elämäntarinoita voisi tarkastella myös tarinoina, narratiiveina, ja etsiä tarinoiden samanlaisuutta ja erilaisuutta, esimerkiksi suruprosessin näkökulmasta. Naisten ikätietoja voisi hyödyntää seuraavissa äidittömyystutkimuksissa. Mielenkiintoista olisi vertailla tarkemmin, onko lapsen iällä äidin kuollessa ollut vaikutusta äitimuistoon tai onko eri-ikäisillä naisilla erilainen muisto menetetyistä äidistään. Miten 80-vuotias äiditön nainen muistaa varhain menetetyn äidin verrattuna 30-vuotiaaseen äidittömään naiseen? Vaikka tämä tutkimukseni keskittyi nimenomaan muistoihin äidistä, kirjoitusten joukkoon mahtui myös kirjoittajia, jotka eivät muistaneet mitään äidistään mitään. Yhtenä jatkotutkimushaasteena voisi olla näiden äidittömien naisten ja heidän elämänsä tutkiminen siltä kannalta, että onko muistamattomuudella ollut merkitystä heidän elämässään.

Tämän tutkimuksen näkökulmaa voisi syventää myös vertailuasetelmalla. Äidittömien naisten äitimuistoa voisi verrata äidillisten naisten äitikuvaan ja tutkia näiden äitikuvien välisiä eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia. Tässä tutkimuksessa tein jo osaltaan tämänkaltaista vertailua tuodessani äitimuiston rinnalle kirjallisuutta siitä, miten tytär yleensä muistaa ja kertoo äidistään. Toisaalta olisi mahdollista heittää tämän tutkimuksen aikana päälläni osittain ollut feministin viitta harteilta, ja tarkastella äidittömän miehen äitimuistoa ja verrata tätä muistoa siihen, miten miehet yleensä näkevät äidin. Toisaalta tarkastelun kohteena voisi olla myös isätön tytär. Tämä olisi mielenkiintoista siksi, että lukuisissa tutkimuksissa on osoitettu, että äidistä ja isästä kerrotaan ja heidät muistetaan eri tavoin. Lisäksi naiset ja miehet puhuvat vanhemmistaan eri tavalla. (mm. Korhonen 1994 & 1999; Vilko 1997; Innanen 2001.)

Pitkä, mutta mielenkiintoinen tutkimusmatkani äidittömien naisten muistojen keskellä alkaa olla lopuillaan. Tästä matkasta tuli hiukan erilaisempi ja kiinnostavampi kuin olin alun perin kuvitellutkaan. Lähdin matkaan etukäteisoletuksin, mutta noin puolivälissä matkaani luovuin tarkoituksella niistä ja lopulta hämmennyin siitä, miten paljon uutta omakohtaisesti tuttu ilmiö

pystyy tarjoamaan. Ymmärrykseni tästä ilmiöstä sekä syveni että laajeni, ja tämän ymmärrykseni olen toivottavasti voinut lukijoilleni välittää.

Tutkimukseni keskeinen tavoite oli ymmärtää toista ihmistä. Silti tutkimus lisäsi siinä sivussa minun itseymmärrystä. Omakohtaisten kokemusten vuoksi tämä tutkimus oli vahvasti osa elämääni. Työstin omaa äidin menetystä koko tutkimusprosessin ajan. Lukiessani toisten äidittömien naisten elämäntarinoita minun piti välillä pitää taukoa ja siirtää teksti syrjään, sillä tarinat olivat niin koskettavia ja nostattivat omat kokemukset pintaan. Minuun tämä tutkimus jätti jäljet niin tutkijana kuin ihmisenä. Tämä tutkimusmatka kerrytti tutkimuskokemustani ja auttoi minua uudelleen hahmottamaan omaa äidittömyyskokemustani, sillä pystyin jakamaan sen muiden äidittömien naisten kanssa. Äidittömyys on kuin pitkä tie, jonka taivalminen alkaa äidin menetyksestä, joka jatkuu muistojen välityksellä ja jolla ei ole loppua:

”Mutta tämä on ollut kaiketi minulle määrätty tie, jonka alkupäässä vieläkin muistoissa tuntuu suuri suru: äidin menetys”(26, 83v, 12v).

9 EPILOGI: TUTKIMUKSEN TARKASTELUA

Tässä päätösluvussa pyrin tuomaan esille seikkoja, joilla on merkitystä tämän tutkimuksen arvioimisen kannalta. Aluksi tarkastelen tutkimuksen eettisyyttä kertomalla tutkimusprosessin aikana tekemistäni eettisistä ratkaisuista. Seuraavaksi otan kantaa luotettavuuteen ja yleistettävyyteen liittyviin seikkoihin sekä arvioin tutkimukseni onnistumista.

9.1 Tutkimuksen eettiset ratkaisut

Tutkimuksen eettisyys on huomioitava korostetusti omaelämäkertatutkimuksessa (Eskola & Suoranta 2003, 124). Robertsin (2002, 13) mukaan elämäkerrallisessa tutkimuksessa tutkija on niin sanotusti elämäkerrallinen osallistuja, mikä nostaa esille erilaisia metodologisia ja eettisiä kysymyksiä. Täten olen pohtinut tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä koko tutkimusprosessini ajan, aina aiheen valinnasta raportointiin asti. Osa eettisistä valinnoistani on jo nähtävissä tutkimuksen toteutusvaiheen raportoinnissa aineistonkeruuseen ja analyysiin liittyen. Jo tutkimuksen aiheen valinta on eettinen ratkaisu (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 26). Tutkimukseni aihetta valitessani ja tutkimusongelmiani muotoillessa jouduin pohtimaan ratkaisujani eettisestä näkökulmasta. Mietin pitkään, miten toteuttaisin tutkimukseni vai toteuttaisinko lainkaan aiheen arkaluontoisuuden ja henkilökohtaisuuden takia. Minua rohkaisi kuitenkin ajatus siitä, että tutkittaville voi olla helpottavaa kertoa pitkänkin ajan jälkeen muistoistaan jollekin ja jäsentää elämäntarinansa jonkinlaiseksi hahmotettavaksi kokonaisuudeksi. Toinen kannustava tekijä oli aiheen tuominen julkisuuteen, ja tätä kautta naisten omien kokemusten esille tuominen.

Aiheen arkaluontoisuus oli osittain syynä siihen, että valitsin tarinoiden kirjoittamisen aineistonkeruumenetelmäksi. Keräsin tutkimusaineistoni kirjoituspyynnöllä, joka julkaistiin

useissa lehdissä ja Internetin keskustelupalstoilla. Tutkittaville on annettava tarkkaa tietoa tutkimuksesta ja tutkittavan on myös ymmärrettävä se, mihin häntä pyydetään osallistumaan ja miksi (Hirsjärvi ym. 2005, 26–27). Perttulan (2005, 137) mukaan, on eettisesti tärkeää, että tutkija kertoo tutkittaville, miksi juuri heidän kokemuksensa ovat tutkimisen arvoisia. Pysin muotoilemalla mahdollisimman tarkasti julkaistavan kirjoituspyynnön, jossa kerroin mahdollisimman selkeästi tutkimuksen tavoitteen ja tarkoituksen sekä sen, mikä merkitys tutkittavien kokemuksilla on tutkimukselleni (ks. Liite 1 ja Liite 2).

Erytyisesti arkaluontoisia tietoja kerätessä tutkijan on korostettava vastaamisen vapaaehtoisuutta (Eskola & Suoranta 2003, 56). Tutkittavat päättävät kuitenkin viime kädessä itse osallistumisestaan tutkimukseen (Perttula 2005, 137). Kirjoituspyynnössäni toin selkeästi esille osallistumisen ja kirjoittamisen vapaaehtoisuuden. Täten kirjoituspyyntöön vastatessaan naiset ovat itse päättäneet ja ilmaisseet halunsa osallistua vapaaehtoisina tutkimukseeni.

Lisäksi tutkittavien yksityisyys ja anonymiteetti on suojattava erityisen tarkasti (Eskola & Suoranta 2003, 56–57). Erytyisesti elämäkerrallinen tutkimus on nimettömyyden suojaamisessa haasteen edessä, sillä kyseessä ovat usein yksilön ainutkertaiset elämäntapahtumat, kokemukset ja muistot. Suurin osa naisista kirjoitti minulle omalla nimellä ja yhteystiedoillaan, vaikka kerroin kirjoituspyynnössäni mahdollisuudesta kirjoittaa nimettömästi. Tutkimuksen raportoinnissa olen kuitenkin tietoisesti poistanut sitaattien yhteydessä jokaisen naisen henkilöllisyyteen viittaavat tekijät (nimet ja paikkakunnat), jotta kukaan vastaajista ei olisi tunnistettavissa. Sitaattien yhteydessä mainitsin kuitenkin vastaajan iän ja iän, jolloin he olivat menettäneet äitinsä. Täten lukijat voivat tehdä omia johtopäätöksiä iän mahdollisesta merkityksestä menetetyt äidin muistelemiseen, vaikka se ei varsinaisesti tutkimusongelmiini kuulunutkaan. Äidin kuolinsyytä en tuo esille kenenkään vastaajan kohdalla tunnistamisen välttämiseksi ja seikan arkaluontoisuuden vuoksi.

Se, miten parhaiten kuvaisin naisten kokemukset ja muistot, on sinällään eettinen kysymys. Olen tietoinen siitä, että valitsemani teemoihin pilkottu esittämistapa ei tee oikeutta naisten elämäntarinoiden kokonaisuudelle, mutta se oli paras vaihtoehto tutkimusongelmieni näkökulmasta. Äitimuiston eri puolten esittäminen tällä tavalla oli luontevinta ja sopivinta sekä lukijaystävällisintä. Valitsin hermeuttis-fenomenologisen lähestymistavan analysoidessani tarinoita, sillä lähtökohtanani oli tutkittavien kokemusten esiintuominen, vaikkakin se tapahtui minun ymmärryksen läpäisemänä. Hänninen (1999, 34) muistuttaa, että

tulkinnassa ja esityksessä kuuluu kuitenkin aina tutkijan ääni, vaikka alun perin tavoiteltaisiinkin tutkittavan ääntä. Tein parhaani, että saisin tutkittavien merkitykset esille sellaisina kuin he ovat ne esittäneet (ks. Hänninen 1999, 34).

Tutkimuksen aihepiirin koskettavuuden ja kiinnostuksen vuoksi eettisiin periaatteisiini tulee myös kuulumaan, tämän tutkimuksen virallisen julkaisemisen jälkeen, yhteydenotto jokaiseen tutkimukseeni osallistuneeseen naiseen, mikäli he ovat yhteystietonsa minulle jättäneet. Tällöin tulen heille kertomaan, missä he voivat lukea tutkimukseni tai toimitan sen heille henkilökohtaisesti. Tämän jälkeen en tule naisten yhteystietoja käyttämään ja hävitän ne. Tutkimukseni aineiston tulen säilyttämään itselläni, ja se tulee olemaan vain minun luettavissa ja käytettävissä.

9.2 Tutkimuksen arviointia

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija itse on tutkimuksensa keskeinen työväline. Luotettavuuden tärkeimmäksi kriteeriksi voidaan nimetä tutkija itse, ja näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 2003, 210.) Luotettavuuteen koko tutkimusprosessini osalta olen pyrkinyt raportoimalla kaikki tutkimusprosessini vaiheet mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja selkeästi. Lisäksi olen pohtinut avoimesti aineistoon, sen käsittelyyn ja analyysiin liittyvien ratkaisujeni luotettavuutta niihin liittyvissä kohdissa raportissani, ja toivon näiden pohdintojen välittyvän osaltaan lukijoille. Tavoitteenani on ollut, että lukija pystyy seuraamaan tutkimukseni kulkua ja annan siten lukijoille mahdollisuuden arvioida tutkimukseni onnistuneisuutta.

Olen pyrkinyt siihen, että aineistoni ja sen pohjalta tehdyt tulkintani ovat ennen kaikkea lukijan arvioitavissa. Tätä olen edesauttanut esittämällä runsaasti sitaatteja raportissani ja käymällä läpi jokaisen teeman mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja perustellut siihen liittyvät tulkintani. On muistettava, että tämä on kuitenkin minun tulkintani tästä aineistosta, ja toisenlaisia tulkintoja voi esittää. Olen yrittänyt näyttää, että tulkintani on todennäköisin valitsemieni tutkimusongelmien kannalta, ja tämä ei tarkoita, että se olisi totuus. Olen yrittänyt perustella tulkintani uskottavaksi, mutta toisaalta on hyväksyttävä se, että on olemassa myös muita mahdollisia tulkintoja. (Freeman 1993, 164–165.)

Tutkimuksen arvioinnin kannalta tärkeää on myös huomioida, miten minun oma näkökulma ja asema tutkijana ovat vaikuttaneet tutkimukseen (Willig 2001, 148). Ennen aineiston analyysin aloittamista kirjoitin ylös oman esiyymmärryksen tutkittavasta ilmiöstä. Tämän tein aiheen omakohtaisuuden vuoksi ja täten pyrin minimoimaan henkilökohtaisten ajatusten vaikutusta naisten kokemusten tulkintaan. Vaikka tiedostin ja kävin läpi ennen analyysia omat ennakko-oletukseni, uskon niiden silti vaikuttaneen tuloksiin jollain tasolla. Kokemuksillani äidittömyydestä on varmasti ollut merkitystä tulosten kannalta. Toinen tutkija, esimerkiksi nainen, joka ei ole menettänyt äitiään, olisi voinut tulkita ilmiötä toisin. Lisäksi oman asemani tiedostaminen tarkoitti sitä, että minun oli pohdittava, miten voin ymmärtää toista ihmistä ja hänen kokemuksiaan parhaiten. Itse jaoin tutkittavieni kanssa samanlaisia kokemuksia äidittömyydestä, mutta olin silti ulkopuolinen, toinen heidän elämässään. Tutkijana minun oli tosin myönnettävä itselleni, etten koskaan voisi tavoittaa tutkittavan elämää ja kokemuksia kokonaan. (Lukkarinen 2005, 248–249.) Olenko minä tutkijana ymmärtänyt tutkittavieni ilmaisemat kokemukset oikein ja olenko nuo kokemukset pystynyt sanallisesti ilmaisemaan?

Eskola & Suoranta (2003, 67) toteavat, että ratkaisevaa ei ole aineiston koko vaan tulkintojen kestävyys ja syvyys. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koolla ei ole merkittävää vaikutusta tutkimuksen onnistumiseen. Aineiston tehtävänä on lähinnä toimia apuvälineenä, kun tutkija rakentaa käsitteellistä ymmärrystä ilmiöstä. (Mt. 61–62.) Aineistoa minulla oli käytettävissä runsaasti ja useat tulkintani ovat siitä hyvin perusteltavissa, sillä tulkinnolle löytyviä perusteita löytyy aineistoista useita. Tulkintani nousevat sitaattien pohjalta, ja samalla sitaatit perustelevat tulkintaani. Naisten elämäntarinoista löytyi paljon sitaatteja analyysini tulosten tueksi, mutta en voinut niitä kaikkia valitettavasti esittää tämän raportin puitteissa. Ne sitaatit, joita en ole tässä esittänyt, ovat kuitenkin vaikuttaneet yhtä paljon tulkintoihini.

Naisten elämäntarinat ovat täynnä muistoja, ja olen tarkastellut ja analysoinut kirjoituksia muistojen näkökulmasta. Tulkintani nousevat naisten kertomien muistojen pohjalta. Muistot ovat olleet tutkimukselleni ensiarvoisen tärkeitä, sillä ilman niitä naisilla ei olisi ollut elämäntarinaa, mitä kertoa. Tutkimuksen luotettavuutta tulee siten tarkastella myös muistitiedon luotettavuuden näkökulmasta (Innanen 2001, 45). Tutkimuksessani lähdin liikkeelle käsityksestä, että muistot ovat osittain konstruktiiivisesti rakentuneita ja niihin kietoutuvat niin sosiaalinen kuin yksilöllinenkin ulottuvuus. Tämän pohjalta en näe, että muistot avaisivat suoraan ikkunaa todellisuuteen, mutta en ole myöskään väittänyt, että muistot olisivat täysin keksittyjä.

Sen sijaan olen esittänyt muistojen muotoutuvan kertomistilanteessa, jossa nykyhetki kietoutuu menneisyyden tapahtumiin. Muistot muuttuvat ajan myötä ja aina niistä kerrottaessa, mutta muistot ovat aina jollain tavalla todellisia muistelevälle ihmiselle ja niissä on aina jonkinlainen todellisuuspohja henkilökohtaisina elämäntapahtumina. (Saarenheimo 1994; Saarenheimo 1997, 19 & 94.) Lisäksi en lähtenyt kyseenalaistamaan sitä, olivatko muistot todella muistelijan omia. Tulkintaani rakentaessa minulla on ollut taustalla uskomus, että naiset ovat kuvanneet vilpittömästi kokemuksiaan. Muistot ovat kertojalle jollain tavalla tosia ja merkityksellisiä, sillä ne on haluttu kertoa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruussa on tärkeää, että valitaan tutkittavat, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai että heillä on kokemusta siitä (Tuomi & Sarajarvi 2002, 88–89). Perttulan (2005, 137) mukaan jokaisen tutkittavan elämäntilanteesta on löydyttävä tutkimuksen ensisijainen aihe. Tämä toteutui tutkimuksessani, sillä sain runsaasti kirjeitä äidittömiltä naisilta, joilla oli muistoja äidistään. Toisaalta voi olla, että tutkimukseni aihe oli valikoiva ja onnettomimmat kohtalot ovat saattaneet jäädä pois aineistosta. Lisäksi elämäntarinoista puuttuneet muistot huonosta äidistä ovat voineet jäädä pois, jos kulttuuri antaa luvan puhua vain hyvästä äidistä ja huono äiti pysyy piilossa (Katvala 2001, 97). Huonosta äidistä ei ole näin haluttu kertoa ja tämä puoli on voinut jäädä tutkimukseni ulkopuolelle.

Toisaalta tarkoitukseni ei ollutkaan rakentaa yleispätevää tarinaa äidittömistä naisista, äitimuistosta tai yleistää äidittömyyden merkityksiä muihin vastaaviin naisiin, vaan tuoda esille millainen äitimuisto on tutkimukseeni osallistuneilla ja miten se mahdollisesti heijastaa kulttuurin äitiyskäsityksiä. Pyrin laadullisessa tutkimuksessani ymmärtämään tutkimaani ilmiötä, enkä pyri tilastollisiin yleistyksiin. Miten voinkaan yleistää tutkimukseni koskemaan laajempaa perspektiiviä, kun olen tutkinut yksittäisten naisten äidittömyyden kokemuksia? Alasuutarin (1994, 215) mukaan tärkeintä laadullisessa tutkimuksessa on paikallinen selittäminen, jolloin esitetyn selitysmallin tulee päteä mahdollisimman hyvin käytettyyn aineistoon. Perttula (2005, 154) täydentää, että ymmärrys on vahvasti kiinni tutkittavien kokemuksissa eikä kokemuksen empiirinen tutkimus yleensä tuota yleispätevää ymmärrystä kohteestaan. Laadullisen tutkimuksen tapaan tarkoitukseni ei ollut totuuden paljastaminen vaan pikemminkin uusien näkökulmien avaaminen, uusien tulkintojen ja jäsennysten tuottaminen ja keskustelun herättäminen tästä välillä vaietustakin aiheesta. (Saarenheimo 1999, 211–212.)

Ymmärrys tutkimuskohteesta muodostuu tutkijan tajunnalle, mutta tutkijan on muistettava, ettei hän luo kohdettaan tai ole sen olemassaolon edellytys. Kokemukset ovat tutkittaville olemassa ja todellisia ilman tutkimustakin. (Perttula 2005, 135.) Max van Manenin (1997, xiv) mukaan hermeneuttis-fenomenologinen metodi yrittää paljastaa merkitykset, jotka ovat piilossa ihmisen toiminnoissa. Tutkimus on tällöin onnistunut, kun tutkija paljastaa nämä piilossa olleet merkitykset ja tekee ne tunnistettavaksi. Toin esille äidittömän tyttären kokemukset ja muistot menetetyistä äidistä tässä tutkimuksessani, mutta nuo kokemukset ja muistot ovat läsnä tyttären elämässä ilman tätä tutkimustakin. Toisaalta uskon, että olen paljastanut jotain uutta tästä ilmiöstä ja niin minun, muiden äidittömien tyttärien kuin lukijoidenkin ymmärrys tästä ilmiöstä on kasvanut tämän tutkimuksen myötä, ja silloin olen päässyt tavoitteeseeni.

Kuten sanoin, en tavoittele tutkimuksellani yhtä suurta totuutta, vaan se tarjoaa toivottavasti ainakin osalle lukijoista todentuntuisuutta sivuten heidän omia kokemuksiaan. Lopultahan lukijat arvioivat tutkimuksessani tekemieni tulkintojen osuvuuden. Tutkimuksen kokemukset voivat tuntua osalle todellisemmilta kuin toisille. Eskola ja Suoranta (2003, 210) esittävät, että kyse on kerrottujen tapahtumien tuttuudesta. Tällöin kerrotut tapahtumat ovat jollain lailla omakohtaisesti tuttuja ja oma kokemus voi ne vahvistaa. Vastaavasti Katariina Eskola (1997, 82–83) puhuu ihmisen ”*memory blockin*” avautumisesta, kun toisen ihmisen yksityinen koskettaa omaa. Yksityiset tunnustukset ovat jaettavissa osana kollektiivista kertomusta. Yksilön kertomus tulee osaksi sosiaalista tarinavarantoa, jonka avulla kertomuksen kuulijat voivat tulkita omaa elämäänsä. (Hänninen, 1999, 21.) Tuomalla esiin varhain äitinsä menettäneiden naisten kokemuksia toivon esittäväni tutkimukseni myötä eräänlaisia mallitarinoita ja tarttumakohtia muille äidittömille naisille, jotta he voivat jakaa samankaltaiset kokemukset ja tuntemukset. Katson, että tutkimukseni on onnistunut, jos tutkimukseni pysähdyttää siihen osallistumattomia äidittömiä naisia tai muita menetyksen kokeneita ja jos he tunnistavat naisten elämäntarinoissa ja muistoissa jotain itselleen kuuluvaa. Se, että tutkimukseni on onnistunut tavoittamaan ja koskettamaan ihmisiä, on minulle osoitus tutkimukseni siirtymisestä osaksi käytännön elämää.

LÄHTEET

Adams, Alice 1995. Maternal Bonds: Recent Literature on Mothering. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 20(2), 414-427. Viitattu 25.10.2006.

<http://search.epnet.com.ezproxy.uku.fi:2048/login.aspx?direct=true&db=afh&an=9501303066>.

Alasuutari, Pertti 1994. Laadullinen tutkimus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Anderson, Adam K., Wais, Peter E., Gabrieli, John D. & Smith, Edward E. 2006. Emotion enhances remembrance of neutral events past. *PNAS Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 103(5), 1599-1604. Viitattu 5.5.2007.

[http://www.pnas.org/cgi/content/full/103/5/1599">http://www.pnas.org/cgi/content/full/103/5/1599](http://www.pnas.org/cgi/content/full/103/5/1599).

Apo, Satu 1995. Naisen väki: tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki : Hanki ja jää.

Auvinen, Riitta 1979. Ylistämällä alistettu. Teoksessa Katariina Eskola & Elina Haavio-Mannila & Riitta Jallinoja. (toim.) *Naisnäkökulmia*. Juva :WSOY. 183-192.

Black, Dora 1998. Coping with loss, bereavement in childhood. *British Medical Journal*, 316, 931-933. Viitattu 14.10.2006.

http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/316/7135/931?ijkey=0c9526cd08e0a3bb4c28a9e034e8514c92fb4bb0&keytype2=tf_ipsecsha.

Bowlby, John 1980. Attachment and loss, Volume 3. London: Hogarth Press.

Conway, Martin A. 1990. *Autobiographical Memory. An Introduction*. Buckingham: Open University Press.

Conway, Martin A. & Rubin, David C. 1993. The Structure of Autobiographical Memory. Teoksessa Alan F. Collins & Susan E. Gathercole & Martin A. Conway & Peter E. Morris (eds.) *Theories of Memory*.UK: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 103-138.

Cosslett, Tess & Lury, Celia & Summerfield, Penny (eds.) 2000. *Feminism and autobiography: texts, theories, methods*. London: Routledge. Viitattu 16.2.2007.
<http://site.ebrary.com.ezproxy.uku.fi:2048/lib/uku/Doc?id=5004101>.

Davies, Bronwyn & Gannon, Susanne (eds.) 2006. *Doing Collective Biography. Investigating the production of subjectivity*. Maidenhead: Open University Press.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 6. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Katariina 1997. Varhain kuolleiden äitien verhottu muisto. Sosiaalista genealogiaa vai/ja yksityisen yleisyyttä? Teoksessa Katariina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja: 54. 60-87.

Eskola, Katariina & Peltonen, Eeva (toim.) 1997. *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurintutkimusyksikön julkaisuja: 54.

Flax, Jane 1997. *Forgotten forms of close combat. Mothers and daughters revisited*. Teoksessa Mary M. Gergen & Sara N. Davis (eds.) *Toward a new psychology of gender. A reader*. 311-324.

Freeman, Mark 1993. *Rewriting the self: history, memory, narrative*. London: Routledge

Furman, Ben 1997. *Ei koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus*. Juva: WSOY.

Furman, Erna 1974. *A child's parent dies. Studies in childhood bereavement*. New Haven: Yale University Press.

Garmezy, Norman 1988. *Stressors of childhood*. Teoksessa Norman Garmezy & Michael Rutter (eds.) *Stress, Coping, and Development in Children*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. 43-84.

Gergen, Mary 2001. *Feminist Reconstructions in Psychology. Narrative, Gender and Performance*. London: Sage.

Glück, Judith & Bluck, Susan & Baron, Jacqueline & McAdams, Dan P. 2005. The wisdom of experience: autobiographical narratives across adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 29 (3), 197-208. Viitattu 25.9.2006.
<http://jbd.sagepub.com/cgi/reprint/29/3/197>.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1990. *What is family?* Mountain View, California: Mayfield Publishing Company

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005. *Tutki ja kirjoita*. 11. painos. Helsinki: Tammi.

Heikkinen, Riitta-Liisa 2000. Elämä, tunteet ja vanheneminen. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämäkulkku*. Helsinki: Tammi. 194-215.

Huotelin, Hannu 1992. Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteiden tutkimuksia*. N:o 46, Sosiologia. Joensuu.

Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.) 1998. *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti 1998. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino. 311-336.

Hänninen, Vilma 1999. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Innanen, Mikko 2001. *Isyys ja äitiys nuorten kertomana – lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia*. LIKES Research Reports for Sport and Health 130. Jyväskylä.

Jokinen, Eeva 1996. *Väsinyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Gaudeamus.

Josselson, Ruthellen 1995. *Imagining the Real: Empathy, Narrative and the Dialogic Self*. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (eds.) *The Narrative Study of Lives*. Vol. 3. London: Sage, 27-44.

Josselson, Ruthellen & Lieblich, Amia 1995. Introduction. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (eds.) *The Narrative Study of Lives*. Vol. 3. London: Sage, ix-xiii.

Juhila, Kirsi 1994. Muistot resursseina. Entisten asunnottomien menneisyyspuheiden tarkastelua. *Janus*, 2 (2), 164-177.

Järviluoma, Helmi, Moisala, Pirkko & Vilkkö, Anni 2003. *Gender and Qualitative Methods*. London: Sage

Järvinen, Irma-Riitta 1993. Lapsuuden rajalla. Teoksessa U. Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 111-124.

Katvala, Satu 2001. Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Korhonen, Merja 1994. Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuu yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Psykologian tutkimuksia N:o 15.

Korhonen, Merja 1999. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Väitöskirja tutkimus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.

Korkiakangas, Pirkko 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Helsinki: Kansantieteellinen arkisto 42.

Korkiakangas, Pirkko 1999. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. 155-176.

Kuronen, Marjo 1989. Onnellinen ja ongelmallinen äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia Sarja B Nro 2.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kyyrönen, Kaarina 1986. Suru. Teoksessa Kirsti Aalto (toim.) Saattohoito. Lähimmäisenä kuolevalle. Juva: WSOY. 119-135.

Laine, Timo 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. 26-43.

Latomaa, Timo 2005. Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa J. Perttula & T. Lohomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia. 17-88.

Laurila, Anja 1996. Äiti ja tytär. Vallan ja rakkauden kehissä. Helsinki: Kirjapaja.

Lawler, Steph 2000. Mothering the Self: Mothers, Daughters, Subjects. Florence, KY, USA: Routledge. Viitattu 14.2.2007.<http://site.ebrary.com/lib/uku/Doc?id=10017823&ppg=26>.

Letherby, Gayle 2003. Feminist research in theory and practice. Buckingham: Open University Press

Lukin, Aila 1999. "Iso osa minusta puuttuu" – Elämäkertatutkimus äidittömyyden merkityksestä aikuiselle tyttärelle. Oulun yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Lukkarinen, Hannele 2005. Monimetodinen kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen ja positivistisen tutkimustavan yhdistäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen Helsinki: Dialogia. 227-253.

McAdams, Dan P. 1993. The Stories We Live By. Personal Myths and the Making of the Self. New York: William Morrow.

Middleton, David & Brown, Steven D 2005. The Social Psychology of Experience. Studies in Remembering and Forgetting. London: Sage Publications.

Miettinen, Sonja 2006. Eron aika. Tyttären kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 4/2006. Helsinki. Viitattu 6.9.2007. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sospo/vk/miettinen/eron aika.pdf>

Määttänen, Kirsi 1993. Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa Ulla Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Tietolipas 127, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 149-164.

Naskali, Päivi 1996. Äitiys ja naisen subjekti Simone de Beauvoirin ja Julia Kristevan ajattelun pohjalta. Kasvatus 27 (2), 164-175.

Neisser, Ulrich 1998. Stories, Selves, and Schemata: A Review of Ecological Findings. Teoksessa M.A. Conway, S.E., Gathercole, & C. Cornoldi (Eds.) 1998. Theories of Memory. Volume II. UK: Psychology press. 171-186.

Nopola, Sinikka (toim.) 1991. Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Juva: WSOY.

Nousiainen, Kirsi 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SoPhi.

Nätkin, Ritva 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere: Gaudeamus.

Ochberg, Richard 1994. Life Stories and Storied Lives. Teoksessa Amia Lieblich & Ruthellen Josselson (eds.) The Narrative Study of Lives. Vol. 2. London: Sage, 113-144.

Onyx, Jenny & Small, Jennie 2001. Memory-Work: The Method. Qualitative Inquiry, 7 (6), 773-786. Viitattu 25.9.2006. <http://qix.sagepub.com/cgi/reprint/7/6/773>.

Pasupathi, Monisha & Weeks, Trisha & Rice, Cora 2006. Reflecting on Life. Remembering as a Major Process in Adult Development. Journal of Language and Social Psychology, 25 (3), 244-263. Viitattu 25.9.2006. <http://jls.sagepub.com/cgi/reprint/25/3/244>.

Pennebaker, James W. 1997. Opening up: the healing power of expressing emotions.

Petrelus, Päivi 2005. Sukupuoli ja subjektius sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

Perttula, Juha 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti: Tampereen yliopiston kirjasto.

Perttula, Juha 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia. 115-162.

Perälä-Littunen, Satu 2004. Cultural Images of a Good Mother and a Good Father in Three Generations. Väitöskirja tutkimus. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 239. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto.

Piensoho, Tuula 2001. Äitiyden alkumetrit. Naisten raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 176. Helsinki. Viitattu 25.10.2006.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kasva/vk/piensoho/aitiyden.pdf>.

Pill, Cynthia J. & Zabin, Judith L. 1997. Lifelong Legacy of Early Maternal Loss: A Women's Group. *Clinical Social Work Journal* 25, (2), 179-195. Viitattu 25.2.2007.

<http://www.springerlink.com/content/q0372610527758p3/fulltext.pdf>.

Rahkonen, Keijo 1995. Elämäkerta: Tarua ja totta. Teoksessa Elina Haavio-Mannila, Tommi Hoikkala, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus. 142-156.

Rasmussen, Susan 2002. The Uses of Memory. *Culture & Psychology* 8, (1), 113-129. Viitattu 10.1.2007. <http://cap.sagepub.com/cgi/reprint/8/1/113>.

Roberts, Brian 2002. Biographical research. Open University Press. Buckingham: Philadelphia.

Roos, J.P. & Rotkirch, Anna 1997. Hirveät vanhemmat. Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus. 5-17.

Rosenthal, Gabriele 2004. Biographical research. Teoksessa Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F. Gubrium & David Silverman (eds.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage. 48-64.

Ross, Bruce M. 1992. *Remembering the Personal Past: Descriptions of Autobiographical Memory*. Cary, NC, USA: Oxford University Press, Incorporated. Viitattu 18.10.2006.
<http://site.ebrary.com/lib/uku/Doc?id=10085380&ppg=17>.

Saastamoinen, Mikko 2000. Elämänkaari, elämäkerta ja muisteleminen. Teoksessa Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.) *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. *Yhteiskuntatieteet* 21. 133-160.

Saarenheimo, Marja 1991. Omaelämäkerrallinen muisti ja elämäkerta. *Gerontologia*, 5 (4), 260-269.

Saarenheimo, Marja 1994. Muisti ja kertominen. *Gerontologia*, 8 (4), 221-226.

Saarenheimo, Marja 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas, Kirsi 1991. Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa S. Nopola (toim.) 1991. *Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo?* Juva:WSOY. 233-256.

Saresma, Tuija 2007. Omaelämäkerran rajapinnoilla. *Kuolema ja kirjoitus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Simonen, Leila 1995. *Kiltin tytön kapina. Muistot, ruumis ja naiseus*. Helsinki: Naistieto.

Sinkkonen, Jari 1998. *Yhdessä isän kanssa*. Porvoo ; Helsinki ; Juva : WSOY.

Syrjälä, Leena 2001. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I -metodin valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä : PS-kustannus. 203-217.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuovinen, Paula 2004. Naiseksi ilman äitiä. Äidittömien tyttäreiden naiseksi kasvun kertomuksia.. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Viitattu 7.10.2007. <http://selene.lib.jyu.fi:8080/gradu/v04/G0000460.pdf>

Van Manen, Max 1997. Researching Lived Experience. Human Science for an Action Sensitive Pedagogy. London, Ontario:Althouse press. 2. painos.

Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Kirjayhtymä.

Vilkko, Anni 1995. Lukijaelämää. Teoksessa E. Mannila, T. Hoikkala, E. Peltonen & A. Vilkko (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus. 157-172.

Vilkko, Anni 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Vilkko, Anni 1998. Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkko (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino. 27-72.

Voght, Angela Marie 1999. What is the long-term impact of early maternal loss on daughters? Trinity Western University. Viitattu 25.2.2007
<http://www.twu.ca/cpsy/Documents/Theses/Angela%20Voght%20Thesis.pdf>.

Vuori, Jaana 1991. Elämän kokoiset äidit. Teoksessa S. Nopola (toim.) Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Juva: WSOY. 49-66.

Wang, Qi & Brockmeier, Jens 2002. Autobiographical Remembering as Cultural Practice: Understanding the Interplay between Memory, Self and Culture. Culture & Psychology. 8 (1), 45-64. Viitattu 25.9.2006. <http://cap.sagepub.com/cgi/reprint/8/1/45>.

Widdershoven, Guy, A. M. 1993. The Story of Life: Hermeneutic Perspectives on the Relationship Between Narrative and Life History. Teoksessa Ruthellen Josselson & Amia Lieblich (eds.) The Narrative Study of Lives. Vol. 1. London: Sage, 1–20.

Willig, Carla 2001. Introducing qualitative research in psychology. Adventures in theory and method. Buckingham: Open University Press.

Witte-Townsend, Darlene L. 2002. Remembering the Childhood Loss of a Mother. Teoksessa M. Van Manen (toim.) Writing in the Dark: Phenomenological Studies in Interpretive Inquiry. London: The Althouse Press. 168-178.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2007. Muistaa ja tietää – jaettuina tarinoita muistelutyössä. Kasvatus 2 (38). 154-163.

Öberg, Peter 1991. Suullinen haastattelu ikääntyneiden elämäkertatutkimuksessa. Gerontologia, 5 (4), 298-309.

LIITTEET

Liite 1: Kirjoituspyyntö lehdissä (alkuperäinen, muokkaamaton versio)

Julkaistu tammi- ja helmikuussa 2007

Sinä aikuinen nainen, joka olet menettänyt äitisi lapsuudessa

Olen Kuopion yliopiston sosiaalipsykologian opiskelija ja teen pro gradu – tutkimustani naisista, jotka ovat menettäneet äitinsä lapsuudessa. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä äidin menettämisen merkityksestä naisen elämässä. Juuri **Sinun kokemuksesi ja muistosi ovat tutkimukselleni ensiarvoisia**, joten toivon, että sinulla olisi aikaa kirjoittaa oma tarinasi.

Kirjoita minulle, **millaisena muistat äitisi ja millainen kuva Sinulla on hänestä juuri sinun äitinäsi**. Tarkoituksena on, että muistelisit äitiäsi kuin nyt aikuisena muistat. Saat kertomuksessasi vapaamuotoisesti palata ajassa taaksepäin lapsuuteesi ja nuoruuteesi, ja voit kertoa myös muista elämäsi tapahtumista, joihin uskot äidin menetyksen vaikuttaneen.

Voit kirjoittaa minulle **nimettömästi ja täysin vapaamuotoisesti**. Kerrothan kuitenkin kirjoituksessasi, minkä ikäinen olet ja minkä ikäisenä menetit äitisi. Toivon sinun lähettävän kertomuksesi minulle **maaliskuun 2007 loppuun mennessä** joko postitse tai sähköpostitse. Tulen käsittelemään saamani kirjoitukset **ehdottoman luottamuksellisesti**. Kerättyä aineistoa tullaan käyttämään vain aihetta koskevissa tieteellisissä tutkimuksissa

Jos sinulla on kysyttävää mistä tahansa tutkielmaani tai kirjoittamiseen liittyvästä asiasta, älä epäröi ottaa minuun yhteyttä. Vastaan mielelläni kysymyksiisi.

Ystävällisin terveisin,

Annaleena Saarelainen, yht.yo

Kuopion yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos

PL 1627

70211 Kuopio

s-posti: ansaarel@hytti.uku.fi

puh. 040 841 6945

Liite 2: Kirjoituspyyntö Internetissä

Julkaistu tammikuussa 2007

Sinä aikuinen nainen, joka olet menettänyt äitisi lapsuudessa

Olen Kuopion yliopiston sosiaalipsykologian opiskelija ja teen pro gradu – tutkimustani naisista, jotka ovat menettäneet äitinsä lapsuudessa. Tutkielmassani tarkastelen äidin menettämistä ja äidittömyyden merkitystä aikuisen tyttären elämässä. Aihe koskettaa minua henkilökohtaisesti, sillä olen itsekin menettänyt äitini varhain. Toivon saavani tutkielmani aineistoksi kirjoituksia naisilta, jotka ovat kokeneet samanlaisen menetyksen. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä äidin menettämisen merkityksestä naisen elämässä. Olen saanut tämän kirjoituspyynnön esittämiseen sivuston ylläpidolta luvan.

Tutkimustani varten pyydän Sinua muistelemaan pois mennyttä äitiäsi. Kirjoita minulle, **millaisena muistat äitisi ja millainen kuva Sinulla on hänestä juuri sinun äitinäsi**. Tarkoituksena on, että muistelisit kertomuksessasi äitiäsi kuin nyt aikuisena muistat. Anna kertomuksen tulla vapaasti.

Saat kertomuksessasi vapaamuotoisesti palata ajassa taaksepäin lapsuuteesi ja nuoruuteesi, ja voit kertoa kirjoituksessasi myös muista elämäsi tapahtumista, joihin uskot äidin menetyksen vaikuttaneen. Voit keskittyä tarinassasi juuri niihin asioihin, jotka itse koet tärkeiksi. **Juuri Sinun kokemuksesi ja muistosi ovat tutkimukselleni arvokkaita**, joten toivon, että sinulla olisi aikaa kirjoittaa oma tarinasi. Rahallista palkkiota en voi maksaa, mutta kirjoittaminen itsessään on usein palkitsevaa.

Voit kirjoittaa minulle **nimettömästi** eikä Sinun tarvitse liittää kirjoituksesi mukaan yhteystietojasi. Kerrothan kuitenkin kirjoituksessasi, minkä ikäinen olet ja minkä ikäisenä menetit äitisi. Voit kirjoittaa **täysin vapaamuotoisesti** ja niin pitkästi tai lyhyesti kuin haluat. Toivon sinun lähettävän kertomuksesi minulle **maaliskuun 2007 loppuun mennessä** sähköpostitse.

Käsittelen saamani kirjoitukset **ehdottoman luottamuksellisesti**. Tulen laatimaan raporttini pyrkien siihen, ettei yksittäistä kirjoittajaa voi tunnistaa. Aineisto-otteissa tunnistamisen mahdollistavat nimet ja muut yksityiskohdat muutetaan. Kerättyä aineistoa tullaan käyttämään vain aihetta koskevissa tieteellisissä tutkimuksissa

Jos sinulla on kysyttävää mistä tahansa tutkielmaani tai kirjoittamiseen liittyvästä asiasta, älä epäröi ottaa minuun yhteyttä. Vastaan mielelläni kysymyksiisi.

Ystävällisin terveisin,
Annaleena Saarelainen, yht.yo
s-posti: ansaarel@hytti.uku.fi

Liite 3: Sanoma- ja aikakauslehdet ja Internet – sivustot, joilla kirjoituspyyntö julkaistiin ja julkaisuajankohta

LEHDET

Keskisuomalainen, torstaina 11.1.07
Lapin Kansa, perjantaina 12.1.07
Etelä-Suomen Sanomat, perjantaina 12.1.07
Uusimaa, sunnuntaina 14.1.07
Kuopion Kaupunkilehti, keskiviikkona 24.1.07
Tamperelainen, lauantaina 27.1.07
Karjalan Heili, sunnuntaina 28.1.2007
Eeva 2/2007
Turkulainen, lauantaina 10.2.2007

INTERNET

Plaza.fi (ellit/ keskustelu), 3.1.2007
– Suhteita ja kohtaamisia
– Ihmissuhteet
– Vanhempana

Suomi24.fi (keskustelu), 3.1.2007
– Ikäryhmät: 30+; 40+; 50+
– Suhteet & tunteet: Suku on paras
– Terveys: Kuolema ja suru
– Äidit ja isät: Suku on paras; Äitien jutut

Anna.fi (keskustelu), 4.1.2007
– Lapset ja perhe

MTV3.fi/ Helmi – keskustelu, 5.1.2007
– Naisen näkökulma

Liite 4: Aineiston kuvailu

	Analysoitujen elämäntarinoiden kirjoittajat, yht. 75 kpl	Kaikki kirjoittajat, yht. 123 kpl
1) Kirjoittajien ikäjakauma		
20–29-vuotiaat	8	9
30–39-vuotiaat	5	7
40–49-vuotiaat	9	17
50–59-vuotiaat	18	25
60–69-vuotiaat	15	25
70–79-vuotiaat	14	27
80–89-vuotiaat	4	7
ei tietoa	2	6
2) Kirjoittajien ikä äidin kuollessa		
alle 3–vuotiaat	3	21
4–6-vuotiaat	17	26
7–9-vuotiaat	17	20
10–12-vuotiaat	23	28
13–15-vuotiaat	13	16
16–18-vuotiaat	1	2
yli 19–vuotiaat	1	2
ei tietoa	0	8
3) Kirjoittajien aluejakauma		
Pohjois-Suomi	7	14
Länsi-Suomi	19	30
Keski-Suomi	6	7
Itä-Suomi	11	18
Etelä-Suomi	15	29
ei tietoa	16	24
ulkomailla asuva suomalainen	1	1

Liite 5: Äitimuisto taulukkona

